

KERTINĖ PARAŠTĖ

Dievas tapo žmogumi dėl mūsų

Naujųjų metų šventė Katalikų Bažnyčios liturgijoje yra jungiama su Dievo Motina Marija. Kadangi ši šventė yra tik Kristaus Gimimo šventės oktavos dalis, dėl to savo dvasia ji tebėra liudijimas tos didžiulės žmonijos gerovės, kad Dievas yra prisidėjęs žmogaus prigimti.

Su mūsų krikščionišku žodynu yra ta blygė, kad tie žodžiai, kurie išreiškia vertas didžiausio dėmesio krikščioniškias tiesas, nesugeba sukelti mūsų susidomėjimo.

Paimkime štai pavyzdį iš čia ką tik parašytų žodžių: „Dievas yra prisidėjęs žmogaus prigimti.“ Žmogui, kuris turi apskritai teisingą sąvoką, kad Dievas yra viso ko, taigi ir mūsų, darytojas, ir kad mes, palyginus su Juo, esame tik Jo padaras, pasakymas, kad Dievas yra tapęs žmogumi, yra neįtikinamai nuostabi tiesa. Bet ji yra nustojusi mus stebinti. Jeigu kas pasakytų, kad tas žmogus, kuris išrado automobilį, pats priėmė automobilio formą, pasidarė automobilis, tai tas mus stebintų ir domintų. Tačiau tiesa, kad Dievas yra tapęs žmogumi, yra pasidariusi tokia tiesa, kuria mes nesugebame stebėtis, nesugebame apie ją net mąstyti ir pasidaryti daugybę iš jos išplaukiančių išvadų.

Tiesa, tam tikrą nuostabą mes išgyvename, kai mąstome apie faktą, kad moteris yra dievišku įkvėpimu pradėjusi įsčiose ir pagimdžiusi sūnų, kurį yra pagrindo vadinti Dievo Sūnumi. Tačiau čia pat mūsų mąstymas ir sustoja: mes jį žiūrime kaip į vienos moters privilegiją, kuri joje ir pasilieka, kuri toliau, ypač ligi mūsų, neprieina savo dieviška palaima.

Tačiau Dievas nėra magikas, kuriam rūpėtų sukurti nuostabią žinią tik apie vieną moterį. Jeigu Dievas prisidėjęs žmogaus prigimti, tai Jis tai daro ne dėl vienos moters, bet dėl kiekvieno žmogaus.

I šitokį mąstymo būdą yra atkreipęs dėmesį vienas viduramžių mąstytojas ir teologas, kuris savo raštuose yra palikęs pasakymą: kad tai, kas individualiai yra sakoma apie Mariją, tai taip pat individualiai yra sakoma ir apie kiekvieną tikintį žmogų. Tai galioja kiekvienam tikinčiam žmogui, vyrui ir moteriai; tai galioja visai Bažnyčiai, o per ją ir visai žmonijai (Izak von Stella, 1110-1169, gimęs Anglijoje, miręs Prancūzijoje – *Patrologia Latina*, sermo. 31).

Taigi, kai mes šiandien norime susidaryti protingą pažiūrą, kas yra žmogus, mes turime į žmogaus sampratą įimti tam tikrą dieviškumą, būtent tą, kurį žmonijon įjungė pats Dievas, prisidėjęs žmogaus prigimti. Nuo čia toliau mes kiekvienas ir kiekviena turime mąstyti apie žmonią, ne kaip apie Dievo

užmirštą kūriniją, bet kaip artimuose ryšiuose su Juo esančią. Žmogaus samprata iš šio fakto turi įgyti naują mąstymo kryptį, kuri padėtų išspręsti visas sunkias sunkenybes.

Tai yra teisingas katalikiškas mokslas ir ne vien tik vieno viduramžių mąstytojo pažiūra. Jeigu mes eitume gilyn į krikščionybės pradžią ir taip pat pasistūmėtume dar šiuo metu tolyn, mes rastume ne mažiau entuziastingą krikščioniško žmogaus aptarimą. Jo autorius yra žymusis krikščionybės mąstytojas šv. Augustinas. Jis kadaise krikščionims yra šitaip kalbėjęs: „Pabusk, žmogau, dėl tavęs Dievas yra tapęs žmogumi. Kelkis iš miego ir prisikel iš mirties, ir Kristus tave apšvies. Taigi sakau, dėl tavęs Dievas yra tapęs žmogumi“ (gruodžio 24 dienos II brevijoriaus lekcija, sermo. 185, *Patrologia Latina* 28, 997-999).

Vytautas Bagdanavičius

Nežinomo čekų tapytojo (maždaug 1350 m.) kūrinys – Marija su Vaikeliu, sėdinti sosto („Glatzer Madonna“). 186 x 95 cm. (iš Berlyno Gemaldegalerie rinkinio.)

ŽODIS APIE ŽODĮ

Praėjusią savaitę išrinkto Čekoslovakijos prezidentu rašytojo Vaclav Havel kalba Vokietijos Federalinės Respublikos knygų biržos 1989 metų taikos premijos jam įteikimo proga

Premija, kuria aš šiandien esu pagerbiamas,* yra pavadinta „taikos premija“ ir man ji buvo paskirta knyginiukų, taigi žmonių, kurie užsima žodžio platinimu. Manau, kad tai man leidžia susimąstyti apie tą paslaptinę ryšį tarp žodžio ir taikos ir apie slėpinį žodžio galybę žmonijos istorijoje apšviesti.

Pradžioje buvo žodis, šitaip prasideda viena iš pačių svarbiausių knygų, kokias mes žinome. Šitoje knygoje tai reiškia, kad visos kūrinių šaltinis yra Dievo žodis. Bet ar tas pats negalioja, perkelta prasme, ir visam žmogaus veikimui? Ar ir mūsų atveju žodis nėra tikrasis šaltinis to, kas mes esame, arba net tikrasis pagrindas visatoje tos būties rūšies, kurią mes vadiname žmogumi. Dvasia, žmogaus siela, mūsų sau-žinančią sąmoningą-būtį, pajėgumas apibendrinti ir mąstyti sąvokomis, pasaulį suvokti kaip pasaulį (o ne tik kaip kažin ką, kas mus supa), ir pagaliau mūsų pajėgumas žinoti, kad mirsime, ir vis tiek gyventi – ar visa tai nėra tiesiogiai ar netiesiogiai sukurta per žodį?

Jeigu Dievo žodis yra visos jo kūrinių šaltinis, tai šita kūrinių dalis, kurią sudaro žmonių giminė, įgauna savo tapatybę tik per kitą Dievo stebuklą, būtent per žmogaus žodžio stebuklą. Ir jeigu šitas stebuklas yra raktas į žmonijos istoriją, tai jis tada kartu yra ir raktas į visuomenės istoriją, ir galbūt pirmuoju jis yra tik todėl, kad yra antruoju. Nes jeigu žodis nebūtų tam tikra komunikacija tarp dviejų ar daugiau žmonių „aš“, tada turbūt jo visai nebūtų.

Tiesą sakant, visa tai mes jau visada kaip nors žinojome ar nutuokėme; ypatingos žodžio reikšmės ir svarbos suvokimas žmonijos sąmonėje nuo seniai buvo gyvas.

Bet tai dar ne viskas. Dėka žodžio stebuklo mes žmonės geriau žinome, negu kiti gyviai, kad mes labai mažai nežinome, kad yra „slėpinys“. Ir kai mes viena vertus beveik mus sudarančią žodžio galią juntame, nuo senų senovės betgi bandomė išsakyti tai, kas mums šituo slėpinio lieka uždengta, bandomė savo žodžiu tai pajaukti. Kaip tikintieji mes meldžiamės Dievui, kaip magikai iššaukiame arba prakeikiame dvasias, ir taip bandomė įsikšti į gamtiškus arba žmogiškus vyksmus. Kaip naujųjų laikų civilizacijos dalyviai mes savo žodžius sukrauliujame ir mokslines teorijas ir politines ideologijas, kurias mes – viener sėkmingai, kitur ne – priešpastome slėpiniam pasaulio vystymuisi, kuriomis mes – viener sėkmingai, kitur ne – tą vystymąsi pajaukiame.

Tai reiškia: vis tiek, ar mes tai įsisąmoniname ar ne, kaip mes tai sau beišsiaiškintume, vienas dalykas atrodo tikras: pasaulį išjudinančia žodžio galybe mes jau nuo seno tikime, ir tam tikra prasme pagrįstai.

Kodėl aš sakau „pagrįstai“? Ar žmogaus žodis tikrai yra toks galingas, kad jis galėtų pakeisti pasaulį ir pajaukti istoriją? Ir jeigu jis kada buvo toks galingas, tai ar tebėra dar ir šiandien?

Jūs gyvenate krašte, kuriame yra didelė žodžio laisvė. Šita laisvė kiekvienas gali pasinaudoti visokiais tikslais, ir kiti nebūtinai privalo atkreipti į tai dėmesį ar net tuo užsimti. Todėl jums gali atrodyti, kad aš tik dėl to pervertinu žodžio reikšmę, kadangi aš gyvenu tokiam krašte, kur už žodį vis dar įmetama į kalėjimą.

Taip, aš gyvenu tokiam krašte, kur žodžio svoris ir radioaktyvus spinduliuavimas kasdien patvirtinami sankcijų, kurias už

Vaclav Havel

sitraukia laisvas žodis. Neseniai visas pasaulis prisiminė didžiosios Prancūzų revoliucijos dvejų šimtų metų jubiliejų, o tuo pačiu mes prisiminėme ir garsią žmogaus bei piliečio teisių deklaraciją, kurioje pasakyta, kad kiekvienam piliečiui priklauso teisė turėti spaustuvę. Tuo pačiu metu, taigi du šimtu metų po šitos deklaracijos, mano draugis František Sterek buvo priteista pusantrų metų kalėjimo, kadangi jis išleido nepriklausomą kultūros žurnalą *Vokno*. Bet toli gražu ne privatoje spaustuvėje, o su cypiančiu, išklusio multiplikatoriaus pagalba! Trumpai prieš tai mano draugas Ivan Jirus buvo gėvas 16 mėnesių kalėjimo už tai, kad jis su rašomąja mašinėle išrašė tai, ką visi žino: kad mūsų krašte buvo daug teisminių žmogžudysčių ir kad ir šiandien neteisėtai į kalėjimą įmestas žmogus gali būti kalėjime mirtinai nukankintas. Mano draugas Petras Cibulka yra kalėjime už tai, kad jis platino savilaidinius tekstus ir kitaminčių dainininkų bei muzikos grupių įrašų kopijas. Taip, tas viskas yra tiesa. Aš tikrai gyvenu tokiam krašte, kur aš rašytoj suvažiavimas arba ten pasakyta kalba gali sudrebinti valdžios sistemą. Ar jūs galite ką nors panašaus įsivaizduoti Vokietijos Federalinėje Respublikoje? Taip, aš gyvenu tokiam krašte, kurį prieš dvidešimt vienerius metus sudrebino mano draugo Liudviko Vaculiko tekstas, kurį jis – tarytum jis būtų norėjęs patvirtinti

mano išvedžiojimus apie žodžio galybę – pavadino „Du tūkstantiniai žodžiai“; ir tas tekstas, tarp kitko, buvo panaudotas kaip pagrindas tam, kad penkios svetimos armijos nakčia užpuolė mūsų kraštą. Ir tai tikrai nėra atsitiktinumas, kad kaip tik tuo laiku, kai aš apie tai rašau, čionykštį režimą sudrebina vienas puslapis teksto – ir vėl kaip iliustracija to, ką aš čia sakau, – pavadinto „Keletas sakinių“. Taip, tikrai aš gyvenu tokiam krašte, kur žodis gali sudrebinti visus valdžios aparatus, kur žodis gali būti galingesnis negu dešimt divizionų, kur tiesus Solženicino žodis buvo palaikytas taip pavojingai, kad prireikė jo autorių prievarta įsodinti į lėktuvą ir išskraidinti. Taip, aš gyvenu ten, kur vienas žodis Solidarumas pajėgė sudrebinti visą galingą valstybių bloką.

Visa tai yra tiesa, jau daug apie tai rašyta, o šioje vietoje yra apie tai kalbėjęs ir žymus mano pirm-takas Lev Kopelev.

Man betgi šiek tiek rūpi ir dar kas kita. Aš noriu kalbėti ne tik apie nepaprastą svorį, kokį laisvas žodis turi totalitarinėse sąlygose, aš noriu paslaptinę žodžio galybę ne tik dėl to iliustruoti, kad yra kraštų, kuriuose keli žodžiai gali būti svaresni negu pilnas traukinys dinamito. Aš norėčiau bendriau kalbėti ir savo temą apsvaistinti jos tolimesniuose ir prieštaringesniuose sąryšiuose.

Mes gyvename pasaulyje, kuriame yra galima, kad visuos tūlumo krašto galiūnas viešai ir be

gėdos gali nukreipti į vieną Didžiosios Britanijos pilietį mirt nešančią strėlę tik todėl, kad ji parašė tam tikrą knygą. Galiūnas tai darė tariamai daugeli milijonų savo bendratikių vardu Negana to, šitame pasaulyje galima, kad tam tikra – tikėkimės tik maža dalis tų daugelio milijonų – su šitokiu padarytu sprendimu identifikuojausi.

Kas tai? Ką tai reiškia? Ar tai tik kraupus šešėlis fanatizmo kuris keistai atsigaua Helsinkio konferencijų laikais, keistai atgaivinamas stiprokai pribloškiančių pasekmių stiprokai pribloškiančios europiečių ekspansijos ir krastus, kaip svetimos civilizacijos įveikimo pradžių visai nenorėjo ir kur pagaliau šitas abejotinas ir netas atnešė šimtus milijardų niekad nebeišmokamų skolų?

Taip, savaime suprantama, tikrai taip.

Bet ir dar kai kas daugiau. Žodis yra simbolis.

Simbolis slėpingo daugiasprasmiskumo, kurį turi toji didžiulė žodžio galybė.

Taip, žodžio galybė nėra vieną prasmę ir perregima. Tai ne tik išlaisvinanti Walesa žodžio galybė arba perspėjanti Sacharovo žodžio galybė, tai ne tik – matomai negudriai išsiaiškintos – Rushdie knygos galybė.

Mat šalia Rushdie žodžio čia yra ir Chomeini'o žodžio galybė. Šalia žodžio, kuris savo laisvumą ir tiesmukiškumą įelektrina visuomenę, yra ir hipnotizuojantis, apgaulingas, fanatizuojantis, šėlstantis, apgaunantis, pavojingas, mirtį nešantis žodis. Žodis – strėlė.

Man neatrodo, kad aš kaip tik jums neturėčiau išsamiai paaiškinti juodąją žodžio magiją, kadangi jūs prieš palyginti trumpą laiką patys ant savo kailio patyrėte, prie kokių neįpasakytų istorinių baisenybių, susidariusi tam tikrom politinėm ir socialinėm aplinkybėm, gali priversti hipnotiškai apkerintis ir kartu netikroviškai beprotiškas vidiniško smulkiaburžujo žodis. Nors aš ir nesuprantu, kuo jis galėjo pavergti dalį jūsų tėvų ir motinų, bet kartu aš ir nuvokiū, kad tai turėjo būti kažkas nepaprastai sugestvyvaus ir pasalingo, jeigu buvo įmanoma, tegu ir neilgam laikui, būti pavergtam tokiam protui, kuris žodžiams „būti“, „buvimas“ ir „egzistencija“ davė tokią naują ir perskverbiančią prasmę.

Ką aš noriu pasakyti: žodis yra slėpingas, daugiaprasmiškas, ambivalentiškas, išdaviškiška apraiška. Jis gali būti šviesos srovė tamos karalystėje, kaip kadaise Bielinškis yra pavadinęs Ostrovskio romaną *Audrų pagimdyti*, bet jis gali būti ir mirtį nešanti strėlė. Ir kas blogiausia, kad vienu laiku jis gali būti viena, o kitu laiku kita, arba net vienu laiku abeju.

(Nukelta į 4 psl.)

Šiame numeryje:

Dievas tapo žmogumi dėl mūsų • Dabartinio Čekoslovakijos prezidento Vaclav Havel žodis Vokietijoje 1989 metų rudenį • 1989 metų Ateitininkų studijų dienos • Profesorius emeritas Justinas Pikūnas • Valdo Daškevičiaus eilėraščiai • Balzeko Lietuvių kultūros muziejaus koncertas

* Vaclav Havel padėkos kalbą premijos įteikimo proga garsiojoje Pauliaus bažnyčioje Frankfurte perskaitė vokiečių artistas ir režisierius Maximilian Schell, nes pačiam autoriui atvykti į Frankfurtą tuometinė Čekoslovakijos valdžia nedavė leidimo. Tekstą iš čekų ir vokiečių kalbą išvertė Joachim Bross. Jis buvo išspausdintas *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 1989 m. spalio mėn. 16 d. (Nr. 240, pp. 13-14). Sulietuvino kun. dr. Petras Gulbinas.

KERTINĖ PARAŠTĖ

Lietuva pasaulyje

Koks fantastiškas spektaklis: laikraščio pirmajame puslapyje žmonių minia. Fone: aukštos Vilniaus katedros kolonos. Plevėsuoja didžiulės trispalvės. Plakatuose matome: „Už mūsų ir jūsų laisvę!“, „Laisvė, už gyvybę tu brangesnė“. Matome ir kelis rusiškus plakatus, bet akį iš karto pagauja milžiniški užrašai anglų kalba: „Gorbachev! Go home with Red Army!“, „Red Army go home!“, „Freedom for Lithuania!“ MacNeil – Lehrer News Hour žinių ir politinės analizės programa televizijoje rodo Gorbačiovo apsilankymo išvakarės Vilniuje. Jas filmuoja kanadiečių CBC reporteriai. Vaizde vėl katedra, žmonių galvų jūra, trispalvės plakatai. Reporterio kamera žiūrovui priartina plakataus anglišką įrašą: „Mr. Gorbachev! Lithuanians love freedom“. Už šias gražias žinias iš Vilniaus iš dalies atsakingas Gorbačiovas, nes jis vieną dieną vėluojasi (priežastis – sloga ar slogutis). Reporteriai jau Vilniuje, ir jie juk turi ką nors pranešinti. Nėra caro, bet yra caro sutikimui paruošti įvykiai: todėl matome juos, o ne Gorbačiova, savo televizijos ekrane.

Gorbačiovo vizitas Lietuvoje turėjo būti dramatiškas Sovietų Sąjungos valdovo nusileidimas iš aukštybių pobaltis tamsius ir neramius savo pavaldinius ir pagaliau sustabdyti pavojingas kalbas apie Lietuvos nepriklausomybę. Jo mintis – viso pasaulio televizijos ekranuose, laikraščiuose pirmuosius puslapiuose bus jis, lietuviams beaiškinantis, kodėl yra naivu ir kenksminga galvoti apie nepriklausomybę. Gorbačiovo didysis nuopelnas – jis sukūrė dramatinę padėtį. Be jo Lietuvos nepriklausomybė šiomis dienomis nebūtų gavusi tiek reklamos visame pasaulyje.

Yra vienas dalykas sukurti dramą, o visai kitas ją įscenizuoti. Atvyksta Vilniun Gorbačiovas su keturiasdešimties caro dvaro tarnų palyda. Sąjūdis kviečia lietuvius jį sutikti su derama pagarba, nes jis kaimyninės valstybės galva. Jo pirmasis sustojimas – Lukiškių aikštėje pastatytas Lenino paminklas. Kanadietis televizijos reporteris sako, kad kaip tik šioje aikštėje praeitame šimtmetyje rusai korė lietuvius sukilėlius. Reporteris nepasako, kad čia pat Lukiškių kalėjimas, o pats Leninas pirštu rodo į Saugumo rūmus. Televizijos akis seka svečio limuziną. Jis sustoja pasikalbėti (ginčytis? įtikinti?) su gatvė-

je susirinkusiais. Jis sakosi atvažiuojo Vilniun sužinoti Lietuvos žmonių nuomonių, tačiau televizijos akis mato, kad jis nesustoja kalbėti, vis pirštu mosikuodamas – tie, kurie su juo kalbasi, vos pora žodžių teįstengia įterpti. Kamera parodo įvykio patetiką: dabartinis caras tokioj desperacijoje, jog jis pats turi keliauti į provinciją ir įtikinėti žmones, kad jie atsisakytų pavojingų projektų.

Nuo gatvėje pirštu mosikuojančio Gorbačiovo kamera persloka į vakaro saulės apšviestą katedros aikštę, kurioje susirinkusi dar didesnė minia, negu vakar. Vėliau, vos, plakatai, jūra žmonių galvų. Labai rimti ir susikaupę lietuviai gieda Lietuvos himną – jį gal pirmą kartą girdime Amerikos televizijoje. Žvakučių šviesa krinta ant žmonių veidų, kuriuose išrašytos gyvenimo kancijos.

Lietuvoje vyksta politinė drama. Dar tiksliau pasakius – politinis teatras. Mes visi esame per daug susirišę su pačiais įvykiais, kad galėtume šaltakraujiškai stebėti vaidybą ir režisūrą. Mums atrodo, kad viskas vyksta savaime, įvykiai auga ir šakojasi vien vidinės dinamikos vedami. Lietuva veržiasi į laisvę – ar tai nėra pakankamai dramatiška? Aišku, kad tai centrinė įvykių žinia pasauliui, ir nepaprastai svarbu, kad tą žinią pasaulis girdėtų. Tačiau patiems lietuviams yra svarbu pamatyti, kad šiuo atveju mes esame ne įvykių stebėtojai – pacientai, o veikėjai – aktoriai. Įvykių sukuriui suprasti ne užtenka stebėti spektaklį – naudinga pagalvoti ir apie spektaklio autoriaus intencijas, apie režisierių, apie artistus, apie publiką.

Vadindami įvykius politiniu teatru nereikia, kad tuo pavadinimu juos bandomė nuvertinti. Anaipol: tai reikšia, kad įvykių raida apsvaistytą, kad apgalvotos scenos apipavidalinimo galimybės. Kalbant dar tiksliau: drama apipavidalinantis režisierius turi rungtis su aktoriais, kurie irgi jaučia, kad drama jiems priklauso. Taip ir šio Gorbačiovo vizito atveju: vieną dramatos įscenizavimo planavo jis, o visai kitą planavo lietuvių grupės, kurios ruošėsi jį sutikti.

Po dramatinio spektaklio laukiame recenzijų. Tad kaip vertinsime šį įvykį? Jį reikia laikyti labai pasisekusiu, nes apie Lietuvos nepriklausomybę buvo kalbama kiekvieno radijo ir televizijos žinių programoje. Tai reklama, (Nukelta į 2 psl.)

Svarstybos: „Lietuvos kultūros vizija“

1989 metų Ateities studijinio savaitgalio Chicagoje programoje spalio 28 dieną Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, vyko svarstybos bendraja to savaitgalio tema: Lietuvos kultūros vizija. Jų moderatorius buvo dr. Kazys Almenas (University of Maryland), o dalyviai: poetas, *Krantų* žurnalo Lietuvoje redaktorius Vaidotas Daunys, dr. Viktorija Skrupskelytė (Oberlin College), prof. Vytautas Skuodis, dr. Bronius Vaškėlis (Lituanistikos katedros vedėjas, University of Illinois at Chicago) ir dr. Vanda Zaborskaitė (Vilniaus Pedagoginis institutas). Čia spausdinami šių svarstybų dalyvių įžanginiai pasisakymai, kai kuriems autoriams savo mintis kiek paplėtus, ruošiant tekstą spaudai.

IVADAS Į SVARSTYBŲ TEMĄ

Kazys Almenas

Kaip ir dauguma ambicingai užbręžtų dialogų, šita tema yra (bent griežtųjų mokslų atstovui) per visuotinė, per ambicinga ir per metaforiška. Sakau „metaforiška“, nes ją tinkamiausiai būtų galima apibūdinti išraiškos priemonėmis, kurios naudojamos poezijoje ir retorikoje. Tai išraiškos priemonės, kurios, pareinančios nuo laiko ir konteksto, gali turėti neginčijamą primatą. Šventajame rašte (Kohelth'o knygoje) yra parašyta: „Yra laikas griauti ir laikas statyti, laikas mylėti ir laikas nekęsti...“. Taipogi ir lietuvių kultūra bei istorija turėjo (ir tai visai neseniai) laiką, skirtą būtent poezijai ir retorikai. Tai puikiai iliustravo kad ir Sigito Gedos pasakytos trumpos kalbos per keletą iš didžiųjų Sąjūdžio masinių susibūrimų. Jų įtaka buvo milžiniška ir jos liks ateičiai kaip pavyzdžiai retorikos, kuri esamose aplinkybėse apibendrino visos tautos jausmus bei viltis geriau, negu tai būtų sugebėję padaryti dešimt storių analitinių stiliumi parašytų tomų.

Ar dabar dar vis yra toks laikas? Nebevisai.

Artėja, iš tiesų jau atėjo laikas, kuriame iš metaforų reikia pereiti prie darbų. Tam reikia konkrečios, esama realybe pagrįstos analizės. Siūlau užtat, kur kas pilkesniu realybės rėmu, „metaforiško“, tų metaforų vengtume. Tai darykime sąmoningai, nemenkindami metaforų svarbos ir jų jėgos mus įkvėpti ir taip pat nenusivildami kur kas pilkesniu realybės rėmu. Tikslas ir metaforų (vizijos), ir dalykiško padėties vertinimo juk yra tas pats: nepriklausoma Lietuva ir jos savita kultūra.

Vienoje dalyje būtų tie visi klausimai ir aspektai, dėl kurių mes visi jau žinome, kad *sutiksime*. Kaip, pavyzdžiui – mes visi norime ir siekiame, kad lietuvių kultūra būtų aukšta, morali, kilni, europietiško lygio ir ypač, kad ji būtų lietuviška. Dėl to sutiksime, kaip sutiksime, kad Mindaugas buvo Lietuvos karalius, o Donelaitis didis poetas. Šitai pakartojamai teigdami, mes naujos informacijos vienas kitam neperteiksime.

Orientuokimės tad į tą kitą dalį. Kas ji? Ją apibūdinti sunkiau. Nebent naudotumėm tą metodą, kurį naudojo Lincoln'as, apibūdindamas dainas. Anot jo, visas dainas galima suskirstyti į

1989 metų Ateities studijinio savaitgalio svarstybose spalio 28 dieną Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje svarstybų moderatorius dr. Kazys Almenas, dr. Vanda Zaborskaitė, pakviesta iš Lietuvos dalyvauti savaitgalio programoje, ir dr. Viktorija Skrupskelytė.

Atėjo laikas darbams, užtat ir žodžiai, kurie skirti tų darbų planavimui, privalo tapti konkretesni ir atsiremti į esamą ir pramatomą realybę. Tai nelengvas uždavinys. Prelegentams esu iš anksto pasiūlęs keletą kiek siauriau suformuluotų šios kultūrinės vizijos variantų. Apsistojome prie dabartinę Lietuvos svarbiau yra, kad būtent tuose potencialiuose nesutarimuose glūdi informacija, kurią mums reikia išskirti į viešumą ir kuria reikia pasidalinti.

Kokios tai temos? Kaip moderatorius, negaliu brautis į prelegentų sritį ir jiems jas primesti. Tai jau jų pareiga, o prelegentus turime tikrai ir pajėgius, ir įvairius. Jie įvairūs savo gyvenimo patirtimi, savo profesijomis ir amžiumi. Štai dr. Vaškėlis ir dr. Skrupskelytė atstovauja Vakarų akademinę aplinkai ir patirčiai. Dr. Vanda Zaborskaitė atstovauja analogiškai patirčiai Sovietijos fone Poetas ir žurnalistas Vaidotas Daunys yra ne tik išsimokslinęs, bet ir visą savo gyvenimą praleidęs sovietinėje sistemoje. Itin unikaliai ir plačiai patirčiai atstovauja profesorius Skuodis. Į ją, kaip žinome, įeina ir sovietiniai kalėjimai ir disidentinė veikla. Ir priedo, jis jau pakankamai ilgai gyvena Vakaruose, kad manau, neblogai suvokia ir mūsų problemas.

Taigi prelegentai pajėgūs ir įvairūs, ir būtų puiku, kad galėtume išklausti jų išsamių pasakaitų. Deja, Ateities savaitgalio programos laikas ribotas. Bandytume taip: pirma visi paeiliui išdėstys savo tezę išskeltoju klausimu: kaip įsivaizduojate ateities Lietuvos kultūrą? Po to, vėlgį paeiliui, visi turės progos ją

papildyti ar atsakyti į kolegų iškeltas mintis. Pradėsime alfabetine tvarka, tik iš kito galo. Todėl turiu garbės pristatyti dr. Vandą Zaborskaitę.

TAUTOS ATEITIS – JOS MOKYKLOSE

Vanda Zaborskaitė

Žvelgdami į lietuvių kultūros ateitį, įsivaizduojame, be abejo, tą kultūrą besiskleidžiančią tik laisvoje, demokratinėje visuomenėje, bet kartu suprantame, kad šioji ateitis neatskiriama nuo to, kas paveldėta. O koks tas paveldas? Ar išlikęs kultūrinis tęstinumas? Apie tai pasamprotavim įvairiai. Kai kas mano, jog tęstinumo nėra, jog sistema generavo pseudokultūrą, o tikroji kultūra sukūžo sistemos gniaužuose, ir viską reikia pradėti iš naujo.

Mančiau, kad yra ne visiškai taip. Į kultūrą reikėtų žvelgti dviem aspektais. Jeigu kalbėsime apie mokslą ir meną, kaip apie iškiliausias, esmingiausias kultūrą reprezentuojančias žmogaus veiklos sferas, tuomet turėsime pripažinti, kad kultūros tęstinumas, jos autentiškumas yra išlaikytas, nepaisant to, kad ji veikė totalitarinės sistemos ribose ir buvo jos visai varžoma, spaudžiama ir deformuojama. Kultūra skleidėsi kompromiso situacijoje, jos kelias buvo susijęs su rizika ir kaltės jausmu, bet tas kelias buvo iš esmės teisingas ir davė vaisių. Jų kokybė vertintina individualiai, ji priklausė nuo kuriančiojo asmens charakterio, talento, vertybinių orientacijų.

Kitas dalykas – visuomenės bendroji kultūra: bendras dorovės, švietimo, visuomeninio elgesio lygis. Kiek visuomenė nori ir pajėgia dalyvauti kultūroje? Kokia visuomenėje galiojanti vertybių sistema? Šia prasme kalbant, Lietuvos kultūra yra iš tikrųjų žema. Per mokyklą ir masines informacijos priemones skleidžiama ideologija drauge su teroro priemonėmis davė dabarties karčius vaisius. Ji ugdė žmogų be dvasingumo, be iniciatyvos, nuolankų ir paklūnykų konformistą, slopino jo tautinį savimonę ir kultūrinę atmintį. Jis tapo ne tik abejingas, bet dažnai netgi priešiškas dorovinėms, religinėms, estetinėms vertybėms.

Dėl to aš Lietuvos kultūros ateitį siečiau visų pirma su plačiau suprata švietimo reforma. Mokykla turi būti humanizuota ir demokratizuota, pasiremusi tautos kultūra ir atvira pasaulio kultūrai. Šitokia reforma yra pradėta kartu su pirmaisiais Atgimimo žingsniais, į ją yra įsijungusios gana stiprios intelektualinės pajėgos. Jau yra sukurtas naujosios mokyklos koncepcija, sudarinėjamos dalykų programos, rašomi nauji vadovėliai. Nuo šios reformos sėkmės, manau, labai priklausys ir mūsų kultūros ateitis.

Norėčiau prisiminti, kad šimtmečiui, kaip Lietuvoje, Vilniuje, įkurta pirmoji mokykla. Ta proga Vilniaus Pedagoginio instituto taryba siūlo ateinančią dešimtmetį paskelbti Lietuvos mokyklų dešimtmečiu, suteiktomis jėgomis rūpintis mokyklomis ir ją remti, turint mintyje, kad nuo mokyklų daugiausia priklausys tautos ateitis – jos kultūra, gyvybė, amžinumas.

KULTŪRĄ LEMIA VALSTYBĖ

Bronius Vaškėlis

Ateities kultūros vystymasis Lietuvoje priklausys nuo to, kokią valstybę santvarką sukurs išsilaisvinusi tauta. Didelę įtaką, spėčiau, turės bent du veiksniai: tautos ryžtas tapti savo gyvenimo šeimininge, pasireiškęs Sąjūdžio demokratiškoje veikloje, ir okupacijos išaugusio lietuvių pajėgumas atsikratyti sovietinio įtakos ir pozityviai įsijungti į valstybinį ir kultūrinį gyvenimą. Sąjūdis, jo išmaningoji vadovybė ir Sąjūdžio viešose demonstracijose bei paraus rinkime jaunimo dalyvavimas teikia vilčių, kad bus atgauta nepriklausomybė. Tik kelia rūpestį *homo sovieticus* įtaka ir jo įnašo kokybė į išsilaisvinusios Lietuvos kultūros vystymąsi.

Visų lietuvių nesuspėta susivietinti. Deja, pastebima tam tikri lietuvių charakteriui svetimi elgesio bruožai bei įgūdžiai. Pavyzdžiui, išsivystė abejingumas žemei, medžiui, vandeniui, darbui ir net žmogui. Stebina didelis susizavėjimas daiktais. Ne veltui sovietinė sistema kartais vadina skudurine. Plačiai paplitusi girtuoklystė ardo šeimų gyvenimą, trukdo valdininkų ir darbininkų

(Nukelta į 4 psl.)

Šiame numeryje:

Lietuva – šios savaitės drama pasaulio scenoje • 1989 metų Ateities studijinio savaitgalio Chicagoje svarstybos: „Lietuvos kultūros vizija“ • Kazio Bradūno eilėraščiai • Nijolės Jankutės atvirukai iš Tabor Farm

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1990 m. sausio mėn. 20 d. / January 20, 1990

Nr. 14(3)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Pakeliui į religijos ir ekologijos derinį

Lietuvos Žalieji ir visas gamtos apsaugos judėjimas savo simbolius bei įvaizdžius daugiausia semiasi iš ikrikščioniškos, pagoniškos Lietuvos, kurioje žmogus gyvenęs sandoroje su gamta. Ši pasaulėjauta, persunkianti visą Lietuvos kultūrą, yra nesvetima ir krikščioniškai Lietuvai.

Vakarų Europoje ir Amerikoje padėtis sudėtingesnė. Kai kurie ekologinio judėjimo nariai kritikuoja judaizmo ir krikščionybės tradiciją už jos „antropocentriškumą“ – žmogaus pastatymą į pasaulio ir tikrovės centrą, gamtą nustumiant į antrą vietą. Ypač Amerikoje stiprėja alternatyvinis krikščioniškas gamtos apsaugos judėjimas, kurio dvasiniu vadovu pasirinktas šv. Pranciškus Asyziėtis.

Anot istoriko Lynn White, Jr., Pranciškaus pasaulėžiūros raktas yra jo tikėjimas į nuolankumo dorybę, kuri būtina ne tikti asmeniui, bet ir visai žmogui. Pranciškus mėgino nusodinti žmogų nuo jo karališko sosto ir sukurti visų Dievo kūrinių demokratiją.

Amerikoje šiandien kyla nauja teologija, paremta ekologine pasaulio sukūrimo interpretacija. *The Amicus Journal* 1989 metų vasaros numeryje išspausdintame straipsnyje „Aplinkos etika“ rašo Peter Borelli. Vienas jos iškalbiausių atstovų yra Religijos tyrimo centro New Yorke direktorius Thomas Berry.

Savo naujaisiose knygoje *The Dream of the Earth* Thomas Berry rašo, jog „mes turime siekti jautrumo, kurio reikia, norint suprasti psichinę energiją, giliai glūdinti pačioje tikrovės struktūroje“. Berry pasisako prieš absoliutaus aplinkos pažinimo ar jos absoliucios kontrolės pretenzijas. Gamtoje glūdi apraiškos, kurios mėgina išsakyti save. Jas suprasti ir į jas atsileipti tejanama drauge su gamta, jos nenutildant ir neiškrepiant. Tai yra giliausia fizikos, biologijos ir visų mokslų pamoka, genčių išmintis ir svarbiausias didžiųjų civilizacijų pamokymas, rašo Amerikos katalikų mokslininkas.

Berry ir kiti katalikų autoriai stengiasi suteikti naują prasmę judaizmo-krikščionybės tradicijai. Savo knygoje *To Care for the Earth* ariū misionierius Sean McDonagh į mūsų laikus perkelti Mozės perspėjimą hebrajams:

„Aš jums sakau – rinkitės gyvenimą ar mirtį. Pasirinkite gyvenimą ir tada jūs ir jūsų palikuonys išliksite. Bet jei ši karta nepasirinks gyvenimo, tada dvidešimties milijonų metų visatos raida bus sudarkyta jos giliausioje ir gražiausioje apraiškoje – Žemės planetoje. Jei mes pasirinksime gyvenimą, tada galėsime žengti į vaisingesnę biologinę-dvasinę erą“.

Pasak Borelli, Amerikoje šiandien linkniuojama nauja sąvoka – „aplankos etika“. Žaliųjų autorius Roderick Nash rašo: „Ankstesnis Amerikos gamtos apsaugos judėjimas beveik be išimties rėmėsi žmonių savanaukiškumu. Visuomenė buvo raginama rūpintis gamta, kad toji gamta galėtų patenkinti visuomenės medžiaginius ir pramoginius poreikius“. Šiandienos globalinėje visuomenėje, tvirtina Nash, tokia galvosena yra visiškai bankroto ženklas.

Daugeliui Amerikos Žaliųjų religijos sąlytis su ekologija teikia vilčių ateičiai. Jei mes klausysime dviejų didžiųjų įsakymų – liaupsinkite Dievą bei jo kūrinius ir mylėkite savo artimą – mes tapsime tikrais žemės draugais ir piliečiais, rašo straipsnio autorius. Toksai požiūris į gamtą ir į visatą sutampa ir su daugumos Lietuvos Žaliųjų galvosena.

Lauksvidžių (Cekiškės apylinkėje) ažuolas Drūtulis.

Žvelgiant į tą naują religijos ir ekologijos sintezę, prisimena prieš beveik pusantro šimto metų pasakyti pranašiški prancūzų rašytojo Victor Hugo žodžiai: „Žmonių santykiuose su gyvuliais, su gėlėmis, su visais kūrniais, slypi išties svarbi etika, kurią dabar vos tik težiūrime, bet kuri išsivers iš dienos šviesą ir papildys žmogiškąją etiką“.

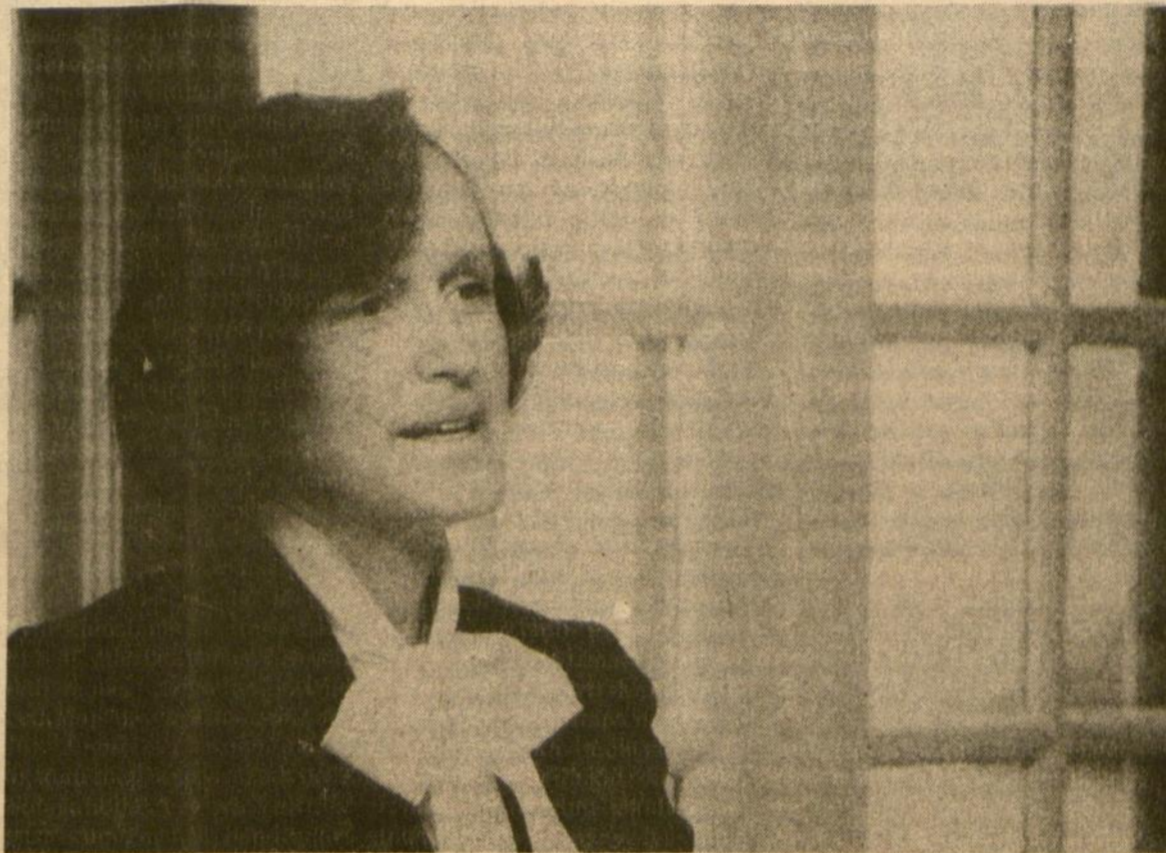
MIRGA GIRNIUVIENĖ

Jei prieš porą metų Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio rolė kai kam kėlė abejonių, tai dabar yra aišku, jog krašto valdymo aparatui Sąjūdis atstovauja lietuvių tautai. Balsuotojų mandatas ir Sąjūdžio aiškus pasisakymas už Lietuvos nepriklausomybę sukėlė viltį, kad Lietuvos laisvė yra realus tikslas, pasiekiamas sukūriant krašto persitvarkymo programą ir tą programą įvykdant. Persitvarkymas vyksta įvairiose plotmėse – ekologinėje, moralinėje, ekonominėje, politinėje. Persitvarkymo esmė apima ne tik pasikeitimą daugialypiškumą, bet ir jo pastovumą. O pastovus pasikeitimas įmanomas, tik jei visų tautiečių galvosena pasikeičia ir yra perduodama ateinančioms kartoms. Bet to negalima pasiekti, išjungiant vieną ar kitą grupę iš bendro darbo. Užtat atrodo savaime aišku, kad persitvarkymo tikslas nerealizuojamas be vienybės, be vieningo veikimo, kaip sakoma, „veidū į Lietuvą“.

Kaip konkrečiai galime siekti vienybės, vieningo veikimo? Vieningas veikimas kartais sutapatinamas su ideologiniu vienodumu, su interesų panašumu. Pavyzdžiui, išėjimo periodiko rašoma: „Aplamai, kai šiuo metu reikalinga veiklos vienybė ir visų galimų pastangų pajungimas pagrindiniam tikslui – Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės atgavimui, tu senų partijų atgaivinimas nėra naujadingas ir tik gali sukelti be-reikalingų nesupratimų bei ginčų“ (*Akiračiai*, Nr. 6(210), 1989 birželis). Bet vienybė šia prasme nereali. Nors visi geros valios tautiečiai turėtų tą patį tikslą, būtent laisvą Lietuvą, tačiau naivu galvoti, kad visų pasaulėžiūros būtų tos pačios, visų gyvenimiški interesai vienodi. Vieningas veikimas įmanomas tik tada, kai, skirtingoms išryškėjus, remiamasi tolerancija, kaip pagrindiniu veikimo principu.

Apie vieningo veikimo esmę būtų galima iš tautos istorijos pasimokyti. 1918-ųjų metų Lietuvos Tarybai, veikusiai dar vokiečių okupacijos laikais, priklausė ir kairiųjų, ir dešiniųjų pažiūrų žmonės. Visuose seimų rinkimuose dalyvavo tos pačios partijos, įskaituojant krikščionis demokratų, tautininkus, liaudininkus ir socialdemokratų. Paskutiniai rinkimai (1926-ais metais) skyrėsi nuo ankstesniųjų rinkimų, ne partijų pagausėjimu, o žmonių susierzinimu ir rietenomis. Ne

* Paskaita, skaityta Ateities studijinio savaitgalio programoje 1989 m. spalio mėn. 29 d. Ateitininkų namuose, Lemont, Illinois.

Dr. Mirga Girniuvienė kalba Ateities studijinio savaitgalio programoje 1989 m. spalio mėn. 29 d. Ateitininkų namuose, Lemont, Illinois.

Jono Kuprio nuotrauka

partijų gausumas, o greičiau jų ginčai, pasižymėję tolerancijos stoka, anais laikais nulėmė vienybės praradimą tėvynėje.

Taigi ne ginčai, o greičiau ginčų pobūdis skaldo žmones. Kaip suderinti toleranciją su ginčais, su kritika? Šitaip *Tėviškės žiburiai* atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais atskiria netolerantišką kritiką nuo tolerantiškos kritikos: „...šalia atvirumo turėtų eiti ir atsargumas. Tai ne baimė, bet taktika, kuri reikalinga vienybės išlaikymui. Užgaulus, nors ir atviras žodis nepatarnauja išėjimo veiklai. Atvirkščiai – ją skaldo, kai kada net aštriais

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1990 m. sausio mėn. 27 d. / January 27, 1990

Nr. 19(4)

KERTINĖ PARAŠTĖ

„Z” prie Stalino mauzoliejaus

Pastarąjį savaitę parduoti knygų krautuvėse priprato prie kasdieninio klientų klausimo: ar jau turite žurnalo *Daedalus* žiemos numerį? Jį išreklamavo sausio 4 d. *The New York Times* dienraštis. Čia komentatorius William Safire lygina slapyvardžiu „Z” pasirašytą straipsnį *Daedalus* žurnale su tuo garsiuoju „Mr. X” slapyvardžiu pasirašytu straipsniu 1947 metais *Foreign Affairs* žurnale, kuriame autorius George Kennan nubrėžė komunizmo apribojimo politikos bruožus. Šalia Safire komentarų NYT savo „op-ed” puslapyje išspausdino labai intriguojančią Z straipsnio ištrauką.

Kas skelbiama šiame taip išgarsėjusiame Z straipsnyje? Jame yra įžvalgi septyniadesimt metų trukusio utopinio eksperimento analizė, kuri įtikina skaitytoją, kad tikroji Sovietų Sąjungos problema nėra leninizmo reforma, o sistemos demontavimas, išėjimas iš komunizmo. Pats straipsnio pavadinimas „I Stalino mauzolieju” yra sarkastiškas aidas Edmund Wilson knygai „I Suomijos stoti”. Jei Edmund Wilson kalbėjo apie sovietinės sistemos pradžią, tai Z kalba apie sovietinės sistemos galą dabartiniam jos bankrotui.

Straiptinis parašytas labai gyvai ir be politinių mokslų žargonų. Jis taupiai ir efektyviai susumuoja Sovietų Sąjungos septynių dešimtmečių politinę ir ekonominę istoriją. Nenustebtume, kad Z straipsnis bus skaitymų sąrašuose kolegijos kursuose apie komunizmą. Iš kai kurių pasisakymų tono gali atrodyti, kad autorius yra pats komunizmo pergyvenęs. Todėl yra spėjiojimų, kad autorius rašo Rytų Europoje, ko gero Lenkijoje. Tai gali būti tik sąmoningas amerikiečio autoriaus pėdų sumėtymas. Būtų tuo atveju paprasčiausia, jei Z būtų Zbigniew Brzezinski vardo inicialas. Antra vertus, Z stilius kur kas gyvesnis už ZB stilių. Taip pat Z praktiškai neužsimena geopolitikos, o ZB tai būtų tikrai negirdėta askezė.

Z pastebi, kad Vakaruose kairės ir dešinės pažiūros ir Gorbačiova turi vieną bendrą elementą: abi teigia, kad mūsų bėdos su Sovietų Sąjunga yra pasibaigusios.

Tą teigia perestroikos pietizmu persiėmę gorbofilai ir rinktos triumfo įsitikinę gorbobobai — abeji tikisi laimingo arti pusę šimto metų besitęsios pokario pasaulio poliarizacijos galo. Pats Z šiuo giedriu optimizmu nesidalina. Jam atrodo, kad geriau žvelgti į įvykių vyksmą Rytų Europoje iš septyniadesimties metų kurtos utopijos žlugimo perspektyvos. Nežiūrint, kaip atsargiai Sovietų Sąjunga trepsens išieitį iš komunizmo, tas procesas bus ilgas ir skaudus. Z mano, kad realioms reformoms Sąjungoje iššaukti reikės naujų krizių. Jis pažymi, kad komunizmas (nors jis buvo katastrofa kiekvienoje kūrinyje) visuomet buvo sumanus ir sėkmingas viename dalyke: sumaniai ir atkakliai išlaikant savo jėgos monopolį.

Z istorinė analizė išaiškina vieną mįslę, kuri kyla kiekvienam Sovietų Sąjungos stebėtojui: kodėl tiek daug paralelinių valdymo ir ekonominės kontrolės sistemų? Z įtikinančiai argumentuoja, kad tai karo komunizmo praktikos perkėlimas į visuomeninę ir ekonominę sritį. Taip, kaip pilietiniam kare politruokai kontroliavo caro armijos tarnavusius karininkus, lygiai taip pat Partijos aparatas kontroliuoja civilinę administraciją. Ir milijonus gyvybių reikalavusi žemės ūkio kolektyvizacija, kuri įstengė sunaikinti visą žemės ūkio ekonomiją, buvo grynai politiška motyvuota. Tai buvo sėkmingas planas sutriuškinti valstiečius, nes jie buvo politinės jėgos centras šalia partijos, o jai pats svarbiausias siekis yra jėgos monopolis.

Z įtikina skaitytoją, kad per daug yra kalbėta apie Stalino troškulį jėgos ir apie kitas tamsias jo aistras. Jo jėga kilo ne iš jo psichikos, bet iš komunizmo sukurtų institucijų: monopolistinės ir monolitinės partijos, kuri operavo „demokratinio centralizmo” principu, ir iš socializmo istorinės neišvengiamybės mito. Ir šiomis dienomis sovietinis režimas tebestovi prieš baisią dilemą: sovietizmas turi kriminalinę praeitį, kuri yra pačiame jo pasiekimų centre. Komunizmas pastatė Eurazijos dydžio mauzolieju Staliniui.

a. a. ll.

„Mūsų tikslai sutampa su lietuvių tautos lūkesčiais”

Poeto Juliaus Kelero pokalbis su Lietuvos Demokratų partijos prezidiumo nariu, filosofu Viktoru Makovecku

JULIUS KELERAS: Esi vienas veiklesnių žmonių Lietuvos Demokratų partijoje. Kokie pagrindiniai jūsų tikslai ir problemos?

VIKTORAS MAKOVECKAS: Mūsų tikslai esmiškai sutampa su lietuvių tautos lūkesčiais — atkurti laisvą, nepriklausomą, demokratinę Lietuvos valstybę, pasiekti, kad bendrųjų demokratijos principų būtų laikomasi politikoje, įstatymų leidyboje, valstybės valdyme, ekonomikoje, kultūroje ir kitose visuomenės gyvenimo srityse.

Mūsų partijos programoje yra įrašyta: „Žmogus — pati didžiausia vertybė. Bendražmogiški, dvasiniai interesai yra aukščiau už ekonominius, politinius, partinius, klasinius, grupinius interesus”. Šia nuostata stengiamės grįsti visą savo veiklą.

Ten už Atlanto, tikriausiai, susidaro įspūdis, kad Lietuvoje vos ne demokratijos rojus: steigiasi politinės partijos, išeina vis nauja necenzūruojama spauda, kalbama, ką norima, Terleckas su Petkum važinėja po užsienius. Tačiau reikėtų atsiminti, kad visa tai laikosi ant kažkieno garbės žodžio — pagal principą: noriu — leidžiu, noriu — neleidžiu. Juk užtekta Kriučkovui (SSRS KGB šefui) ar Eismuntui (KGB Lietuvos skyriaus valdytojui) trinkėti kumščiu į stalą, ir viskas baigta. Juk tos pačios partijos — nelegalios, spauda — iš esmės savilaida (kalbu apie partijų spaudą), leidimai laikraščiams leisti išduodami SSKP Lietuvos skyriaus CK. Tad kalbėti apie demokratiją Lietuvoje dar labai anksti. Vyksta tam tikra liberalizacija, tai yra „varžtų atleidimas”. Ne daugiau. Demokratijai Lietuvoje atsirasti reikalingos trys sąlygos: konstituciškai įtvirtinta daugpartinė sistema, privati nuosavybė ir, be abejo, Respublikos atkūrimas.

Ypač išskirčiau privačios nuosavybės svarbą, ir ne tiek ekonomikai, kiek būtent demokratijai: demokratijos pagrindas — ir fiziškai, ir dvasiškai laisvas žmogus, o privati nuosavybė — žmogaus išlaisvinimo ekonominis pagrindas. Ne veltui Lietuvos demokratai — inteligentai anizmas pradžioje rėmėsi visų pirma laisvaisiais ūkininkais.

Mūsų gi, kaip partijos, problema Nr. 1 — nutraukti komunistų viešpatavimą, tai yra pakeisti Lietuvos SSR Konstitucijos 6 straipsnį*. Su šia in-

* Kol interviu buvo ruošiamas, Lietuvos SSR Konstitucijos 6 straipsnis buvo pakeistas.

iciatyva išeiname jau ne į pirmą Lietuvos SSR Aukščiausiojo Sovieto sesiją. Tačiau komunistai bijo prarasti paskutinį savo ramsį. Komunistinės idėjos, kaip ir Respublikos laikais, Lietuvoje nėra populiarios.

JULIUS KELERAS: Apie Lietuvos Nepriklausomybę dabar kalba visi. Ar LDP yra numaciusi kokius konkretesnius kelius jai pasiekti?

VIKTORAS MAKOVECKAS: Taip. Mūsų partijos Steigiamajame suvažiavime, kuris įvyko 1989 metų liepos 29-30 dienomis, buvo priimtas pareiškimas „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimo raidos”. Man kaip tik ji teko ruošti, todėl čia ir išdėstysiu pagrindinius jo teiginius.

Pasirenkant pagrindiniu parlamentinės kovos keliu, ryškėja trys Nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo etapai. Tai: pirmas etapas — iki rinkimų į Lietuvos SSR Aukščiausiąją Sovietą;

antras etapas — iki Nepriklausomybės Akto paskelbimo; trečias — Lietuvos Nepriklausomybės įtvirtinimo valstybės viduje ir pasaulio valstybių bendrėje — etapas.

Pirmo etapo esmė yra ta, kad jį vainikuoją rinkimai į Lietuvos SSR Aukščiausiąją Sovietą, kurio sudėtis didžia dalimi lems Lietuvos valstybingumo raidą artimiausiu metu.

Šiame etape būtina pasiekti, kad:

— faktiškai susiformavusi daugpartinė sistema būtų įteisinta dabar veikiančioje Konstitucijoje

— visos demokratinės jėgos, aiškiai ir nedviprasmiškai pasisakančios už Nepriklausomą Lietuvos valstybę atkūrimą, susitelktų rinkiminės kampanijos metu ir sudarytų bendrą kandidatų sąrašą;

— būtų priimtas įstatymas dėl Lietuvos jaunuolių karinės tarnybos atliškimo išimtinai Lietuvos teritorijoje;

— būtų sustabdytas imigracijos srautas, priimant radikalią imigracijos įstatymą ir nedelsiant pradėdant jį įgyvendinti.

Antro etapo esmė yra ta, kad naujai išrinktas ir turintis tautos pasitikėjimą Aukščiausiasis Sovietas lei jo sudaryta vyriausybė pradėtų kurti Nepriklausomos valstybės struktūras; etapą vainikuoją Nepriklausomybės Akto paskelbinas.

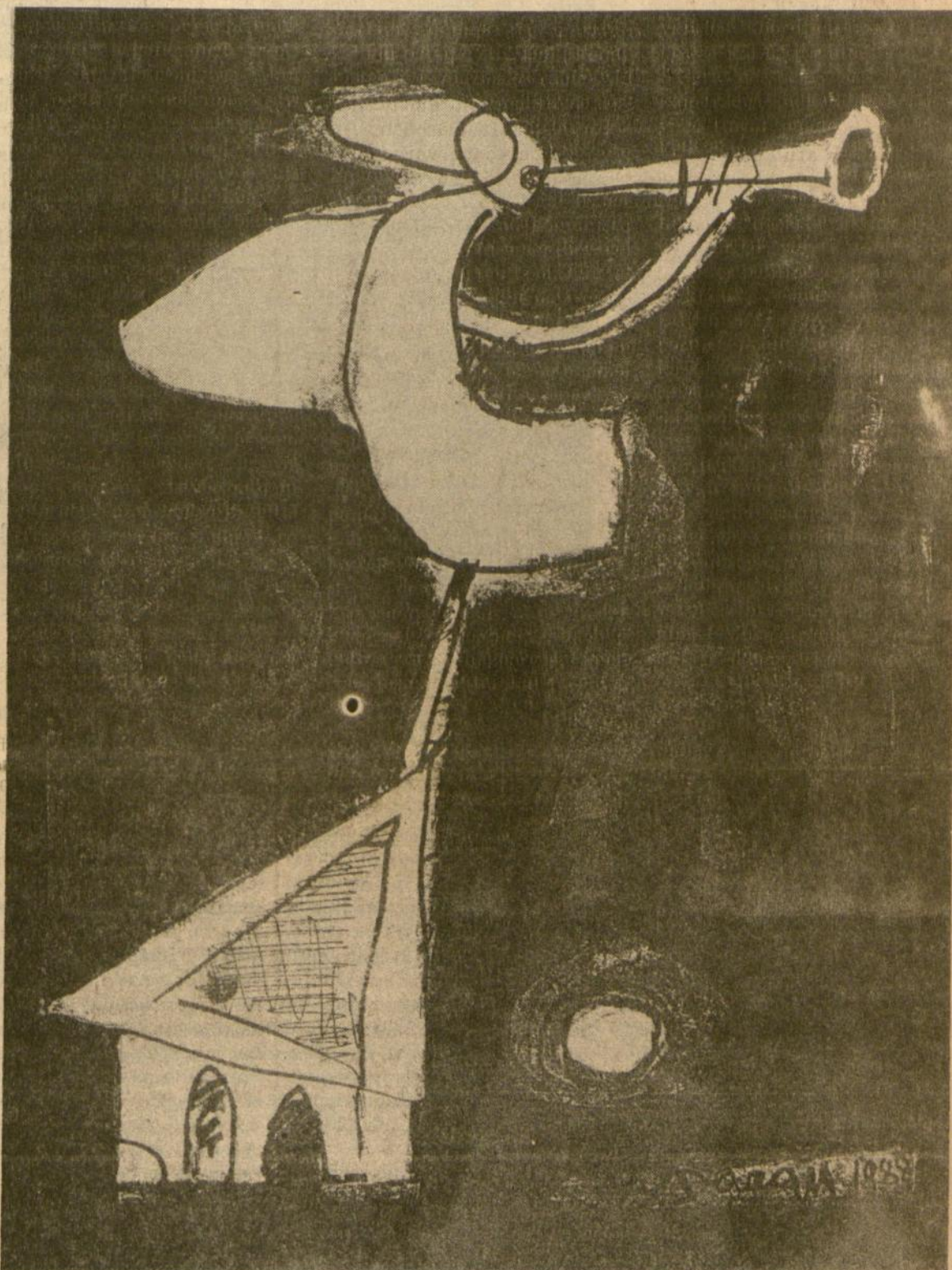
Šiame etape būtina pasiekti, kad:

a) derybų keliu tarp Lietuvos SSR ir SRS būtų išspręstas klausimas dėl Sovietų Armijos išvedimo iš Lietuvos teritorijos;

b) būtų galutinai įvykdyta demokratiškas politinės sistemos reforma, suįnkamai su žmogaus, piliečio ir autos interesais bei teisėmis;

c) remiamis pagrindiniais demokratijos principais, toliau būtų vykdoma ūkio reforma.

Mes esam tos nuomonės, kad šis procesas jo mastai, eiga bei trukmė priklauso nuo SSRS vadovybės psirengimo suprasti ir teisingai įvertinti Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo

Alfonsas Dargis

„Rytas”, 1988

Šių metų sausio mėnesį Vilniaus Dailės muziejus surengė dailininko Alfonso Dargio dailės darbų parodą Maskvoje, į kurią buvo nusiųsta 50 dailininko darbų.

raidą, taip pat ir nuo tarptautinės politinės situacijos.

Išlikus politinio-visuomeninio gyvenimo demokratizavimo tendencijoms, tikėtinas susitaikymas su procesais, vykstančiais Lietuvoje. Tokiu atveju Lietuvos SSR AS-as, atlikęs tam tikrą paruošiamąjį darbą, paskelbtų 1940 metų „Liudies Seimo” rinkimus bei jo priimtus nutarimus negaliojančius ir priimtų Nepriklausomybės Akta, kuris ir išspręstų Lietuvos valstybės santvarkos klausimą.

Imperinių tendencijų sustipėjimas SSRS neišvengiamai atvestų į konfrontaciją, dėl kurios būtų sugriežtintas okupacinis režimas. Tokiu atveju turėtų nedelsiant būti priimtas Nepriklausomybės Aktas ir kreipiamasi į Jungtines Tautas bei pasaulio valstybes politinės ir moralinės paramos. Nesimant šių priemonių, galimybė atkurti Lietuvos Nepriklausomą valstybę būtų nukelta neribotam laikui į ateitį.

Trečio etapo esmė sudaro tarpautinio Lietuvos statuso atstatymas, įstojimas į Jungtines Tautas, naujos valstybės konstitucijos priėmimas.

Tokį maždaug kelią mes matome į artimiausią savo tikslą.

JULIUS KELERAS: Kaip įsivaizduojate Demokratų partijos padėtį daugiapartinėje hierarchijoje? Kaip atrodo — tai realiai ateitis ar miglota futurologija?

VIKTORAS MAKOVECKAS: Dabar Lietuvoje, kai reikia bolševikinę spaudą viename straipsnyje paminėti kelias partijas, atspausdinama: Komunistų partija, demokratų partija, žaliųjų partija, etc. Taigi komunistai — iš didžiosios raidės. Jų padėtis Lietuvos politinėje sistemoje, be abejo, dirbtinė — palaikoma milžiniškos Sovietų Sąjungos totalitarinės sistemos. Aš manau, nors tai gal ir per drąši prognozė, kad komunistų partija Nepriklausomajame Lietuvos turėtų ilgainiui tapti politiniu laonu — aišku, jeigu neišverstų gerokai kailio, kaip Vengrijoje. O šiaip komunistų partijos vaidmuo ateities Lietuvoje, mano nuomone, bus, kaip ir kitose demokratinėse Europos šalyse — grynai simbolinis. Tokia istorijos vyksmo logika.

O dabar Lietuvoje klostosi pamažu normali europinė daugiapartinė politinė struktūra: kairėje — socialdemokratai, centre — demokratai, dešinėje — krikščionys demokratai. Nuolat blogėjanti ekologinė situacija, būtina yra žaliųjų partija. Pamažu kuriasi tautininkai, tačiau jų

perspektyvas kol kas labai sunku prognozuoti.

Mano galva, artimiausioje ateityje lyderiaus socialdemokratai — yrant Sajūdžiu, didžioji jo lyderių dalis išilies į šią partiją. Taip pat nemažą papildymo LSDP gali sulaukti, yrant (ar skylant) LKP. Reikia turėti omeny ir Socialistų Internacionalą — tarptautinis veiklos koordinavimas jiems praktiškai užtikrintas.

Geras perspektyvas Lietuvoje, kaip tradiciškai katalikiškoji šaly, ypač turint omeny šiandieninį krikščionybės renesansą, turi krikščionys demokratai. Jie gali remtis gera organizacine Katalikų Bažnyčios struktūra. Ilgainiui LKDP turėtų tapti labai įtakinga politine jėga. Aišku, tai priklausys ir nuo Lietuvos Katalikų Bažnyčios vadovybės požiūrio į politiką apskritai. Kol kas aiškesnės pozicijos ji nėra pareiškusi.

Demokratams gi lieka centro vieta. Mūsų veiklos sėkmė ypačiai priklausys nuo ontologinių sąlygų žmogaus laisvei atkūrimo, demokratijos įtvirtinimo visuomenės gyvenime eigos. Kaip jau aukščiau minėjau, viena pagrindinių sąlygų — privačios nuosavybės atkūrimas ir įtvirtinimas. Mūsų atrama — ir dvasiškai, ir ekonomiškai laisvi žmonės. (Nukelta į 3 psl.)

Šiame numeryje:

Mauzoliejus utopijai • LDP prezidiumo narys Viktoras Makoveckas apie politiką ir filosofiją • Ar reikia teologijos-filosofijos fakulteto Kauno universitetui? • „Vilniaus” ansamblis Chicagoje • Tautvydos Marcinkevičiūtės eilėraštis • Dailės dovana išėivijai • Liaudies menininkė Aurelija Ovsiankienė

KERTINĖ PARAŠTĖ

Vilnius atveža Škėmą

Dar taip neseniai Lietuvos teatrų scenose parodyti Antano Škėmos veikalai nebuvo galima ne sapnuoti. O štai dabar Vilniaus akademinis teatras, vienas iš pirmųjų Lietuvoje, ne tik saviems žiūrovams yra tų išsivijusių rašytojų pateikęs, bet Škėmos spektaklius atveža ir į jo tragiškos žūties kraštą – Ameriką, į mūsų čionykštes auditorijas.

Kaip žinome, Lietuvos teatrai pastaraisiais metais jau yra pastatę ne vieną išsivijusių dramaturgų veikalą. To paties Škėmos ten publikos jau yra matytas ne tik pas mus dabar atvežamas „Pabudimas“, bet ir „Žvakidė“. Tenyškiai žiūrovai jau yra matę net ir Algirdo Landsbergio „Penkis stulpus turgaus aikštėje“. Tai vis kadaise čia premijuotos, enkavedistiniam ir aplamai okupaciniam siaube dar likusį žmoniškumą išbandančios dramos. O jau kopia Lietuvoje ir aplamai okupaciniam siaube dar likusį žmoniškumą išbandančios dramos. O jau kopia Lietuvoje ir aplamai okupaciniam siaube dar likusį žmoniškumą išbandančios dramos. O jau kopia Lietuvoje ir aplamai okupaciniam siaube dar likusį žmoniškumą išbandančios dramos.

Ir į tą „kaip“ turbūt geriausias atsakymas yra šio mėnesio Vilniaus akademinio dramos teatro gastrolių su Antano Škėmos „Pabudimu“ Los Angeles vasario 10 ir 11 d., St. Petersburgo vasario 22 d. ir Čikagos Jaunimo centre vasario 24 ir 25 d. Juk paprastai ne koks mėgėjiškas, bet profesionalus teatras savo repertuarui renkasi tai, kas atrankos yra verta ir kas išskirtinai yra verta parodyti net už vandenyno.

O kad Lietuvos teatrų kūrybingumo lygis nėra žemesnis už pasaulines teatrinių pastangų viršūnes, jau turėjome progos įsitikinti, kai Čikagos Tarptautinio teatro festivalio proga 1988 metais į Ameriką Jaunimo teatro atvežė Eimunto Nekrošiaus režisuotus Antano Čechovo „Dėdė Vanią“ ir V. Korostylio „Pirosmeni, Pirosmeni“. Spektakliai buvo tokie puikūs, kad Jaunimo teatras pakartojamai yra pakviestas ir į šių metų Čikagos Tarptautinį festivalį, kuris tęsis nuo gegužės 23 iki liepos 1 dienos. Šiemet festivalin Lietuvos teatras atveža Šekspyro „Karalių Lyra“. Gal ir neblogai, kai, reprezentuodamas Lietuvą ir pasaulinėje arenoje galynėdamasis su garsiausiais kitų šalių teatrais, atsiveža taipgi pasaulinės dramaturgijos šedevrų patatymus. Yra tada su kuo palyginti. Va, ir šiemet su tuo pačiu „Karalių Lyra“ reprezentuojasi festivaly ir anglų teatralai.

Vis dėlto mums patiems maloniau, kai iš Lietuvos atvežamas lietuvis autorius, dar labiau čionykštis, išsivijusias Antanas

Škėma. Tada išsivija ir Lietuva tartum susisiektų ne vien rankomis, bet ir kūrybiniu gyvastingumu. Traukia pagaliau ir Vilniaus akademinio teatro vardas, kuris perėmė ir iki šių dienų pratęsė dar laisvės metų Vilniaus valstybių teatro veiklą. O su „Pabudimu“ spektakliu nemažiau intriguoja ir režisieriaus Jono Vaitkaus pavardė. Smalsumą žadina ir visi spektaklio aktoriai: Aldona Januškaitė, Adolfas Vėčerskis, Saulius Siparis, Juozas Kisielius ir Algimantas Zigmantavičius.

Tenka dar pridurti, kad „Pabudimas“ angliškam vertime buvo Amerikoje vaidinamas ir Arts Club Theatre trupės New Yorke ir kitur. Jų spektaklį mačiusi recenzentė Žita Lebedžiūtė-Krukoniė, be kita ko, rašo: „Teatras... Kur slypi jo paslaptis? Tiek amžių sugebantis pakylėti žmogų virš kasdienybės, apvalyti jo sielą, padaryti jį geresniu nors akimirka. Taip galvojau važiuodama namo iš talentingai pastatyto ir suvaidinto Antano Škėmos „Pabudimo“. Taip seniai neteko pergyventi teatro „stebuklo“. [...] Dar niekada taip aiškiai nesijautė esantys su savo tauta. Dar niekada jaunesnieji taip nebėraukė ašarų už žmonių patirtas kančias siaubingais „drakono“ laikais (Draugo kultūrinis priedas, 1989.5.27).

Tikrai panašų, o galbūt dar stipresnį katarsi pergyvens žiūrovai, stebėdami mums vilniečių

Antanas Škėma (1911-1961)

Ką galėtų Lietuva ir išsivija kartu?

Lietuvoje neseniai pasirodė Liūto Mockūno sudaryta, kartu su jo įvadinio straipsniu, knyga „Vagos“ leidyklos rinkinys *Egzodo literatūros atšvaitai: Išsivijusių literatūros kritika 1946-1987*. Ta proga „Vagos“ leidyklos vyriausias redaktorius Aleksandras Krasnovas Vilniuje plačiau kalbėjosi su Liūto Mockūnu apie jo paruoštą knygą, apie išsivijusių literatūros kritiką bei galimybes Lietuvos ir išsivijusių bendroms pastangoms leidybiniame darbe. Čia spausdinamas ištisas šio pokalbio tekstas.

ALEKSANDRAS KRASNOVAS: Pirmiausia, kaip atsirado pati knygos idėja?

LIŪTAS MOCKŪNAS: Sumanymas nėra mano. Grįžęs iš 1985 metų Santaros Šviesos suvažiavimo, Algimantas Bučys parašė *Metmenų* redaktoriui Vytautui Kavoliui ir man laiškus, kad jam kilusi idėja išleisti Lietuvoje išsivijusių kritikos straipsnių knygą apie išsivijusių literatūrą. Ta idėja Lietuvoje susilaukusi pritarimo. Paprašytas pagalvoti apie kritikos antologijos sudarymą, nieko nelaukdamas stvėriauisi darbo. Žinojau, kad kiti žmonės, kurie galėtų tą atlikti, buvo užsiėmę kitokiais darbais, o aš pats anuo metu buvau praradęs savo, kaip inžinieriaus, tarnybą ir turėjau laisvo laiko. Proga parodyti Lietuvos skaitytojui šį tą apie išsivijusių literatūrą.

atvežtą „Pabudimą“. Vilniaus akademinis teatras atvyksta pas mus Los Angeles Dramos sambūrio ir JAV LB Kultūros tarybos rūpesčiu. Jie pasirūpino viskuo, kas buvo reikalinga. O toliau pagrindinis veiksnys tebūna žiūrovai, užpildantys spektaklių sales.

Kazys Bradūnas

vijos literatūros procesą buvo tokia viliojanti, kad negalėjau delsti ir laukti, kol kiti pradės šį darbą. Taip pat ir situacija Lietuvoje anuo metu atrodė tokiam sumanymui palankesnė. Anot Vytauto Kazakevičiaus (*Švyturys*), atsiradus progai išsamiau supažindinti Lietuvos skaitytoją su išsivijusių literatūra, reikia ja kiek įmanoma greičiau pasinaudoti, nes gyvenimas toks permainingas...

Šios knygos sudarymas nebuvo vieno žmogaus darbas. Savo pasiūlymais ir patarimais prisidėjo Vytautas Kavolis, Violeta Kelertienė, Kazys Bradūnas ir kiti. Ta pačia proga norėčiau ypač padėkoti Violetai Kelertienei, Broniui Vaškeliui ir Albertui Zalatoriumi už įvado perskaitymą ir vertingus patarimus.

ALEKSANDRAS KRASNOVAS: Žinau, kad dabartinį pavaldą knygą įgijo ne iš karto. Kokius etapus ji praėjo?

LIŪTAS MOCKŪNAS: Šventa teisybė. Pradžioje buvo norima, kad į knygą būtų dedami „geriausių kritikų apie geriausią literatūrą“ straipsniai. Tačiau tai ideali situacija. Ne visi geri kritikai yra rašę apie visą gerą literatūrą. Vėliau, kaip žinai, atėjo iš „Vagos“ pageidavimas – mano nuomone, visai pagrįstas, – kad knyga nebūtų vien išsivijusių literatūros „Festschrift“ (iškilnių aktas), bet kad būtų parodytos ir jos pakalnės bei nuopolių. Čia buvo gera proga įvesti į antologiją tokius žurnalistinio profilio kritikus kaip Algirdą Titų Antanaitį, Kęstutį Keblį ir save patį. Žurnalistai labiau mėgsta pliekti gyvenimo ir literatūros negeroves. Pagal kitus „Vagos“ pageidavimus bandžiau rasti medžiagos apie jaunųjų išsivijusių rašytojų problemas ir išsivijusių knygų leidybinį procesą. Taip atsirado knygoje Živilės Bilaišytės straipsnis ir Akiračiū pasikalbėjimai su Ateities ir Algimanto Mackaus knygų leidimo fondu pirminkais. Taigi antologija prasipletė ir pajavirėjo.

Neužmirštini ir konjunkturniai momentai. Pradžioje knygos sąranga ir galbūt likimas priklausė nuo to, kas buvo straipsnių autoriai ir apie ką jie rašys. Žinoma, apie Tomą Venclovą anuomet nebuvo galima nė galvoti, nors be jo straipsnio apie Henriko Radausko kūrybą neįsivaizduoju jokios išsivijusių kritikos antologijos. Vėliau patyriau, jog nepriimtini nei Algirdo Landsbergio straipsniai, nei straipsniai apie jį. Buvo gaila prarasti Landsbergio recenziją apie Bernardo Brazdžionio poeziją – vienintelį knygų straipsnį apie šio poeto kūrybą. Tačiau aukščiau minėti antologijos profilio praplėtimai bei komunikacija su leidėjais apie šiuos dalykus reikalavo daug laiko. Šiuo atveju laikas „dirbo“ antologijos naudai: per porą metų pasidarė laisvesnis kultūrinis ir visuomeninis Lietuvos gyvenimas. Persitvarkymo sąlygomis į knygą sugrįžo Algirdo Landsbergio recenzijos ir straipsnis apie jį, galėjau įdėti ir minėtą Tomo Venclovo straipsnį apie Henriko Radausko poeziją. Taigi antologijos apimtis pasidarė tokia, kokios būčiau pageidavęs. Jeigu

Liūtas Mockūnas Vilniuje

ši knyga būtų leidžiama Vakarose – nieko nekeisčiau.

ALEKSANDRAS KRASNOVAS: Knyga pradėta rengti prieš porą metų, o pasirodė tik dabar. Tuo nenoriu priekaištauti tau kaip knygos sudarytojui, nes žinau, kaip energingai ėmeisi to darbo. Tai greičiau priekaištas mums, „Vagos“ leidyklai. Ir vis dėlto – kas trukdė, kas lėtinio darbą iš vienos (išsivijusių) ir iš kitos (Lietuvos) pusės?

LIŪTAS MOCKŪNAS: Svarbiausias darbo trukdytojas buvo ryšiai. Siųsdamas medžiagą ar laišką „Vagai“, jausdavausi kaip Kolumbas ruošdamasis atrasti Ameriką – nežinia, kada siuntinys nueis, ar viskas pasieks adresatą. Kai kurie straipsniai dingo kelyje, pvz., Antanaičio. Buvo problemų ir su tavo laiškais – registruoti laiška eidavo du, tris mėnesius. Nežinau, kodėl taip yra. Kai kuriuos dalykus tekdavo tikslinti transatlantiniais pasikalbėjimais telefonu.

Mūsų pusėj problemų lyg ir neturėta. Visus legalius reikalus su autoriais išsiaiškinom tau atvykus į Čikagą. Kaip bombos sprogimo laukiau pakeistų ar perredaguotų tekstų, tačiau tau atvykus pamačiau, kad visi pakeitimai kalbinio pobūdžio. Tad atslūgo ir ši grėsmė.

ALEKSANDRAS KRASNOVAS: Savo ruožtu papildyčiau, kad mūsų vėžišką paštas iš tiesų įvaro alergiją tarptautiniam bendravimui. Kartais mūsų valdininkai bando suversti kalnę „tarptautiniam paštui“, atseit mes nekalti. Bet tai akiplėšiškas melas. Tarp normalių užsienio valstybių pašto ryšys normalus ir stabilus – tą tikriausiai ir tu patvirtintum. Manau, viena iš svarbiausių priežasčių – absurdžiausia ryšio centralizacija. Tarptautinis paštas eina per Maskvą (kaip ir apskritai susisiekimas lėktuvais). Ten maitinės ir įstaigos, tikrinančios laišku turinį, perkrautos, be to, lietuvių kalbą mokančių žmonių ne per daugiausia – štai tau ir eilės, štai ilgi laukimo mėnesiai. Padėtis tikriausiai nepasikeis tol, kol Respublika neturės tiesioginio susisiekimo su pasauliu lėktuvais, kol neturės politinio ir kultūrinio savarankiškumo (dabar kiti už mus nusprendžia, ką galima išleisti į Lietuvą, o ko negalima).

Tavo nerimas laukiant „bombos sprogo“ – paredaguotų tekstų – nebuvo nepagrįstas. Prisipažinsiu, kad, gavusi tavo ir Algimanto Bučio pasiūlymą išleisti šią knygą, „Vaga“ sukviėte ekspertų būrelį sumanymui aptarti. Ir dauguma buvo už tai, kad opesnes tekstų vietas (pavyzdžiui, sąvokas „bolševikinė okupacija“, „miško broliai“, „partizanai“ ir kt.) išlytume autoriams keisti, „pašvelninti“ atsižvelgti į kitoki, tarybinį skaitytoją (tarsi jis būtų koks mulkis, visiškai nesugaudantis, kas yra kas). Bučys ir aš protestavome prieš tokią pasiūlymą, suprasdami, kad taip iš karto pasmerkiame knygą žlugti. Tik piktavališkas žmogus negalėjo nesuprasti, kad, pavyzdžiui, Henrickas Nagys, Algirdas Landsbergas ar bet kuris kitas kritikas nesileis maitojamas tarybinės cenzūros. Todėl pradėjome vilkinti laiką, per kurį pavyko įtikinti vadovus, kad būtina tekstus spausdinti be jokių pakeitimų, išskyrus kalbinius. Čia jau, kaip pats sakai, mums ir laikas padėjo.

Bet grįžkime prie pačios knygos. Ji prasideda Alfonso Nykos-Niliūno 1946 metų straipsniu ir baigiasi 1987 metų publikacijomis. Ar iš to galima daryti išvadą, kad knyga yra pilna ir objektyvi išsivijusių literatūros kritikos antologija?

LIŪTAS MOCKŪNAS: Antologija, sudaryta vieno žmogaus, negali pretenduoti į objektyvumą. Reikšti pretenzijas į objektyvumą gali tik antologijos, sudarinėjamos prestižinių literatūros institutų ar mokslo įstaigų. Nors, teisybę pasakius, ir toms prestižinėms įstaigoms ne visada pavyksta būti objektyvioms. Vieno žmogaus sudaryta antologija priklausoma nuo atrankos principų, pažiūros ir literatūros procesą, netgi įsitikinimų.

Vladas Kulbokas savo bibliografinio pobūdžio knygoje apie išsivijusių kritiką *Lietuvių literatūrinė kritika tremtyje (I ir II t.)* yra suminėjęs daugiau kaip penkiasdešimt žmonių, dirbusių šioje srityje Vakaruose nuo pokario metų. Tai įspūdingas skaičius. Tačiau visų jų nesudėsi, pagaliau ir nėra reikalo. Geriau į antologiją įdėti keletą ar daugiau gero kritiko straipsnių, negu juos paaukoti, kad tilptų Jono Raševos detalus romano turinio atpasakojimas ar pagraudenimai, kaip rašyti tėvynės meilę skatinančias eiles ir išlikti doru lietuviu.

Sudarant antologiją, man rūpėjo akcentuoti tai, kas išsivijijoje savita, o ne archyvinės lietuviybės puoselėtojų išmonė. Pasitraukę iš Lietuvos, jie „nieko nepamiršo ir nieko neišmoko“, gyvendami atsivežtą iš Lietuvos prietarų gete, praradę bet kokią savikritiškumą ir užsislendę aklinai nuo juos supančio Vakarų pasaulio. Kad izoliacija nuo pokarinės Vakarų kultūros gresia (Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

- Vilniaus akademinis dramos teatras atveža Antano Škėmos „Pabudimą“ • Aleksandro Krasnovo ir Liūto Mockūno pokalbis apie išsivijusių literatūrą ir kritiką • Lapkričio sinoikija Lietuvoje • Povilo Gaučio ir Stasio Santvaro „Italijos balsai“ lietuviškai • Fotografijos paroda Vilniuje • Nuomonės ir pastabos

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1990 m. vasario mėn. 10 d. / February 10, 1990

Nr. 29(6)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Laisvės vasaris

Mūsų laikais neretai atrodo, kad viešai džiaugtis yra blogas šonkis. Kiekviena džiaugsmo šventė sūdoma liūdną realizmą druska. Per vestuvių puotą kalbamės apie skrybas, gimtadienio džiaugsmas atmiešamas susirūpinimu sveikata ir senatvės ligomis. O džiaugtis galima ir reikia, nežiūrint to, kad mirsime ir mes, ir mums artimi žmonės. Džiaukimės, nežiūrėdami skaudančių strėnų, nepaisydami rūpesčių, kurie slepia tamsiomis priešaušrio valandomis. Džiaukimės, nes priežastį džiaugsmui skaitome kas rytą ant namo laiptų numetamo laikraščio puslapiuose, kas vakarą matome televizijos ekrane.

Vasario šešioliktoji tebūnie mūsų visų džiaugsmo šventė. Kitom reikšmingom progom prisiminkime mūsų tautai padarytas skriaudas, mūsų žmonių kentėjimus. O šios šventės metu prisiminkime laisvės stebuklą: Nepriklausomą Lietuvą. Nebuvo tai rojus žemėje, bet tai buvo Lietuva, kuri buvo pačių lietuvių valdoma. Viešame gyvenime buvo klaidų — kur jų nebūna — bet tai buvo mūsų pačių darytos klaidos, o ne svetimųjų mums užmestos. Net ir Maironis savo nusivilyme su tuo sutiktų. Vykdam politikos gyvenimo eksperimentus: ir siekinę demokratiją, ir taip tuo laikin Europoje madingą autoritetinį režimą. Bet tai buvo mūsų pačių eksperimentai, mūsų pačių bandymai. Ir kokie bandymai! Tada mes nebuvome pelės kurio nors pamišusio kaimyno laboratorijoje. Ka reikiama laboratorijos narvelyje gyventi, lietuvių tauta labai puikiai žino, tokiose pamišusių mokslininkų laboratorijose penkiasdešimt metų išgyvenusi.

Kodėl džiaugtis Vasario šešioliktoji? Pasiklausykime Tumo-Vaižganto, apie kurį mums šiandien kalba gretimame straipsnyje profesorė Vanda Zaborskaitė. Jau penkiasdešimt metų šventėme Vasario šešioliktoją ne tik kaip nepriklausomybės paskelbimo šventę, bet taip pat ir laisvės netekimo metines. Grįžkime prie laisvės šventės. Liūdesys ir kančių prisiminimas yra savo vietoje, bet palikime jį Vėlinėms ir trėmimų į Sibirą prisiminimui. Vasario šešioliktoji tebūnie džiaugsmo laisvės šventė. Laisvė, kuri buvo, ir laisvė, kuri bus, kuri taip arti, lyg ranka pasiekiamą.

Šįmet džiaugtis Lietuva lengva, nes kartu džiaugiasi visas pasaulis. Tiesiog svaigina tos trispalvės, kurios puošia *Time* ir *Newsweek* reportažus, kurias matome *Chicago Tribune* ir *Boston Globe* pirmuosiuose puslapiuose. Koks lietuvis nedrįsta sau pritaikyti *Chicago Tribune* reporterio Vincent Schodolski pastabą apie „šaltus, racionalius lietuvius, kurie sąmoningai eina keliu į Lietuvos nepriklausomybę“? Ar galime būti abejingi stebėtojai tuo laiku, kai išsilaisvinančios Baltijos tautos neša taiką beaizginčiai Sovietų Sąjungai?

Yra nuostabu, ką padaro laikas ir žmonių žodžiai. Prieš metus Baltijos tautų noras nepriklausomybės buvo sutinkamas su skeptišku atšaurumu, nes jos troškė ta to, kas neįmanoma. Dabar jos yra keliamos pavyzdžiu kitoms Sovietų Sąjungos kalinėms tautoms — darykite tai, ką daro orūs ir racionalūs pabaltiečiai. Tai pavyzdys, ką žmonės, šaltai svarstydami, gali padaryti ir labai painioje padėtyje, kur manevravimo galimybės ribotos. Praėjusio mėnesio Sąjūdžio vadovybės naudota strategija buvo labai vaisinga. Tai geras ženklas ateičiai — galime tik džiaugtis šių žmonių kūrybingu sumanumu.

Lietuva pastarąsias savaites praleido pasaulio scenoje. Jei 1918 metais Lietuva buvo pasaulio pakraštys, tai dabar ji yra įvykių centre. Tada ji buvo subyrančios rusų imperijos skeveldra. Dabar ji yra rusų imperijos skaldytoja. Iki 1988 metų rusų imperija buvo sniego ir ledo peizažas. Pabaltiečių laisvės giesmės žodžiai buvo tas garsas, kuris pajudino dešimtmečiais susigūlėjusias sniego pusnis kalnų šlaituose. Tos sniego pusnis dabar triukšmingai ūždamas grūta ant išsiganusių rusų. 1918 metais Baltijos tautos naudojosi rusų imperijos suirutę pasprukti iš tautų kalėjimo. Dabar Baltijos tautos ne tik paspruks iš kalėjimo, bet taip pat sunaikins patį kalėjimą. Baltijos tautų sąjūdžiai už laisvės ir nepriklausomybę yra modeliai kitom imperijos tautom, kaip reikia siekti laisvės. Jei Sovietų Sąjunga įstengs subyrėti taikiai, tai bus dėka pabaltiečių pasiūlytų receptų, o ne dėl Miko Sergejevičiaus momento improvizacijų. Nėra kalbos, kad Gorbačiovo bėgimai ir staigūs posūkiai yra užsienio žiūrovams puikus laisva laikio užsiėmimas, bet Sovietų Sąjungos ateičiai jie kur kas mažiau reiškia, negu tos mintys, kurias neša Sąjūdis. Kokiais epiteitais komunistų partija save dabins yra toks mažmožis, palyginus su sąvokom, kurios apibrėžia normalią visuomenę. Sąjūdis nešama normalios valstybės vizija yra kur kas svarbesnė ir komu-

(Nukelta į 2 psl.)

Juozas Tumas-Vaižgantas ir lietuvių kultūros vertybinės orientacijos

VANDA ZABORSKAITĖ

Lietuvoje, kaip ir visoje Rytų ir Vidurio Europoje, literatūra labai aktyviai veikia tautos mentalitetą ir dalyvauja dvasinio visuomenės klimato kūrime. Žymių tautos rašytojų vardai tampa simboliais, o vieni ar kiti jų kūrybos aspektai — visuomenei aktualių idėjų katalizatoriai. Tokia padėtis buvo per visą XX a. antrąją pusę, tokia tebėra iš dalies ir šiandien. Kultūra buvo vienintelė atrama per visus totalitarizmo dešimtmečius. Per dailę, muziką, poeziją, teatrą tauta siekė liudyti savo buvimą. Dvasinė atrama buvo ne tik aktualiai kuriamoji, bet ir praeities kultūra. Praeities rašytojai buvo gyvi dabarties dailininkai. Sistema juos persekiojo lygiai su gyvaisiais, nes juto, kad iš jų žodžio sklinda atsparumo, pasipriešinimo dvasia.

Literatūros istorija nebuvo tik akademinė disciplina, o siejosi su gyvenimais tautos savimonės dalykais. Tauta norėjo žinoti savo kultūrinę praeitį, ją branginti, ją remti. Be jos ji pasijustų esanti dykumoje, blaškoma istorijos vėjų, ir ją lengva būtų nutrinti nuo žemės veido.

Užėjus antrajai sovietų okupacijai, į bibliotekų sponfondus tuoj buvo uždaryti visi Nepriklausomybės laikų vadovėliai, visa periodika, beveik visi grožiniai tekstai. Buvo iškeltas uždavinys marksistiškai nušviesti ir įvertinti visą praeities literatūrą. Susidarė stipri įtampa tarp ideologinio aparato reikalavimų ir literatūros istoriją rašančiųjų. Žinoma, ir patys rašantieji buvo labai skirtingi tiek idėjinėmis bei dorovinėmis nuostatomis, tiek erudicija ir gabumais. Bet tie, kam rūpėjo išsaugoti objektų lietuvių literatūros vaizdą, iškelti joje glūdinčias estetines, tautines ir humanistines vertybes, grūmėsi dėl kiekvieno sakinio, kiekvienos formulės.

Iš praeities literatūros pokario dešimtmečiais aktyviausiai funkcionavo XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios autoriai, ypač Maironis, Kudirkas, Vaižgantas, V. Krėvė. Tautos problematika, vyraujanti jų kūryboje, buvo tautinės sąmonės palaikytoja, tautinių vertybių puoselėtoja: iš dalies jie

* Paskaita, skaityta Ateities studijinio savaitgalio programoje 1989 m. spalio mėn. 29 d. Ateitinių namuose, Lemont, Illinois.

pavadavo istorijos vadovėlius ir filosofijos studijas. Užtat jie buvo labiausiai nepriimtini sistemos oficialiajai ideologijai. Tautos vertingumą kelianti literatūra negalėjo būti toleruojama, kai pačią tautos sąvoką buvo stengiamasi išbraukti iš tautos sąmonės ir kalbinės vartosenos. Žodis „tauta“ buvo beveik nebevertojamas ir buvo pakeistas „liaudimi“. Tauta, anot vieno šmaikštuolio, išliko tik žodžių junginyje „tautų draugystė“.

Antrasis tautos atgimimas prasidėjo su Maironio ir Kudirkos vardais. Maironio „Lietuva brangi“ tapo antruoju tautos himnu, o jo gimimo 125-ųjų sukaktuvių minėjimas (1987 m.) — ryškia tautinio sąmoningumo manifestacija, nusiritusia per visą Lietuvą. Kudirka buvo išlaikytas mokyklų programose, nors cenzūra neleido spausdinti nei jo satyrų, nei publicistikos tekstų. Tik Sąjūdis iškovojo „Tautiški giesmės“ vėl oficialaus Lietuvos himno statusą. O kaip su Vaižgantu? Koks jo vaidmuo per praėjusius dešimtmečius ir kaip jis atrodo mūsų dabarties visuomeninių problemų kontekste? Šitaip paklausti dera, minint rašytojo 120-ąsias sukaktuves.

I viešumą Vaižganto raštai okupuotoje Lietuvoje ėjo sunkiai. Tik 1958 m. pasirodė jo grožinės prozos dvi tomis; *Pragiedruliai* pirmąkart po karo buvo išleisti 1969 m. Vaižganto kūrybos pasaulis, jo publicistikos idėjos, visuomeninės veiklos kryptis kirtosi su tuo, kas skelbta ir pripažinta kaip oficiali tiesa ir vertybė. Bet negalėjo būti visuomenėje visiškai užslopintas požiūris, kad Vaižgantas yra vienas iš tų, kurie esmiškai reprezentuoja XX a. lietuvių kultūrą, per kuriuos tauta suvokia save, projektuoja savo gyvenimo formas, tikslus, vertybes.

Šiuose savo pasvarstymuose norėčiau paliesti tris Vaižganto kūrybos ir literatūrinės veiklos motyvus: 1) idealinį jo kuriamą tautos kultūros modelį, 2) jo keliamą kaimo kultūros vertybę, 3) jo religingumo pobūdį ir reikšmę.

1.

XIX a. atbudusi, savo buvimą suvokusi bei paskelbusi tauta XX a. pradžioje intensyviai ieškojo savo buvimo įprasminimo pasau-

Juozas Tumas-Vaižgantas

lyje. Aktualizuojamas romantiškas, herderinis požiūris į visuotinę kultūrą kaip tautinių kultūrų visetą. Kultūros vertės kriterijum laikomas jos organinis ryšys su tautos istorine patirtimi. Tautos psichinės sandaros, jos ypatingo pasaulėvaizdžio spėliojimas tampa svarbiu kūrybos ir minties impulsu. Sofijos Čiurlionienės ir J. A. Herbačiausko, Vydūno ir Krėvės, Sruogos ir Igno Šeiniaus kontekste į literatūrą ateina ir Vaižgantas su „Aukštaičių vaizdeliais“. *Pragiedruliai* tampa lietuvių kultūros *summa*, į nepriklausomybę einančios tautos viltingu paveikslu. Tautos charakterio motyvas plėtojamas „Dėdėse ir dėdienėse“, dažnai paliečiamas publicistikoje.

Šį motyvą plėtojo Vaižgantas ne viena kryptimi, bet man rūpės tik vienas kitas atžvilgis, kuris yra giliau susijęs su opozicinėmis nuostatomis bolševizmo metais. Okupacija visomis išgalėmis

stengėsi atkirsti Lietuvą nuo Vakarų pasaulio. Daroma visa, kad būtų pamiršti tradiciniai saitai su Europos kultūra. O tautai buvo svarbu išlaikyti šiuos ryšius savo atmintyje, nes tai ją siejo su pagrindinėmis žmogiškomis vertybėmis, kurias trempė ir po konomis mynė totalitarinė sistema. Todėl priklausomyje Europai įsamoninimas turėjo opozicijos teikimą. Opoziciškai skambėjo ir nuoseklus Vaižganto europocentrizmas. Idealinį tautos charakterį jis projektuoja į Europos-Azijos priešpriešą. Bet tai nėra toji pati Rytų-Vakarų priešprieša ar, tiksliau, šių opozicinių kultūrų sintezės ieškojimas, kurį kaip lietuvių kultūros istorinę paskirtį jau 1916 m. skelbė Šalkauskis. Tai nėra ne tas atsigrėžimas į lietuviškai sielai savo pirmąpradžias šaltiniais giminingą Rytų dvasią, kuri traukė Vydūną ir skleidėsi Krėvės ir Čiurlionio orientalinuose motyvuose. Vaižgantui Rytai („aziatiskumas“) egzistuoja tik kaip barbarybė, despotizmas, vergiškumas, kaip negatyvi europinių vertybių priešprieša. Šis supriešinimas nėra bent kiek daugiau išplėtotas, jis pasirodo tik kaip negatyvus vertinimo ženklas, pozityviai iškeliant europietišumą: „... lietuvis tai europietis ...“ (1,133) „Apyšurkščią žievę nuo lietuvių nugrandęs, randi — europietį“ (*Pragiedruliai*, II, 46). „Lietuviai, tikrai nusimandydami esą vakarų, ne rytų kultūros, tuo didžiuojasi, tai labai vertina ...“ (1,167).

Europietiškus Vaižgantui pačia bendriausiaja prasme — tai subtili dvasinė kultūra, nūglūdinta prigimtis („būdo švelnumas ir širdies gerumas“), kurią ištobulino katalikiškoji Vakarų Europos dvasia. Tai ypatingai jautrus

kito žmogaus būsenos, situacijos, vertybių hierarchijos jutimas ir pagerbimas, tai, ką Vaižgantas mėgsta pavadinti „delikatnumu“. Tai tos kultūros savybės, kurios sudaro prielaidas kurtis demokratinėi visuomenei. Prashom man atleisti už ilgoką citatą (mažiau žinomą publicistikos fragmentą), kuri kalbamojo dalyko esmę geriau paaikšina negu detaliosi apibūdinimai.

„Atmenu vieną atsitikimą. Aš jau buvau pagyvenęs kunigas, mano tėvelis buvo jau seniai miręs. Viešėjau gimtosios vietos miestelyje labai linksmoje ir prietelinge draugėje. Senieji mini linksmus praeities atsitikimus, jaunieji tuo džiaugiasi ir juokiasi. Ūpas labai gražus, kaip teesti tarp geraširdžių aukštaičių.

Iškiša šeiminkė, paliesdama mane.

—Gi, štai, ir tamstos tėvelis. Vieną kartą paliko pavėlinčiai miestelyje ... kva-kva-kva ...

Aš turėjau ūmai atsimaityti veidu: taip nusigandau, kad linksmas nupasakojimas neduotų susirinkusiems progos pasijuokti iš mano tėvelio, kurį aš be galo be krašto mylėjau gyvą ir tebe gerbiu jo atmintį. Jis buvo paprastų paprasčiausias žmogelis, ne stipruolis, mažas, na visai ne „karžygis“. Taigi pasityčioti iš jo ištvirkėliams miestelėnams buvo labai lengva.

Aš ir dabar nežinau ir neatspėjau, kas ten juokinga atsitiko. Vis dėlto tuo metu mane visą perėmė, visas kailis nutirpo baimė ir pirma išblyškęs veidas turėjo užsidegti raudona liepsna. Pasakotoja savo ome atspėjo, kaip aš imu kankintis, sumišo ir bepabaigę paskutiniai kalbos žodžiai: — ... tai kad bėgs per šilėi.

Visas pasakos vidurys iškrito. Mano ranka savaimė išsitiesė jai ant galvos, lyg paglostydama, lyg palaikindama. Ji paaugusi moteriškė, ją nusiėmusi, su pagarpa pabučiavo, lyg atspiraudama už savo neatsargumą.

Tas menkas atsitikimas taip man įstrigo atmintin, jog ir šiandien aiškiu aiškiausiu jį tebeatmenu, tebejuočiu ir tebeilauku aiškiu liudytoju, kiek mūsų „prasiokais“ vadinamieji žmonelės turi jautrios ir švelnios širdies; to, ką mes vadiname „delikatnumu“. (4, 204-205)

Šitaip Vaižganto suprasta lietuviškos dvasios esmė skleidžiasi ir plėtojasi įvairiomis tautos charakterio pusėmis. Bene Mykolaitis-Putinas pirmas yra prašėkęs apie Vaižganto veiklų lietuvių. O šiandien ir visi apie Vaižgantą galvojame, kaip apie dinamizmą reiškią ir skatintoją. Bet Vaižgantui gyvenimas, žmogus nėra nei vienpusiškas, nei viena reikšmės. Papeikdamas apie tuos pat lietuvius jis sako, kad jie „tinginio žmonės“, nepaslanūs, inertiški. Kiek netikėtai jis šiems brožams iškelia ir pozityvų atitikmenį, kuris man šiandien pasirodo dėmesio vertas. Vaižganto gyvenimo filosofijoje yra svarbus žmogaus mokėjimas apsiriboti, rezignuoti, atsakyti savo norų ir troškimų, atsižvelgiant į kitų žmonių gyvenimus. Tai kantrumas, pasiryžimas nelaužyti įsitvirtinusių socialinio gyvenimo formų vardan savo asmeninės laimės jeigu ji nesiderina su kitų žmonių laime, saugumu, teise. Su tuo susijęs savo sielos subjektyvios patirties didesnis vertinimas, negu praktiškojo pasaulio įvaldymo, asmens objekty-

(Nukelta į 2 psl.)

Kazys Varnelis

Lietuva nepriklausomybės laikais

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1990 m. vasario mėn. 17 d. / February 17, 1990

Nr. 34(7)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Normali valstybė

Ko siekė Lietuvos Taryba, skelbdama Lietuvos nepriklausomybę? Ko sieks naujai išrinktoji Lietuvos Taryba, po daugiau kaip septynių dešimtmečių antrakart skelbdama Lietuvos nepriklausomybę? Sieks laisvės, kuri tokia žavi ir milžiniška vertybė. O tačiau šalia laisvės sieks ir ko nors kito, kas yra tapę dalimi sąskos, ką reikiama žmoniškam gyvenimui. Dabartinė Lietuvos nepriklausomybės deklaracija rėmė su dideliu noru gyventi ne tik laisvais žmonėmis, bet taip pat ir normalios valstybės piliečiais. Nepriklausomybės idėja yra vienalytė, uždeganti, graži ir tyra. Tuo tarpu tikrovė yra komplikovota ir mišri. Normalios valstybės idėja yra remiama tikrais žmonėmis, ne angelais ar tikėjimu į Leniną apsvaigintais aktyvistais.

Marija Ambrozaitienė. „Anno Domini“ (fotokolažas, 29 x 19). Iš lietuvių dailininkų parodos „Dailė '89“.

Normalios valstybės sąvoka ypač veiksminga Sovietų Sąjungos kontekste, nes ji išreiškia didelį žmonių troškimą. Visa Sąjunga yra Potemkino kaimas. Sąjunga yra niekas nėra tuo, kuo atrodo. Ne miesto burmistras valdo miestą. Ne respublikos valdžia valdo respubliką. Lietuva nevaldo Lietuvos industrijos, Lietuva neūkininkauja savo ūkyje. Sąjungos viešas gyvenimas dar prieš dvejetą metų buvo suprantamas tik kaip lėlių teatras. Čia nuo visų veikėjų rankų siūlai ejo į Maskvą. Veikla – tik reaguojant į siūlų traukumą. Lietuvoje kalbant apie tokią veiklą tereikia prisiminti partijos sekretorius Griškevičių ir Songailą. Šis atrodymo ir realybės dvilypumas matyti visoj santvarkoj: durininkas buvo ne durim atidaryti, bet jas laikyti uždarytas; pardavėja buvo ne prekėm parduoti, bet jas nuo klientų paslėpti; teisėjas ne tam, kad vykdytų teisingumą, o tik lauktų telefoninių parėdymų sprendimams iš aukščiau.

Sovietų Sąjunga buvo miestas, kurio kiekvienas namas turėjo melagingą fasadą. Pašto įstaiga dirbo informaciją kontroliuoti, telefonu klausėsi saugumas. Politinis gyvenimas buvo paverstas kažkokiu absurdo teatru, kuriame pati sąvoka „visuomeninis darbas“ reiškė ritualinį melavimą. Gegužės pirmosios paraduose žygiuoti gamyklos siūsdavo darbininkus už bausmę. Komunistų partija maža ko turėjo bendra su likusio pasaulio partijom – tai buvo daugiau tokia šventikų klasė, kuri lyg vėžys žmogaus kūne savo audiniais buvo perpynusi visą viešąjį gyvenimą.

Didžiojo naujojo tikėjimo pranašo Lenino mintis buvo, kad negali būti viešų veiksmų, kurių neįkvėptų ir nekontroliuotų partija. Todėl spauda, telefonai, radijas ir televizija priklausė partijai ir tarnavo jos šventiems ritualams. Nereikia apie melagingus fasadus kalbėti tik būtuojų laikų. Kaip tik šiomis dienomis Baltijos valstybėse vyksta visokiausi ekonominiai trukdymai iš Maskvos įstaigų ir pareigūnų. Tai kertasi su taip gražiai skambančiais ūkiškais įstatymais, kurie turėjo leisti Baltijos valstybėms ekonominius sprendimus daryti patių respublikose. Vyksta ekonominis šantažas: grąšinama naftos kainą penkeriopa padidinti, o žemės ūkio gaminių kainas dar labiau sumažinti.

Normalios valstybės sąvoka yra kaip tik kontrastas tokiam realiai egzistuojančiam melagingu fasadų valstybei. Normali valstybė – tai nėra jokia utopija. Tai valstybė, kurioje politika vyksta dienos šviesoje, kurioje politiniai klausimai sprendžiami viešais balsavimais, o ne teismų salėse ir saugumo požemiuose. Normali valstybė nėra angelų valstybė: ji įjungia ir policiją, ir teismus, ir kalėjimus. Normali valstybė neapsieina be korupcijos, nes šioji motyvuota noru nusipirkti įtaką. Tačiau šioje sistemoje korupciją ir sugedimą atranda ir viešumon iškelia žurnalistai ir revizoriai, o ne šešėliuose tykantys saugumo tarnai.

Nesiūlykime Lietuvos žmonėms, kad nepriklausomybę atidėtų tokiam laikui, kol jai visi bus „pasiruošę“. Nereikalaukim (Nukelta į 4 psl.)

Išėivijos jaunimo lietuviškieji rūpesčiai

DARIUS SUŽIEDĖLIS

Labai man artimas ir brangus žmogus yra pasakęs, jog „jaunimas – tai ypatingas socialinis sluoksnis, kuris kovoja prieš visus mandagumo dėsnius, laužo visas žmonijos normas, žmonių, vyresnių už save, neklauso, naktį dirba, dieną miega, kelis šimtus dalykų daro iš karto, ir apamai, priešinasi visoms per tūkstančius žmonijos vystymosi metų išdirbtoms taisyklėms...“ Tada tas mano vyresnio amžiaus bičiulis atsido ir tarė: „Oi, kaip gera buvo būti jaunam...“

Iš tiesų jaunimas daug nori, daug prašo, bet užtai ir daug dirba... „Jo gyvenimas lengvas“, sako vieni, „nepalaujamas balius“, mano kiti, o tretį vieną žiūri ir galvas krato... Kur tik pažiūri, ten jaunimo atstovai matyti... Atrodytų, kad jaunimas visiškai savim pasitikintis, viską žina, kelią į ateitį paklojęs ant tvirtiausio grindinio. Atrodytų, kad mes nesidairome į šonus ir neieškome iš kitų patarimų... Kartais taip ir atrodo, bet ne visada... Verta prisiminti, kad mes, Amerikos lietuvių jaunimas, esame dvilypiai – mumyse kovoja vienos tautos papročiai prieš kitos. Savo universitetuose, savo darbuose mes žengiami drauge su savo draugais amerikiečiais per gyvenimą, semiamės iš jų patarimų, pasijuntame esantys didžios minios nariais... Kur tik pažvelgtum, ten daugiau tokių, kaip ir mes, studijuojančių ir dirbančių sau gyvenimą gražų užsitikrinti... Tačiau po studijų, po darbų mes įsengiami ir lietuviški suėgus šalies ir staiga atsitrenkiame į šaltą tikrovę – mūsų jau nedaug... Kartais baisu, kai užėini į lietuvių jaunimo „konferencijos“ salę ir pastebi, kad beveik visus ten pažįsti – gi jie buvo ir pernai, ir užpernai... Pastebi, kad lietuvių jaunimo ratelis siaurėja. Kai pernai dar būdavai dalyviu, dabar jau tapai vadovu... Ir tavo visi draugai vadovais tapo, o dalyvių jau per pusę mažiau... Tuomet tame ant tvirto grindinio paklotame kelyje pasirodo skilimai, skylės, ir bijai koją prieš koją pastatyti... Tuomet mes žvelgiame į vyresniusius, į tėvus, ieškodami kelio taisyms ar prašymui įrankių. Prieš kelerius metus žvelgdavome į Lietuvą, tačiau ten radome tų įrankių deficitą, tad grįždavome prie tų mažučių savų būrelių ir susikabindavome kuo tvirtčiau, kad iš mūsų tarpo nepradingtų draugai.

Tas tvirtas, savimi pasitikintis jaunimas sirgo ta pačia liga, kuria sirgo ir vyresnieji: baime. * Paskaita, skaityta Washingtono Lietuvių Bendruomenės 1989 metų Vasario šešioliktosios minėjime.

Pražūtis baime. Nesenai vienas mano draugas šitaip apibūdino padėtį: mes stovėjome ant salos, kurios krantus vis dauždavo smarkios jūros bangos, nunešamos po gabaliuką salelės. Prieš akis matėme tik tą nesibaigiančią jūrą ir laikėmės tvirtai už vienintelio salos medelio, tokie įbauginti, kad nei nebandėme naujų medžių sodinti, kurie galbūt atlaikytų jūros bangas. Atsižvelgę į vyresnius salos gyventojus, radome daug kur ištiestų pagalbų rankų. Pastebėjome, kad ir vyresnieji bandė jūros vandenį nuo salos atlaikyti... Tačiau buvo ir ginčų, begalinių ginčų, kurie trukdė gelbėti salą, gal jai net ir kenkė, ir kurie mus toliau bauginė, vedė prie komplekso susidarymo, nepasitikėjimo savimi... O iš tos didžiosios salos, vardu Lietuva, tebuvo matyti skėstančios salos medžio viršūnės... Staiga iš niekur pasirodė 1987 metų rugpjūčio 23-oji diena, kuri kaip žaibas trenkė į mūsų ir Lietuvos salas, būdama visus iš aklosios baimės. Pasirodė ir 1988-ųjų metų pavasaris, vasara ir ruduo, kurie keltė kėlė Lietuvą iš jūros. Ir pasirodė pirmieji laivai, atplaukę iš Lietuvos į mūsų salą, atnešdami įrankius vandenį sustabdyti. Kaip keista buvo – juk mes visada planavome tuos laivus statyti ir, nuplaukę prie skėstančios Lietuvos, statyti sienas ant salos krantų. Tačiau net prieš mums sudarant laivų statybos planus, sulaukėme patys tos brangios pagalbos. Bėgome tų laivų pasitikti...

Mums, jauniems, daugiau negu kam kitam ta pagalba reikalinga buvo. Mūsų jaunimui šiais laikais daug kas rūpi, nes puikiai suprantame vyresniųjų teigimus, jog mes, tai ateities vaikai. Rūpi mums tos salos išgelbėjimas, rūpi mums ta pagalba iš tėvynės ir ypač rūpi mūsų, išėivijos, ateitis. Dažnai mūsų visuomenėje esu sutikęs žmonių, kurie man patikėdavo, jog „jaunimas turi sekti mūsų pavyzdžiu – viskas, ką darome, tai jums, jauniems...“ Tačiau ar tas žmogus kada pagalvojo, kad tas jaunimas turi būti aktyvus dalyvis tų projektų svarstymuose, padėti surasti alternatyvų? Žymus Amerikos teisėjas Oliver Wendell Holmes kartą pasakė, kad „vyresnieji skelbia karą, tačiau jauniems lemta kovoti ir mirti...“ Verta šitai prisiminti ir mūsų visuomenės veikėjams. Kiekvienas žygis, kiekviena akcija, nulemia tam tikras jaunimo veiklos gaires. Net kartais iššaukia jaunųjų kontraakcija, net ir tada, kai tos akcijos nenorėjo nei vienas jaunimo atstovas. Užtai praeityje būta nesupratimų tarp vyresniųjų ir jaunesniųjų.

Šiuo metu atsiranda didesnis pasitikėjimas jaunimo veikėjais – malonu matyti mūsų dabartinėje JAV Lietuvių Bendruomenės ir Pasaulio Lietuvių Bendruomenės valdybose jaunimo atstovus... Visai nesenai mums projektus nurodydavo vadinamieji „jaunimo reikalų“ vedėjai. Reikia pasakyti, kad kol tokie žmonės išimtinai užėmė postus Bendruomenėje, jaunimo ir

Kazys Šimonis (1887-1978)

Mergelė su gėlėmis, 1996

vyresniųjų santykiai buvo ne tokie. „Jaunimo reikalų“ vedėjai rūpinosi mūsų aktyvumo stokos klausimu, planavo psichologų konferencijas, kur jaunimą būtų pasodinę po lempom ir tarė: kodėl, o kodėl jūs tokie? Išsiuntinėjo anketas, kuriose klausinėjo, kiek procentais, jaučiatės esą lietuviais? Gal 74 procentais, gal 25-iais? Ir kiek mokate lietuvių kalbos? Sklandžiai? O gal ir visai nesugebėjote išmokti??? Užtuot pritraukę jaunimą, visiškai jo neteko.

Šie žmonės paprasčiausiai nesuprato vieno dalyko – įsigyti jaunimo pasitikėjimą reikia visų pirma juo pasitikėti. Įsakymų iš viršaus nemėgsta nei jokia tauta, nei jauni žmonės. Patarimus

tačiau gerbia kiekvienas. Pasitikėjimo reikėjo tada, kai pirmieji jaunuoliai vyko į Lietuvą su „Teviškes“ draugijos pagalba ir susitiko su įvairiais tų laikų Lietuvos rezistentais. Tačiau čia vietoj pasitikėjimo sulaukėme puolimų, neva jaunimas priėmęs „raudoną spalvą“ savo veiduosna, atsižadėjęs principų. Labai gerai Danutė Baltutytė, viena tokios kelionės dalyvė, pažymėjo *Pasaulio lietuvių* 1985 metų vasarą, kad „tokie puolimai užtikrina dabartinių veiknių pražūtį ir jaunimo masinį išėjimą iš dabartinės lietuvių visuomenės...“

Puolėjai strategiškai „pamišę“ Lietuvoje nuveiktus to jaunimo darbus. Jauni gi buvo beveik vieninteliai, kurie lankėsi disi-

dentų namuose, diskutavo opias tuometines Lietuvos problemas. Tie patys disidentai, nesulaukę svečių iš vyresniųjų tarpo, net šitokį pasipiktinimą kėlė 1987 metais: „Apie mūsų tautiečių [išėivių] viešnagę mes dažniausiai sužinome tik iš *Gimtojo krašto* ir, savaime suprantama, tik tada, kai anų pėdos seniai jau atausiosios...“ Vėliau, dar vis nesulaukę moralinės paramos iš išėivijos vadų, besilankančių Lietuvoje, kai kurie buvo priversti net šitaip pasisakyti: „Apmadu, kad mūsų broliai trumpos viešnagės metu Lietuvoje dažnai endrauja vien su savo giminaičiais, kurių interesų ir rūpesčių ratas labai jau siauras. Tokie lietuviai pasijunta tik Žalgirio rungtynes stebėdami“. Vienas disidentas, užklaustas, kas iš tikro buvo jį aplankęs, atsakė: „Šimet mane aplankė tik penki jaunuoliai ir trys kunigai iš užsienio, iš kurių du [buvo] brazilai...“

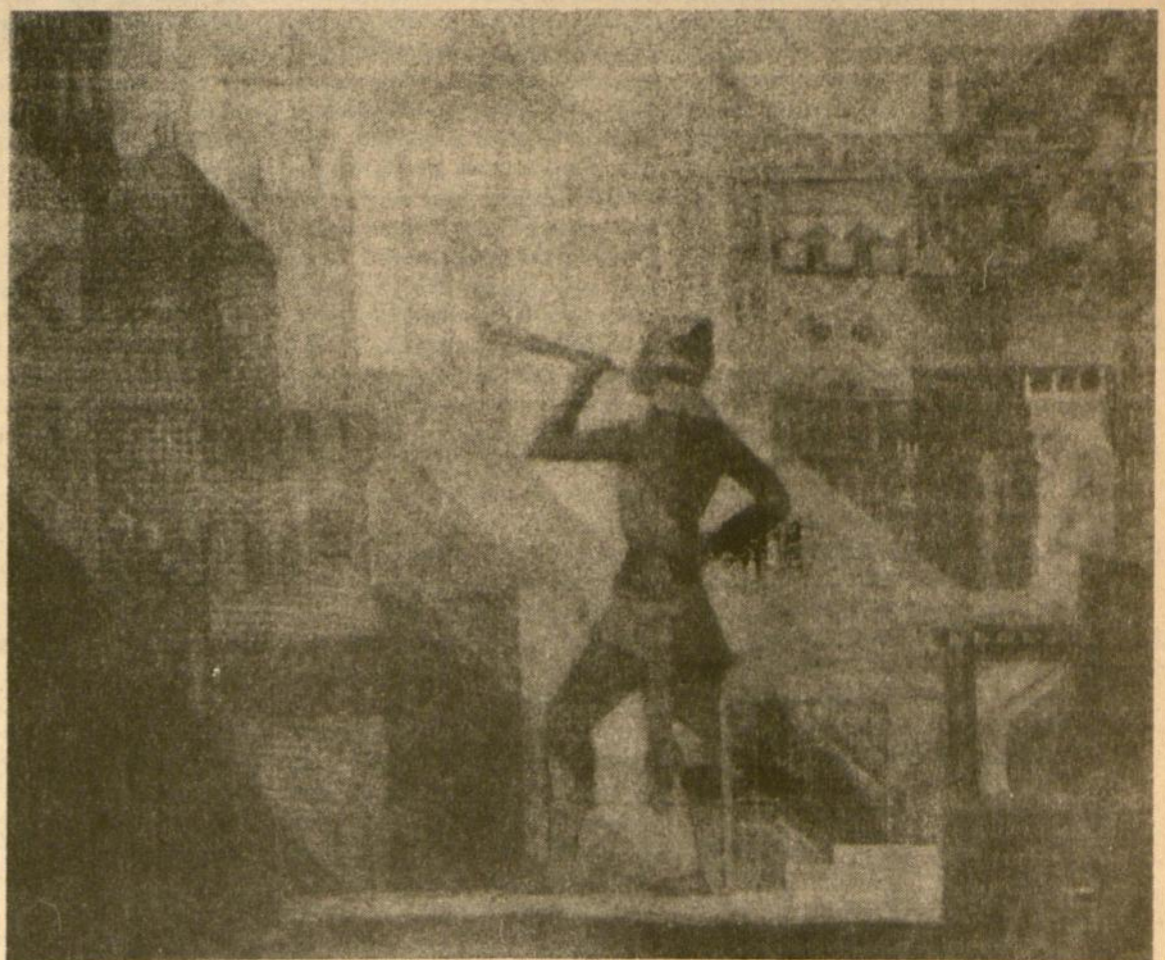
Pasitikėjimo ypač reikia dabar, kai išėivija žengia naujų veiklos būdų keliu. Kovojeime jau ne vieni, o kartu su tėvyne. Jaunimas, kaip ir vyresnieji, dabar sustojęs ties kryžkele – reikia skubiai apmąstyti savo rūpesčius ir planus ateičiai. Naujų galimybių dėka galime išspręsti kai kurias jau seniai egzistavusias tiek vyresniųjų, tiek jaunųjų problemas. Šiuos rūpesčius galima suskirstyti į tris grupes: mūsų, jaunimo gretų padidinimas, politinio ir kultūrinio gyvenimo pajavinimas ir dabartinių išėivijos institucijų išsaugojimas bei jų darbų tęsą.

Per antrąjį JAV Lietuvių jaunimo sąjungos politinį Seminarą man buvo duota pasakyti, kokią rolę Jaunimo sąjunga turi suvaidinti Amerikos jaunimo gyvenime. Aš tada ją supratau ir dabar ją suprantu šitaip: mes, Amerikos lietuvių jaunimas, jau nesame tokie patys lietuviai, kokie yra mūsų tėvai. Mes užaugome, pripratę prie visai kitokio gyvenimo, visai kitų sąlygų. Svarbiausia, mes Lietuvos nepažinome tokios, kokią paliko mūsų tėvai. Mes

(Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

Nepriklausomybės vizija ir tikrovė • Išėivijos jaunimo rūpesčiai • Atgimstančios Lietuvos poezija • „Oktavos“ koncertai Chicagoje • Šiometinė lietuvių dailininkų paroda „Dailė '90 – Religija lietuvių mene“ • Povilo Žumbakio paskaita Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje, Chicagoje.

Kazys Šimonis (1887-1978)

Sauklys, 1920-1930

Lietuvos
Nacionali-o
M. Mažvydo
Biblioteka

REPUBLIKINEI BIBLIOTEKAI
VILNIUS, Lenino pr. 51
B. Vaškalis

D R A U G A S

KERTINĖ PARAŠTĖ

Veikalas apie pototalitarinę mąstyseną

Literatūros apie totalitarizmą biblioteka pernai papildė dar vienu leidiniu – Amerikoje neseniai pasirodė sociologijos profesorius Jeffrey Goldfarb knyga, pavadinta *Beyond Glasnost: the Post-totalitarian Mind* (Chicago: The University of Chicago Press, 1989). Jos autorius anksčiau yra parašęs kelias knygas apie Lenkiją, artimai pažįsta „Solidarumo“ sąjūdį ir jo vadovus.

Apžvelgdamas dabartinę totalitarizmo agoniją, Goldfarb'as tvirtina, kad Vidurio-Rytų Europoje demokratiniai opoziciniai sąjūdžiai sukūrė naują kultūrinę ir politinę dimensiją – pototalitarinę mąstyseną. Jos kontūrus autorius išūri Solidarumo ir kitų nepriklausomų judėjimų veikloje bei tenyčių rašytojų, filosofų ir publicistų raštuose. Tai dinamiškai opozicijai būdingas atvirumas, pliuralizmas, vieši debatai; jos žymiausias atstovais Goldfarb'as laiko čekus Vaclav Havel ir Milan Kundera, vengrus Mikloz Haraszti ir Gyorgy Konrad, lenkus Adam Michnik ir Stanislaw Baranczak.

Autorius pabrėžia kultūros svarbą ir totalitarizmo atstovams, ir jų priešiniams. Siekdamas savo tikslų ir formuodamas totalitarinę galvosena, totalitarinis režimas turi sukurti totalitarinę kultūrą, be kurios neįmanoma išugdyti „naujo žmogaus“. Tačiau kultūra pačia savo prigimtimi nesugeba prisitaikyti prie sistemos, pastatytos ant oficialiai nustatytų ir paskelbtų tiesų.

Anot Goldfarb'o, didysis post-totalitariniame pasaulyje prasidėjo, jo oponentams išsivadavus nuo valstybės apbruotos doktrinos ir nuo „naujakalbės“, jiems pradėjus politinę ir visuomeninę veiklą anapus oficialiosios sistemos ribų. Pototalitarinė galvosena yra kultūrinis kompleksas, kurį pagimdė savarankiški veiksniai, atvirai atmetę totalitarinę kultūrą. Svarbiausia, kad šie veiksniai išardė būdingai totalitarinį prievartos ir neva absoliučios tiesos junginį, pakeičia valdininkijos ir oficialiai apbruotos kritikos stilių bei žodyną. Amerikiečių sociologas kritikuoja Vakarus, kuriems vis dar sunku suprasti, kad totalitarinėje

santvarkoje valdančioji partija stengiasi kontroliuoti viską, ir erdvę, ir laiką. Jam pačiam akis atvėrė apsilankymas Lenkijoje – „kitame pasaulyje“, kuris Vakaruose taip mažai žinomas. Tame pasaulyje kultūrinė ir politinė laisvė traktuojamos kaip prarastas turtas, kurį reikia atkasti ir atsargiai restauruoti. Lenkijoje tai jau daugelį metų buvo daroma totalitarizmo šešėlyje, ir nedaugelis tesuprato šio projekto svarbą. Todėl pašaliečiams atrodė, kad darbininkai ir intelektualai Gdanske „staiga“ pasipriešino totalitaristinei santvarkai. Šie autoriaus žodžiai labai tinka ir Lietuvai, kurioje didysis „Ne!“ totalitarizmui bren-do daugelį metų.

Goldfarb'o knyga susilaukė palankių atsiliepimų jo aprašomoje Vidurio-Rytų Europoje. Tokios knygos mes jau seniai laukėme mūsų pasaulio dalyje, komentavo uždraustos lenkų rašytojų sąjungos pirmininkas Jan Jozef Szczepanski. *Aksominio kalėjimo* autorius, vengrus Mikloz Haraszti rašo, kad tai labai aktuali knyga, nes pototalitarinė demokratijos opozicija šią istorinę akimirka jau yra daugiau negu pavienių asmenų veikla – ji pradeda apibrėžti Rytų Europos politinę sistemą.

Anapus glasnost parašyta dar prieš Lietuvos Atgimimo potvynį. Autorius tikrai būtų pastebėjęs būdingą pototalitarinės galvosenos pavyzdžių Lietuvoje, Latvijoje bei Estijoje ir nebūtų galėjęs atsispirti pagundai pacituoti ištrauką iš Arvydo Juozaičio esė „Politinė kultūra ir Lietuva“ bei panašią kūrinių. Išsamiau susipažinęs su Lietuvos demokratine opozicija, autorius gal būtų plačiau pasisakęs ir apie religijos bei patriotizmo vaidmenį, kuriant antitotalitarinę ir pototalitarinę mąstyseną. Goldfarb'as, rašydamas iš demokratinio socializmo perspektyvos, į šiuos du požiūrius nedaug kreipia dėmesio. Jo knyga dažnai nulysta į sociologinį žargoną; jai trūksta literatūrinio polėkio, kuriuo pasižymi prieš keturiasdešimt metų panašia tema parašytas Czeslaw Milosz'o *Nelaisvas protas*. Tačiau tai nesumažina jos svarbos ir aktualumo.

J. P.

Nugrimzdusių varpų krašto sūnus

Dovo Zauniaus mirties
penkiasdešimt metų sukakties proga

BRONIUS KVIKLYS

Nepriklausomos Lietuvos diplomatinės istorija graži ir garbinga. Kuriantis nepriklausomai valstybei ir vėliau visą laiką, ligi okupacijų, mūsų diplomatai energingai gynė Lietuvos reikalus tarptautinėje arenoje, kuri beveik visais atvejais mums buvo nepalanki. Deja, diplomatinės istorija ligi šiol neparasyta. Tera tik vieno kito diplomato monografija, šiek tiek žinių spaudoje, enciklopedijose, kai kas rankraščiuose. Taigi mūsų iškiliųjų diplomatai neišryškinti. Bet dr. Dovas Zaunius tokios monografijos sulaukė. Ją dar prieš savo mirtį spėjo parašyti jo artimas bendradarbis dr. Albertas Gerutis, kurią 1982 metais išleido „Vilties“ draugijos leidykla. Turime po ranka ir 1940 metų *Lietuvos aid* numerius, kur radome nemažai medžiagos apie Dovą Zaunį. Albertas Gerutis, rašydamas apie velionį nekrologą (*Lietuvos aid*, Nr. 103, 1940), uždėjo antraštę „Nugrimzdusių varpų krašto sūnus“. Ją paskyrėme ir mūsų rašiniui.

Gimtinė, lietuviška aplinka

Dovas Zaunius buvo vienintelis Nepriklausomos Lietuvos vyriausybės narys, kilęs iš Mažosios Lietuvos dalies, kuriai niekada nebuvo lemta būti Lietuvos valstybės sudėtyje. Taigi jo įtraukimas į vyriausybę simbolizavo abiejų Lietuvos dalių vienybę. Jis gimė 1892 m. birželio 19 d. Rokaičių kaime, Pakalnės apskrityje, apie 30 km nuo Tilžės. Rokaičių kaimas ir ypač Zaunio šeima iš senų laikų buvo lietuviška. Dovo tėvas (taip pat Dovas) buvo vienas iš lietuvių tautinio atgimimo Mažojoje Lietuvoje veikėjų, apsišvietęs ūkininkas, pažinęs pasaulį, buvojęs ir JAV-ėse. Tai buvo laikai, kai Prūsija, po pergalės prieš Prancūziją, pradėjo persekioti lietuvius ir faktiškai išgudijo lietuvių kalbą iš šio krašto mokyklų. Zaunius, kartu su kitais lietuviams, energingai protestavo, rašė peticijas, rinko po jomis parašus. To meto kovotojų tarpe buvo ir taurus vokiečių dr. Jurgis Zauerweinas (Sauerwein, 1831-1904), įėjęs į mūsų raštiją Girėno slapyvardžiu. Tilžiškis Valteris Banaitis (šiuo metu gyvena Vakarų Vokietijoje) rašė, kad Zauerweinas dažnai buvęs Rokaičiuose pas Zaunius, mėgdavęs ten augusį seną storą ažuolą, kurio pavėsyje ir parašęs giesmę „Lietuvninkais mes esam gimę,

lietuvninkais norim ir būt“. Kaip žinia, ji virto mūsų mažlietuvių himnu, iškilmingomis progomis dar ir dabar giedama Klaipėdos krašte ir išeivijoje. Iš to meto veikėjų, be jau minėtų, dar minėtini: Martynas Jankus, Enzys Jagomastas, Jonas Smalakyš ir vyriausioji Dovo dukterė (diplomato sesuo) Morta Zauniūtė (1876-1945).

Spaudos draudimo laikais Zaunio namai tapo knygnešiu prieglauda. Morta įsteigė lietuvišką knygyną Tilžėje, iš čia ir iš Rokaičių aprūpindavo knygomis knygnešius ir palydėdavo juos per sieną. Ji artimai bendravo su Povilu Višinskiu, Jonu Vileišiu, Kaziu Grinium, Jonu Šliūpu, Felicija Bortkevičiene, dirbo *Varpų, Ūkininko, Naujųjų* administracijose ir kitais būdais talkino. Dalyvavo „Birutės“ draugijos veikloje, sudarė lietuviškų knygų katalogą. Apie 1930 metus apsigyveno Klaipėdoje.

Mažlietuvių šeima

Zaunio šeima buvo lietuviška. Dovas (tėvas) buvo vedęs vietos lietuvaite Oną Selenytę, nė vokiškai kalbėti nemokėjusia. Mažlietuvių šeimos buvo gausios vaikų skaičiumi. Ši aplinkybė padėjo jiems per šimtmečius išlaikyti lietuvių. Ir Zauniai susilaukė devynių vaikų. Vyriausias buvo minėta Morta, jauniausias – mūsų Dovas. Tėvai buvo labai darbštūs ir visiems vaikams sudarė galimybes pasiekti aukštąjį ar bent aukštesnį mokslą. Mūsų Dovui didelės reikšmės turėjo lietuviška aplinka, kurioje jis augo. Tuo metu kaimas buvo lietuviškas, bet jau pradžios mokykloje buvo vien tik vokiškai dėstoma. Baigęs pradžios mokyklą, Dovas persikėlė į Tilžę, mokėsi gimnazijoje. Iš tų laikų žinomas liudijimas, kad gyventojų surašymo metu gimnazijos vadovybė nenorėjusi mokiniam pripažinti lietuvių tautybę ir norėjusi užrašyti vokiečiais. Iš mokinio tarpo tačiau atsiradęs vienas, kuris pareiškė: „Aš esu Vokietijos pilietis – to aš ginčyti negaliu, bet aš esu lietuvis – to jūs ginčyti negalit“. Tai buvo Dovas Zaunius.

Studijų metais

Baigęs gimnaziją, pasirinko teisės mokslus ir studijavo Leipzigo, Hallės, Berlyno universitetuose, pagaliau Karaliaučiuje, kur ir gavo teisės mokslų daktaro laipsnį. Žurnalistas Valentinas Gustainis (*Lietuvos aid* Nr. 91, 1940) rašė: „Karaliaučiaus universitete Zaunius pasižymėjęs ne tik kaip žvalus, aukštas, reprezentatyvus vyras, bet ir kaip neblogas kalbėtojas. Todėl jis mielai buvęs renkamas studentų organizacijų pirmininku. Žinoma, studentai vokiečiai dėl Dovo Zauniaus tautybės jokio klausimo nekeldavo. Jiems rodydavosi, kad Prūsų lietuvis yra tas pats vokiečiai. Tačiau visai kitaip tautybės klausimus žiūrėjo

Dovas Zaunius (1892-1940)

(Iš Broniaus Kviklio archyvo)

susipratęs Prūsų lietuvis studentas Zaunius. Jiems ne kartą pabrėždavęs: „Wenn ihr schon einen *Litauer* haben wollt, dann bitte...“ (Jei jūs norite lietuvių, tai prašau...)

Pirmojo pasaulinio karo metu buvo mobilizuotas ir tarnavo pajūrio fronte. Bet kai vokiečiai užėmė Kauną, buvo perkeltas į paskirtas vokiečių laikraščio *Lietuvai Dabarties* redaktorium. Tačiau 1918 metais įtartas neištikimumu Vokietijai ir vėl išsiūstas į frontą.

Lietuvos diplomatinės tarnyboje

Kuriantis Nepriklausomai Lietuvai, buvo labai brangi kiekviena inteligentinė pajėga, kiekvienas bet kuriam darbu pasirašęs lietuvis. Taigi, kai Zaunius 1919 metais stojo į valstybės kūrimo darbą, buvo su tiktais išskėstomis rankomis ir paskirtas atsakingom pareigom Užsienio reikalų ministerijoje. Jis organizuoja šią taip svarbią instituciją. Jau tais pačiais metais atstovauja Lietuvai įvairiose konferencijose Rygoje, Tartu, vėliau derybose su Sovietų Rusija dėl įkaitų grąžinimo ir taikos sąlygų, atstovauja Lietuvai prie interaliantų kariškiosios misijos, generolo Niessel'io vadovaujamos. Vėliau atstovavo Lietuvai Latvijoje bei Estijoje. Kai 1922 metais pradėjo judėti Mažoji Lietuva, Dovas Zaunius vyko į Klaipėdą dalyvauti sukilimo organizavime. Klaipėdai grįžus prie Lietuvos, vyko į Prahą ir 1923 metų vasarą pasirašė pirmą prekybos sutartį su Čekoslovakija. Buvo paskirtas atstovu Čekoslovakijai, organizavo diplomatinis santykius su Ju-

goslavija, Rumunija. Buvo atstovas Šveicarijai. Paskirtas nuolatiniu Lietuvos delegatu prie Tautų sąjungos, dešimtį metų čia energingai gynė Lietuvos reikalus.

Ministras, laimėjęs svarbias bylas

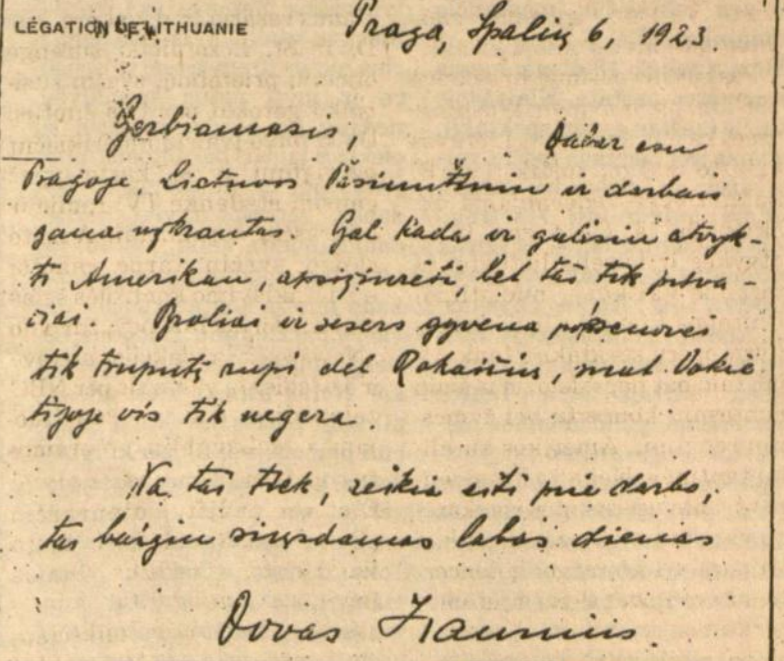
1929 metais Dovas Zaunius paskirtas Užsienio reikalų ministru. Šiai ministerijai jis vadovavo ligi 1934 metų. Tarp 1929 ir 1934 metų Lietuvos diplomatinė turėjo nemažai jautrių ir painių uždavinių. Daugelį kartų teko Lietuvos reikalus ginti Ženevoje ir todėl reikėjo tinkamai pasiruošti. Užsienio reikalų ministro pareigos buvo labai komplikuo-

tos. Valentinas Gustainis jas šitaip nusako: „Teko Ženevoje rimtai ginčytis su galingais kaimynais, teko net dvi bylas vesti aukščiausiam tarptautinio teisingumo teisme Haagoje...“ Vokietija 1932 metais Tautų sąjungos taryboje išklė Lietuvai sunkių kaltinimų vadinamoje Boetcher'io byloje dėl Klaipėdos statuto interpretacijos. 1931 metais Haagos tribunolas svarstė Lietuvos bylą su Lenkija dėl Lentvario-Kaišiadorių geležinkelio atidarymo ir abidvi bylas Lietuva laimėjo. Vėlesnis Užsienio reikalų ministras Juozas Urbšys, atsisveikindamas su velioniu prie kapo, jo darbus šitaip įvertino: „Vairavęs tėvynės laivą tarptautinėse bangose ligi 1934.VI.13, dr. Zaunius su nepakeliamu ryžtingumu gynė Lietuvos teises, ir asmeniškai nuvykdamas, kai reikėdavo, į tarptautines konferencijas ar į Tautų sąjungos posėdžius. Kovo-damas dėl lietuvių tautos pažeistų teisių, dr. D. Zaunius prieš jėgos pavartojimą statė teisę ir veningą tautos pasiryžimą nenusileisti... D. Zaunius priklausė tai didžiųjų patriotų geležinei rinktinei, kurie savęs išsižadėdami kilniu paprastumu visas jėgas atiduodavo tėvynei ir kuriems dėl to teks kartais, deja, anksčiau negu reikia, iš šio pasaulio paštraukti“.

Dr. Dovas Zaunius atliko ir daugybę kitų svarbių darbų. Iš jų minėtini šie. Jis paruošė Lietuvai, Latvijai ir Estijai Pabaltijo santarvę, nors ši sutartis buvo pasirašyta tuojuo po jo pasitraukimo iš ministro posto. Zauniaus rūpestiū sudaryta aibė Lietuvai palankių prekybinių sutarčių, persiorientuota į Anglijos rinką. Išugdyta daug gerų diplomatų, perorganizuotas Užsienio reikalų ministerijos centras. Ir visa tai padarė vyras, nesulaukęs nė pilnų 48 metų amžiaus.

Kai 1934 m. birželio 12 d. ministras Juozas Tūbelis sudarė naują vyriausybę, Dovas Zaunius į ją nebeįėjo. Užsienio reikalų ministro pareigos patikėtos Stasiui Lozoraičiui. Tai įvyko todėl, kad galbūt Lietuvos vyriausybė, norėdama gerinti santykius su Vokietija dėl Klaipėdos krašto,

(Nukelta į 2 psl.)

Dr. Dovo Zauniaus rankraščio ir parašo faksimilė – laiškas iš Prahos P. Mikolainiui.

Šiame numeryje:

Knyga apie pototalitarinę mąstyseną • Nepriklausomos Lietuvos diplomatas ir Užsienio reikalų ministras Dovas Zaunius (1892-1940) • Ramūno Klimo istorinis romanas • Klaipėdos dramos teatro režisierius Juozas Ivanauskas • Pokalbis su Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejaus direktorium Eugenijum Skrupskeliu • Aldonos Kaminskienės eilėraštis • Nuomonės ir pastabos

KERTINĖ PARAŠTĖ

Steigtina Lietuvos sveikatos korporacija

Subyrėjus Berlyno sienai, pasaulio verslininkai susidomėjo Rytų Europos ekonomijomis. *The New York Times* citavo vieno kanadiečio investoriaus nuomonę, kad dabartinėje Vengrijoje vyksta aukso ieškojimų antplūdis. Vokietijos Federalinės Respublikos fondai ir bankų akcijos žymiai pakilo, nes akcininkai laukia, kad Vokietijos įmonės praturtės dabartinėmis pasikeitusiomis sąlygomis. Panaikinus centralizuotą ekonominį planavimą, net ir Lenkijoje tikimasi, kad ekonomija dabar darys pažangą.

Nors Lietuvoje politiniai saistai dar nepasikeitė, kai kurie verslininkai mano, kad tai tik laiko klausimas, ir jau dabar pradeda investuoti. Pavyzdžiui, vienas vokiečių dantis sudarė sutartį atidaryti stomatologijos centrą Vilniuje, kuriame lietuvių gydytojai už kieta valiuta.

Išsvijęs lietuviams neturėtų prarasti progos suplanuoti ir įsteigti savo įmones Lietuvoje. Motyvas investuoti į Lietuvą galėtų nesiriboti tik geranorišku idealu padėti daug išskentėjusiems lietuviams, bet būtų skatinamas ir realių galimybių padaryti pelningą biznį. Pelną galimybės yra milžiniškos. Tokios pat galimybės, kokios egzistavo pokario Vokietijoje ir Japonijoje, egzistuos ir nepriklausomoje Lietuvoje. Jei dabar Lietuvos šalies piliečių gyvenimo lygis yra įvertinamas kaip maždaug 70-asis iš pasaulio kraštų, tai per palyginti trumpą laikotarpį Lietuva galės susilyginti su Suomija, turinčia 11-ąjį gyvenimo lygio standartą pasaulyje. Kartu su kylančiu gyvenimo lygiu kils ir Lietuvos žemės bei žmonių įkainavimas.

Sudaryta korporacija remtųsi Lietuvos žmonių darbštumu, išsilavinimu ir atsakingumu, o išsvijęs lietuviams sutelktų finansų kapitalizuoti šią įmonę. Lietuvos medicina yra pasižymėjusi kai kuriais laimėjimais. Net ir be vakarietiškos technologijos Lietuvos medicina ligi šiol stovėjo aukščiau už kitų Sovietų Sąjungos respublikų. Todėl korporacija, kurią būtų galima pavadinti „Lietuvos sveikata“, galėtų būti ir finansiškai labai sėkminga, ir kartu labai naudinga Lietuvos gyventojams ir Lietuvos sveičiams bei turistams.

Lietuvos sveikatos korporacijos vadovybė susidarytų iš išsvijęs akcininkų, iš gydytojų ir ligoninių tarnautojų Lietuvoje ir Lietuvos Sveikatos ministerijos. Korporacija išsipirktų tam tikrą procentą nuosavybės esamų ligoninių Vilniuje. Lietuvos Sveikatos ministerija, būdama daline akcininke, toliau užtikrintų minimalias ligoninės veikimo sąlygas bei išlaidas. Lietuvių išsvijęs bei amerikiečių investorių sutelktas kapitalas būtų naudojamas įsigyti modernios technologijos aparatūros ir kitų būtinų reikmenų. Investorių įnašas būtų prižiūrimas ligoninės valdybos („management“), kurią paskirtų korporacija. Slaugymo kontraktas galėtų būti pavestas „Caritas“ organizacijai, kuri užtikrintų pacientų gerą globą, patalpų švarą ir sąžiningą slaugymą.

Šios ligoninės antroji kalba būtų anglų kalba. Gydytojai ir personalas privalėtų mokėti šiek tiek angliškai, kad gydytojai, atvykę iš Amerikos ir Europos kraštų, galėtų padirbėti šioje ligoninėje kaip savanoriai, kaip konsultantai ir kaip dėstytojai. Nors numatyta, kad normalėjant gyvenimo sąlygoms, ligoninė nešytų pelną ir kad pačios korporacijos pastatų ir žemės kaina kiltų, tačiau ši korporacija skirta tam tikrą procentą gydymo labdarai. Sėkmingai įrengus ir perstačius Vilniaus ligoninę, korporacija galėtų plėsti savo ligoninių tinklą Kaune, Klaipėdoje ir kituose Lietuvos miestuose.

Gydymasis šios korporacijos įstaigose būtų apmokamas. Mokestis būtų nustatytas pagal esamas sąlygas. Tikimasi, kad įvedus realią medicinos ekonomiją, pacientai nebeturėtų mokėti gydytojams kyšių.

Lietuvos ekonomija neatsistos ant kojų vien tik su išsvijęs aukomis. Reikalingas rimtas investavimas pagal realius gyvenimo principus. Lietuviams yra taupūs žmonės ir daug kas išsvijėjoje yra sukaupę nemažą pinigų savo pensijos fonde. Išskyla klausimas, kur šių pensijų pinigus investuoti? Lietuvos sveikatos korporacija būtų teisiškai inkorporuota sudaryti galimybės pensijų fondus bei asmenišką pinigus investuoti į šią korporaciją. Yra aišku, kad jei

Sveikatos apsauga Lietuvoje ir Suvalkų krašte

MARIUS KATILIUS-BOYDSTUN

Viena sritis, apie kurią mes pernelyg mažai tegirdime, tačiau kuri turėtų mums kelti didelį susirūpinimą, tai kokybė tos sveikatos apsaugos ir to medicininio aprūpinimo, kurie šiuo metu tėra prieinami mūsų broliams ir sesėms sovietų okupuotoje Lietuvoje ir Lenkijos užimtoje Lietuvos teritorijoje. Pastaraisiais metais lankydamasis abiejų šių kraštų sveikatos apsaugos įstaigose, nusprendžiau aprašyti, ką mačiau. Statistinių duomenų apie tai, ką man teko stebėti, nėra. Informacija, kurią čia pateikiu, paremta mano asmeniniais stebėjimais ir gydytojų pasakojimais.

Gal labiausiai gąsdinantis rūpestis, liečiantis AIDS ir kitas užkrečiamąsias ligas, yra trūkumas vienkartinį adatų ir švirkštų. Jeigu pasiseka, paties ligonio šeima įsigyja savo švirkštą ir adatų. Šiaip gydytojai naudoja tas pačias adatas visiems pacientams, po kiekvieno naudojimo jas sterilizuodami. Dabar siekiama, kad kiekviena šeima turėtų bent po švirkštą ir adatą. Sveikatos apsaugos profesionalų pasiaukojimas yra akivaizdus jau vien dėl pavojaus, kurį jie privalo įveikti. Pavyzdžiui, retai kas turi gumines pirštines. Jos tausojamoms chirurgijai ir naudojamoms daugeli kartų. Tačiau, jeigu pirštines yra pakankamai plonos išlaikyti pirštų jautrumą, jos būna neužtenkamai tvirtos atsilaukinti sterilizacijai. Stengiamasi gauti storesnes, ilgiau naudojamas gumines pirštines, bet šios yra per storos jautrioms procedūroms. Todėl laboratorijų personalas, dantistai, technikai ir daugumas gydytojų savo darbus atlieka be pirštinių.

Daug sveikatos sutrikimų kyla ryšių su virškinimu. Pavyzdžiui, Amerikoje mes įpratę prie nereikalingo maisto („junk food“), kuris tiesiogiai siejasi su širdies ir kraujagyslių sutrikimais. Lietuvoje ir Lenkijoje nėra nereikalingo maisto, bet pats valgomas maistas dažnai būna ne per geriausias. Mėsa ir pieno pro-

lietuviai patys nesudarys tarptautinių korporacijų, kurios išnaudotų nepriklausomos Lietuvos ekonominį potencialą, o pasitenkins savo pinigais atiduoti Amerikos, Vokietijos ir Japonijos korporacijoms, tai šios svetimos korporacijos pačios sudarys verslo įmones Lietuvoje ir jas tvarkys. Lietuvai būtų kur kas naudingiau, jeigu išsvijęs lietuvių imtųsi drąsios iniciatyvos sudaryti tarptautines korporacijas, kurios būtų Lietuvai ir lietuviams naudingos.

Paulius Sidrys

duktai nepereina griežtos valstybinės inspekcijos. Dažnas virškinamojo trakto ligas sukelia sunkiai virškinami riebių produktai ir piene ar mėsoje dažnai esantys mikrobai bei pašalinės medžiagos.

Balansuota dieta ten yra neįmanoma. Vaisiai ir daržovės būna tik jų augimo sezono metu; žiemą – retai, arba tik šiltnamių daržovės. Retai kada pasitaiko importinių bananų, apelsinų ar kitų vaisių. Iš tikrųjų daugybė gerų Lietuvoje pagamintų produktų yra išvežami į sovietinį centrą. Nors Lietuvoje visur galima matyti ganomas dideles daržovių bandas, jautienos sunku rasti parduotuvėse. Kiauliena ir vištiena yra pagrindiniai produktai, bet ir jų sunku surasti.

Nors vidaus ligos vyrauja, labai trūksta joms reikalingų diagnostinių įrengimų. Lenkijos lietuviškoje teritorijoje tik viena ligoninė turi kliniką su trimis gastroskopais. Ši klinika aptarnauja maždaug 100,000 gyventojų. Žmonės, kuriems yra reikalinga gastroskopija, privalo laukti du ar tris mėnesius. Du mėnesius reikia laukti diagnozės tiems, kurie turi virškinamojo trakto žaizdas, skrandžio opa ar net vėžį, kai jiems yra reikalingas skubus gydymas!

Apsilankęs Lenkijoje, dar labiau vertinu dantų gydymą Amerikoje. Lenkijoje mačiau dantistus, naudojančius rankinius gręžiklius, dantis traukiančius be anestezijos, ir kitokių baisumų. Anestetikai taupomi tik ypatingai skausmingoms procedūroms. Ten dažnai trūksta medžiagų dantims plombuoti, o jeigu ir yra, tai jos yra prastos kokybės, ir plombos greitai iškrenta. Dažniausiai užpildomas ne visas danties šaknų kanalas, tik skylė, ir lieka tuščia ertmė, pažeidžiama naujos infekcijos, ir galiausiai dantį tenka tik pašalinti.

Chirurgines sąlygas mačiau nuo blogų iki blogiausių. Geriausiai atveju ten naudojami seni ir nepraktiški gyvybės palaikymo aparatai, pavyzdžiui, širdies monitorius ir ventiliatorius. Vienoje Lenkijos ligoninėje aš atsidūriau mediciniame akmens amžiuje. Joje nebuvo nė vieno širdies monitoriaus, nei ventiliatoriaus. Nieko nepaisydami, chirurgai vis dėlto mėgėdavo operuoti. Anestezijai vartojamas tik eteris. Dirba tik bendrieji chirurgai. Šitaip pacientai užmigdomi eteriu, operuojami, neužtikrinus pagrindinių gyvybės funkcijų, ir visą užmoji lydi tik viltis, kad pacientas atsibus pagydytas.

Labai sunku gauti antibiotikų gydymui po operacijos, ypač skysto pavidalo ar intraveninės (IV) formos. Tai didina pooperacinių komplikacijų ir infekcijos riziką. Jeigu ir yra antibiotikų, tai IV adatos ir švirkštai yra ne vienkartiniai, ir yra rizika, kad po operacijos ligonis įgaus silpninantį metabolizmą. Amerikoje mes naudojame IV padėčių katetrius (mažus sintetinius vamzdelius), o Lietuvoje pati adata įbedama į veną ir ten paliekama; tai sukelia didesnę skausmą ir įveda didesnę venos pažeidimo riziką.

Sv. Kazimieras. Lietuvių liaudies skulptūra. Iš Alsėdžių apylinkės Telsių apskrityje.

Amerikiečiai turi daug diagnostinių prietaisų ir užtikrintas procedūras. Viena svarbiausių diagnostinių procedūrų yra kompiuterinė tomografija (C.T.) – analizė. Kur jau naudojama maždaug penkiolika metų ir yra tapusi medicinine būtinybe diagnozėms. Lenkijos lietuviškuose kraštuose tokių analizės aparatų nėra. Jeigu būtina prireikia, labai sunkiai sergantis ligonis turi būti transportuojamas 300 kilometrų. Po trijų keturių valandų kelionės, kai negalavimas išaiškinamas,

dažniausiai jau būna per vėlu gydyti. Pačioje Lietuvoje šiek tiek geriau negu Lenkijoje. Trijuose didžiausiuose Lietuvos miestuose – Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje yra trys kompiuteriniai tomografai (C.T.).

Dializė yra procedūra, kuria dirbtiniu būdu išvalomas kraujas, kai inkstai neveikia. Pacientas turi būti prijungtas prie mašinos keturias ar aštuonias valandas du arba keturis kartus per savaitę. Tai yra priemonė palaikyti gyvybę žmonių, kurie

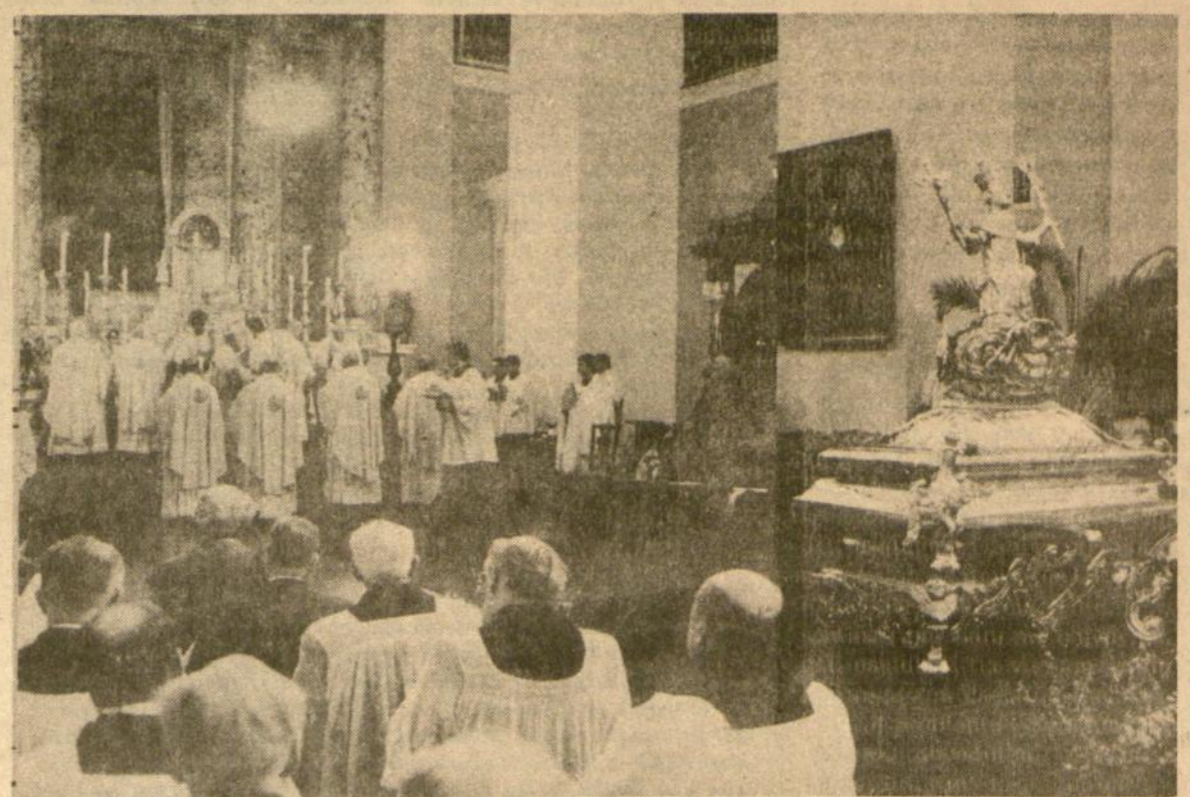
kitu atveju mirytų. Nemačiau nė vieno dializės centro Lenkijos lietuvių gyvenamoje teritorijoje. Lietuvoje yra tik trys dializės centrai. Kiekvienas iš jų turi tik po kelis dializės aparatus, bet ir tie naudojami ne visu pajėgumu, nes trūksta reikalingų chemikalų. Tik nedaugeliui dializės reikalingų pacientų ji yra prieinama. Pagal transplantacijos galimybes sprendžiama kam skirti gydymą. Jei esate per senas ar šiaip silpnos sveikatos, dializė jums nebus paskirta.

Inkstų persodinimo chirurgija gali pagelbėti tik vienam kitam laimingajam. Tačiau ir tuo atveju yra problemų. Sunku rasti tinkamą dovanotoją, nes nėra geros organų išsaugojimo ir transportavimo sistemos. Organui išsaugoti būtina yra reikalingi imuniteta slopinantys vaistai, sterilios operacinės sąlygos ir slaugymas po operacijos. Ir, kaip minėjau anksčiau, ten nėra nė vienos šių sąlygų.

Ir Lietuvoje, ir Lenkijoje yra labai pasiaukojančių gydytojų. Tačiau pasitaiko ir nelabai pavyzdinių. Mano apsilankymo vienoje Lenkijos klinikoje metu gydytojas dvokė alkoholiu, kliuvo kalbėdamas, ir jo judesiai atrodė nekoordinuoti. Nors įkaušusiais gydytojais gana dažnai nusiškundžiama, yra dar ir kita bėda – įprastas gydytojų kyšininkavimas. Sakoma, kad „nėra jokio tokio neapmokamo gydymo.“ Valstybė moka tokius mažus atlyginimus, kad gydytojai padidina savo pajamas, priimdami pinigus arba gėrybes. Jie įpratę prie šio nelegalaus atlygio už gydymą ir skiria mažai dėmesio tiems pacientams, kurie nieko nėra pasirošę duoti. Todėl pacientai retai išdrįsta eiti pas gydytoją tuščiomis rankomis.

Lietuvoje yra ir kitos rūšies ligoninių, paprastai vadinamų „specligoninėmis“ (sutrumpintai iš „specialijų“). Jos skirtos politškai svarbiems komunistų partijos nariams. Beje, šios ligoninės turi visą naujausią vakarietišką medicininę technologiją.

Visus Amerikos lietuvius gydytojus kviečiu asmeniškai apsi- (Nukelta į 4 psl.)

Sv. Kazimiero palaikų grąžinimo į Katedrą dieną, 1989 metų kovo 4-ąją, Vilniaus Katedroje vyksta koncertacinės šv. mišios.

V. Kapočiaus nuotrauka (iš Broniaus Kvildio archyvo)

Šiame numeryje:

Sveikatos apsaugos ir medicinos padėtis Lietuvoje: rūpesčiai ir galimybės Lietuvai padėti • Vilniaus Akademinio teatro „Pabudimo“ spektaklis Chicagos scenoje • Julius Kelerio triptikas • Chicagos teatruose • Parodos Chicagoje ir Detroite • Juditos Patraitės-Jozaitienės metalo papuošalai

KERTINĖ PARAŠTĖ

Atsakomybė kraštui ir atskaitomybė rinkai

Neperdėsimė tvirtindami, jog turbūt nei vienas išeivis dar neseniai net nesvajoję, kad Lietuvos nepriklausomybės atgavimas galėtų būti taip arti. Niekad pasaulis tiek daug ir taip plačiai negirdėjo apie mūsų tautą ir jos kone šachmatines intelekto rungtynes su Maskvos centrais. Sovietijos pasikeitimų avangarde žygiuoja baltų kraštai. Vakarai, ignoravę Baltijos šalis dešimtmečiais, staiga pradėjo su pagarpa linksmuoti Lietuvą. Retas išeivis šiomis dienomis nejaucia nuostabos, džiaugsmo ir nepaprasto pasididžiavimo savo tautiečiais tėvynėje. Išskiovta padėtis, atrodo, jau privedė lietuvius prie demokratiškos nepriklausomybės slenksčio. Dieve, padėk lietuviams greitai ją peržengti!

Užsitikrintų teisių rėmuose Lietuvoje įvairių nuomonių žmonės tiek Sąjūdyje ar universitetuose, tiek paskirai, kad ir vėlokai, imasi rimtų ūkiskaitos formulavimo diskusijų. Tame kontekste, šalia degančių problemų išrišimo, kaip žaliavų, infliacijos, kurio ar eksporto, iškilis pasiūlymai dėl investicijų pritraukimo. Tikėjimės, kad bus daromi nutarimai ir specifiskai dėl išeivių investavimų dirvos paruošimo jų tėvynėje. Didelių sumų negalima tikėtis iš tautiečių, gyvenančių užsienyje, bet ir jų kad ir kuklus įnašas, ypač pirmosiomis nepriklausomybės dienomis, būtų labai sveikintinas ir Lietuvai naudingas. Kvietimo investavimui neužtenka, ir didžiausi raginimai nepadės, jei investavimo sąlygos nebus palankios, ypač nekilnojamo ūrio išsigijimo atžvilgiu.

Ruošiant nuosavybės, mokesčių ir valiutos keitimo parėdymus bei įstatymus, surištus su išeivių investavimu, siūlytina kreipti ypatingą dėmesį į dabartinę demografinę išeivijos padėtį, kadangi daugiausia galimų investorių ir nekilnojamo turto būtų tarp 65 ir 80 metų amžiaus. Kaip ir mažai pasaulio kraštų, Lietuva emigrantus tautiečius turėtų kitaip traktuoti negu kitus užsieniečius. Siūlytina išeiviams lengvomis sąlygomis duoti dvigubą pilietybę, kaip tai yra buvę prieškarinis Lietuvos laikais. Patrauklias, įstatymiškai pagrįstas investavimo sąlygas reikėtų

kuo skubiausiai išgarsinti, nes paprastai žmonėms trunka laiko susižinoti ir apsispręsti, o ta generacija negalės ilgai laukti nutarimams daryti. Užtat būtų gerai, kad jau iš pat pradžių kiek galint didesnės lengvatos būtų siūlomos emigrantams jų investavimui. Su šita gana siaura amžiumi bet labai svarbia generacija gali labai lengvai atsistoti, kad Lietuvoje ekonomistams betūpčiojant ir begudraujant, emigrantai nutars, jog jau per vėlu jiems ką nors rimto su pinigais tėvynėje daryti. Kad neišeitų mūsų biurokratams taip, kaip tam čigonui Ispanijoje, kuris pasakė: „Geriau vėliau – negu niekada“, kada jis pavėlavo ir traukinį...

Pasaulinė investicijų rinkos praktika yra parodžiusi, jog kraštai, kurie, nors ir su geriausiomis intencijomis padėti savo ūkiui, nustatantys aukštus mokesčius, nepalankų valiutos išeitima ir turintis biurokratinis suvaržymus, atbaido užsienio investavimo pinigų. Tikėdami gauti aukštus procentus savo krašto naudai, praktiskai beveik nieko negauna, nes išeina taip, kaip pagal išsireiškima: „aukštas procentas nuo nulio yra nulis...“ Nepraktiskai įstatymai gali kai kuriems imponuoti savo išdėstytais siekais uždirbti kiek galint daugiau užsienio valiutos. Tik kas iš tokių parėdymų, jei dėl jų tų investicijų neatsiras. Jausdami atsakomybę krašto interesams, valdžios pareigūnai turėtų neužmiršti, kad jų pareiga yra ne tik valstybės naudai tinkamai paruošti įstatymus, bet ir juos suformuluoti taip, kad atsirastų kiek galima daugiau investuojamų pinigų vietinei ekonomijai ugdyti. Tai bus įmanoma tikrai tada, kada bus kreipiamas dėmesys į investavimo sąlygas kituose kraštuose, nes pinigas, kaip tas vanduo, teka į ten, kur mažiausia jam kliūčių judėti. Kitaip sakant, investavimai Vakarų pasaulyje, kaip ir prekės, turi savotišką atskaitomybę rinkai, su kuria reikia skaitytis, jei norima pritraukti kapitalo į savo kraštą. Užtat, kad ir nelengva, tikimės, jog Lietuvoje investavimo gairės bus suformuluotos taip, kad (Nukelta į 4 psl.)

Lietuvos nepriklausomybės išvakarėse

VIKTORAS NAKAS

„Vis dėlto nuostabu, kad jūs išlikote, kai mums nebuvo jokios perspektyvos“. Taip apie išeiviją neseniai prabilo vienas jaunas Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio seimo tarybos narys, lankydamasis Washingtone. Jis stebėjosi, kaip per beveik penkis Lietuvos okupacijos dešimtmečius lietuviai išeivija sugebėjo ne tik išlikti, bet ir neprarasti vilties bei pasitikėjimo šviesesne Lietuvos ateitimi.

Šiandien, kai toli, horizonte, rytas pradeda pamažu brėkšti, dera mums prisiminti tą juodą naktį, kuriai kartais atrodo nebus galo. Su apgailėstaviu, bet be rūšybės prisimename visus tuos, kurie pradėję viltį nusigrėžė nuo lietuviybės. Reikia manyti, kad bent dalis jų dabar atgims savo protėvių tautai. Bet svarbiau, šiomet mums švenčiant Lietuvos nepriklausomybės atstatymo sukaktį, nulenkti galvas prieš visus tuos lietuvius, kurie tikėjo laisvės Lietuvos idėja, kurie ją puoselėjo, pasitraukę į Vakarus, kurie mokė savo vaikus kalbėti lietuviškai, gerbti lietuviškąją kultūrą, kurie ieškojo sąjungininkų Lietuvos nepriklausomybės idėjai realizuoti tarp kaimynų nelietuvių, tarp parlamentarų, tarp spaudos atstovų. Kai Amerikos žurnalistai ir politiniai vadai, pasirodę įvairiose televizijos laidose, krato galvas ir viens kitą klausia: „Kas gali būti, kad įvyks tokios permainos Rytų Europoje ir Sovietų Sąjungoje?“, galime su ramiausia sąžine atsakyti: „Mes, mes buvome tie, kurie tikėjo“. Esame palaiminti, kaip tie pranašai, kurie sulaukia savo pranašysčių išpildymo.

Tų pranašysčių išpildymas savaimė mus džiugina. Tačiau tą džiaugsmą, papildo keli veiksniai, kurių niekas negalėjo pramatyti. Pirmas yra Lietuvos, Latvijos bei Estijos atsidūrimas pasaulinės politikos scenos viduryje, prie spindinčių ramos šviesų. Apie Lietuvos, Latvijos bei Estijos laisvėjimą, jų vadovaujančią rolę Sovietų Sąjungos demokratinėje procese bei svarbų vaidmenį, sprendžiant tos imperijos tolesnę egzistenciją, kone kiekvieną dieną pasirodo straipsniai spaudoje ir pranešimai per eterį. Antra, Vakarų spaudos didelės daugumos nusistatymas dėl Baltijos šalių išsilaisvinimo yra itin pozityvus, ko neturėjome pagrindo tikėtis, turint omenyje, kaip skeptiskai

* Viktoro Nako, Lietuvių informacijos centro Washingtono skyriaus vedėjo, kalba buvo pasakyta Lietuvos nepriklausomybės šventės minėjimo Baltimorėje šiu metų vasario 25 diena.

jinai į Baltijos šalių klausimą anksčiau žiūrėjo. Trečias veiksnys – tai pačios lietuvių tautos bei jos politinių vadų palyginus aukšta politinė kultūra, kurios irgi neturėjome pagrindo tikėtis iš žmonių, merdėjusių penkiasdešimt metų antidemokratiškoje, antižmogiškoje santvarkoje. Lietuviai ir jų broliai pabaltiečiai įstengė išvystyti visiškai taikingus nepriklausomybės sąjūdžius, kurie savo orumu bei drausmingumu duoda pavyzdį visam pasauliui. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio pasisakymai bei konkretūs veiksmai užtikrinti Lietuvos tautinių mažumų teises jau spėjo sulaukti labai pozityvių atgarsių iš kitataučių Vakaruose.

Tiesiog stebina ir nepriklausomybės judėjimo vadų gili politinė mąstysena, puiki politinė orientacija bei inlumas naujoms politinėms žinioms bei sąvokoms. Visa tai pasireiškia per jų apsilankymus Washingtone ir susitikimus su valdžios, spaudos bei akademinio pasaulio atstovais. Keista ir gal net truputį gėda pripažinti, kad atrodo, jog ne mums, išeiviams, taip ilgai gyvenusiems demokratinėje santvarkoje, derėtų Lietuvos politikams ruošti seminarus apie politinę veiklą bei mąstyseną, o atvirkščiai, mums iš jų reikėtų semti žinias bei patirtį.

Kokie mūsų išeivijos politiniai trūkumai bebūtų, galime didžiausiu vienu svarbiu mūsų politiniu laimėjimu, kuris prisideda prie Lietuvos laisvėjimo proceso. Išeivijos pabaltiečių dėka, Sovietams okupavus Baltijos šalis, Jungtinės Amerikos Valstybės bei kiti Vakarų kraštai atsiskakė pripažinti jų inkorporavimą į Sovietų Sąjungos sudėtį. Neturiu mažiausios abejonės, kad jei ne pakartojamas pabaltiečių išeivių spaudimas, reikalaujantis gyvenamojo krašto valdžiai iš naujo patvirtinti savo nusistatymą dėl Baltijos šalių kraštai atsiskakė pripažinti jų inkorporavimą į Sovietų Sąjungos sudėtį. Neturiu mažiausios abejonės, kad jei ne pakartojamas pabaltiečių išeivių spaudimas, reikalaujantis gyvenamojo krašto valdžiai iš naujo patvirtinti savo nusistatymą dėl Baltijos šalių kraštai atsiskakė pripažinti jų inkorporavimą į Sovietų Sąjungos sudėtį.

Neturiu mažiausios abejonės, kad jei ne pakartojamas pabaltiečių išeivių spaudimas, reikalaujantis gyvenamojo krašto valdžiai iš naujo patvirtinti savo nusistatymą dėl Baltijos šalių kraštai atsiskakė pripažinti jų inkorporavimą į Sovietų Sąjungos sudėtį. Neturiu mažiausios abejonės, kad jei ne pakartojamas pabaltiečių išeivių spaudimas, reikalaujantis gyvenamojo krašto valdžiai iš naujo patvirtinti savo nusistatymą dėl Baltijos šalių kraštai atsiskakė pripažinti jų inkorporavimą į Sovietų Sąjungos sudėtį.

Viktoras Nakas

Jono Kuprio nuotrauka

Paplojus viens kitam per petį ir pasidžiaugus, kad laisvėjimas vis spartėja Lietuvoje, tolimesnis mūsų žingsnis – užsiangažuoti naujoms uždavinims. Būtų nedovanotina klaida manyti, kad Lietuva yra pasiekusi laisvėjimo proceso kulminacijos tašką, ar tikėti, kad kelio atgal į tamsią naktį negali būti. Juk 1918 metais Lietuvos Tarybai pasirašius Nepriklausomybės atstatymo aktą, daugiau kaip dvejus metus teko kovoti, kol valstybė buvo nuo priešų apginta. Šiandien dar tik artėjame prie nepriklausomybės atstatymo paskelbimo taško, nekaltant apie visus išbandymus, kurie lauks Lietuvos, kuomet ji imsis žygių tam akčiai realizuoti.

Ko galima iš Lietuvos šiomet tikėtis? Vakarų spauda jau vis dažniau cituoja Sąjūdžio vadų pasisakymus, jog Lietuva ilgai nelauks paskelbti nepriklausomybės atstatymą. Ir tikrai

atrodo, kad Lietuvos Aukščiausioji taryba, galbūt persikrikštijusi kitu vardu, tai padarys iki šių metų vasaros.*

Rinkimai į naująją Tarybą įvyko vasario 24 dieną. Sąjūdžio remiami kandidatai laimėjo daugiau kaip pusę visų vietų Aukščiausiojoje taryboje ir net turi vilčių sudaryti dviejų trečdalių daugumą toje Taryboje. *The New York Times* bei *Washington Post* korespondentai, nuvykę Lietuvon stebėti rinkiminę kampaniją, su tam tikra nuostaba savo skaitytojams pranešė, kad lietuviai istorinių rinkimų laukė su dideliu ramumu, be euforijos. Manau, kad tam buvo bent dvi priežastys. Pirmą, lietuvių visuomenėje didžiulė dauguma yra vieningos

* Pasaulinės spaudos žiniomis, skelbtomis visą šią savaitę, Lietuvos nepriklausomybė, paskelbta 1918 metų vasario 16 dieną, bus patvirtinta tik ką išrinktosios Lietuvos Aukščiausiosios tarybos rytuose, sekmdienį, kovo 11 dieną.

Sąjūdžio veikėjai Arvydas Juozaitis 1989 metų vasarą Amerikoje.

Jono Kuprio nuotrauka

Šiame numeryje:

Nepriklausoma Lietuva ir išeivių investavimai • Išeivijos uždaviniai Nepriklausomai Lietuvai • Lietuviškojo meno reprezentavimas svetur • Janina Degutyte (1928-1990) Lietuvių PEN centro žinios • Fotomenininkas Benediktas Krikštanas

Lietuvos
Nacionalinė
Mokslų ir
Kultūros
Taryba

Alp 2164
Nr. 11-21, 27, 30-36, 38, 45, 46 Larch.

ANTROJI DALIS

D R A U G A S

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1990 m. kovo mėn. 17 d. / March 17, 1990

Nr. 54(11)

Vardan tos Lietuvos vienybė težydi!

Disidentai, Sąjūdis
ir dabartinė Lietuva

VYTAUTAS SKUODIS

Dideliam vokiečių džiaugsmui ir viso pasaulio nuostabai pagaliau sugriuvo gėdingai pagarsėjusi Berlyno siena. Metais anksčiau išvirto panaši siena, skyrusi pavergtoje Lietuvoje ir išeivijoje gyvenančius lietuvius.

Išeivijoje kai kurių veiksmų prieš kiek laiko sukeltas didelis triukšmas dėl Vilniaus „apskritojo stalo“ pasibaigė tuo, kad tarp išeivijos ir Lietuvos užsimezgė gana intensyvūs kultūriniai ryšiai. Tarp pirmųjų Vilniaus Jaunimo teatro spektaklių bei koncertų, įvykusių 1988 metų pavasarį Chicagoje, ir šių metų pradžioje toje pačioje Chicagoje atliktų žaismingų Vilniaus „Oktavos“ ir Kauno „Sūkurio“ ansamblių koncertų, Vilniaus Akademinio teatro spektaklių, mūsų išeivija, gyvenanti įvairiuose kraštuose, jau aplankė daug iš Lietuvos atvykusių meninių grupių, atskirų menininkų-atlikėjų. Buvo surengta Lietuvos dailininkų darbų paroda. Baigiantis 1989-iesiems metams, pirmą kartą Mokslo ir kūrybos simpoziume, įvykusiame Chicagoje, dalyvavo didelis būrys Lietuvos mokslininkų. Neliko skolingi ir išeivijos lietuviai, menines pajėgas siūsdami į Lietuvą. Užsimezgė glaudūs ryšiai tarp Lietuvoje ir išeivijoje gyvenančių lietuvių sportininkų.

Visa ši veikla ne tik džiuginanti, bet ir reikšminga. Tenka tikrai apgailestauti, kad mūsų išeivijoje dar ir dabar ne visi supranta, jog tokio pobūdžio abipusiai ryšiai nėra vien tik pramogos arba asmeninių interesų dalykas. Kaip politikos pagrindas yra ekonomija, taip tautos vienybės bei stiprybės pagrindas yra kultūrinis ir dvasinis vertybės, kurių negali duoti nei ekonomija, nei politika.

Neužmirštamais pasiliko apsilankymai Amerikoje, Kanadoje, Australijoje ir kai kuriuose Vakarų Europos kraštuose Lietuvos politinių veikėjų Vaidoto Antanaičio, Kazimiero Antanavičiaus, Antano Buračo, Algimanto Čekuolio, Arūno Degučio, Sigito Gedos, Broniaus Genzelio, Arvydo Juozaičio, Grigorijaus Kanovičio, Mečio Laurinkaus, Vytauto Landsbergio, Alvydo Medalinsko, Romualdo Ozolo, Vytauto Žvilo, Kazimieros Prunskienės, Kazio Sajos, Zigmo Vaišvilės, Kazimiero Uokos, Emanuelio Ingierio ir kitų. Kai 1940 metų birželio 15 dieną prasidėjo nauja Lietuvos tragedija, vyriausias iš jų dar trynė suola pradžios mokykloje. O jauniausias ne tik nematė stalinizmo baisių, bet ir Nikitos Chruščiovo „bandymų“ Lietuvoje birželio mėnesį pjauti rugius ir į jų vietą sėti kukurūzus, nes dar nebuvo gimes. Dabar visi jie yra aukštų kvalifikacijų specialistai, Lietuvoje gerbiami ir už jų politinę veiklą. O politikais jie tapo, nes pajuto, kad pagaliau ir jiems išmušė valanda stoti į kovą už Lietuvos laisvę.

Visų jų apsilankymai daug prisidėjo prie to, kad išeivija, jau daug dešimtmečių fiziškai atitrūkusi nuo Lietuvos, geriau pažintų ją dabar, kad teisingai supras-

tų ir objektyviai pradėtų vertinti visa tai, kas dabar vyksta, kad žinotų kuo ir kaip gali Lietuvai dabar padėti ir prisidėti prie jos tikro išlaisvinimo. O svarbiausia — sustiprino išeivijos ir pavergtosios Lietuvos abipusius ryšius bei vienybę.

Išeivijos lietuviai su didele pagarba bei džiaugsmu sutiko ir tuos, kurių vardai jau seniai buvo žinomi iš Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos, Aušros ir kitų Lietuvos pagrindinio spaudos leidinių. Jie pagrįstai buvo laikomi didvyriais, beabjūriais kovotojais už žmogaus ir lietuvių tautos teises. Kai kas juos vadino ir kančiniiais. Tokių svečių grupę sudarė Balys Gajauskas, kunigas Alfonsas Svarinskas, Viktoras Petkus, Antanas Terleckas, Nijolė Sadūnaitė, Petras Cidzikas.

Deja, kai kurių šios grupės svečių, buvusių disidentų ir politinių kalinių, kalbos ir pasisakymai inėšė tam tikrą maišatį išeivijos galvosenoje ir net nusivylimą. Daugelio jų pasisakymuose išryškėjo nepasitikėjimas Sąjūdžiu ir net priešiškas jam. Tokį savo nusistatymą prieš Sąjūdį jie pirmiausia argumentavo tuo, kad Sąjūdžio aktyvistų tarpe daug komunistų partijos narių ir kad pats Sąjūdis neva buvo įkurtas kompartijos, gavus tam palaiminimą iš Maskvos. Šių žinomų kovotojų už Lietuvos laisvę tarpe buvo ir tokių, kurie skleisdami neteisingą informaciją, viską vertė aukštyn kojomis.

Kad kunigas Alfonsas Svarinskas savo gausiuose, idomiuose ir labai turininguose pasisakymuose bei pamoksluose rodė santūrų nepasitikėjimą Sąjūdžiu tikrai dėl to, kad jame iš tiesų veikia nemažai komunistų partijos narių, yra visai suprantama ir pateisinama. Jis, būdamas vienas iš veikiausių Lietuvos Katalikų Bažnyčios kunigų, dažnai turėdavo aštrius susidūrimus su komunistinės valdžios atstovais. Taigi gerų žmonių kompartijoje jis tikriausiai niekada ir nematė. Sugrįžęs iš ilgalaikio įkalinimo, dieną naktį buvo apstotas slaptosios policijos seklų ir tik vieną savaitę pabuvęs Lietuvoje, turėjo iš jos išvykti į Vakarų Vokietiją. Malonų įspūdi daro susitikimai su Petru Cidziku, giliai dvasinga, valinga ir aukštos doros asmenybe. Jis — aktyvus kraštotyrininkas ir pirmoji LKB Kronikos platinimo auka. Oficialiame susitikime su Chicago lietuviais, palikuosiuose gylų įspūdi, jis taip pat buvo skeptiškas Sąjūdžio atžvilgiu

1989 m. rugpjūčio 23 d. — Molotovo-Ribbentropo paktą 50 metų sukaktis — Baltijos kelio pabaiga. Viena iš M. Barausko nuotraukų, kurios bus eksponuojamos parodoje „Religija Lietuvoje Lietuvos fotografų akimis“, vyksiančioje Lemonto Lietuvių centre nuo kovo 24 iki balandžio 16 dienos.

dėl kompartijos narių dalyvavimo jame.

Kad Sąjūdis yra valdžios ir kompartijos irankis, tai tvirtino ir Balys Gajauskas savo gausiuose pasisakymuose Amerikoje ir Kanadoje. Tačiau šis blaiviai galvojančias vyras, jau sugrįžęs į Lietuvą suprato, jog taip tvirtindamas buvo neteisus. Greitai jis rado bendrą kalbą su Sąjūdžio vadovais. Buvo išrinktas Lietuvos tremtinių sąjungos pirmininku, o dabar pats ruošiasi tapti Lietuvos Aukščiausiosios tarybos nariu. Balio Gajausko kandidatūra į Lietuvos Aukščiausiosios tarybos deputatus buvo iškelta Plungės ir kitose rinkiminėse apygardose. Tačiau jis dabar kitaip klysta, manydamas, jog naujieji kovotojai už Lietuvos

laisvę, ypač jaunieji, papūtus žvarbiems šiaurės vėjams, neatsilaikytų... Jo žodžiais tariant, „Jeigu dabar padėtis pasikeistų, daug susvyruotų, pasitrauktų, nutiltų arba pasimestų“ (Literatūra ir menas, Nr. 50, 1989 m. gruodžio mėn. 16 d.). Iš kur toks eksperto tikslumas, kada jis pats, didesnę savo gyvenimo dalį praleidęs kalėjimuose, mažai turėjo progos pažinti besikeičiančią Lietuvą ir jos jaunimą. Neapgalvotas ir toks Balio Gajausko priekaištai: „Dabar, kai galima pakalbėti, tai ir kalbėtojų, ir veikėjų yra daug, bet kur jie buvo prieš 5 metus? Nebuvo“ (ten pat). Reikėtų prisiminti, jog dabartinis Lietuvos atgimimas ir Sąjūdis neat-sirado tuščioje vietoje be šaknų ir kad tos šaknys buvo ne vien tik

Lietuvos pagrindis ir atvirai veikė disidentai.

Tokiais disidentais buvo Viktoras Petkus ir Antanas Terleckas. Jie savo drąsa, bekompromisine veikla ir pasiaukojimu iki visiško savęs išsižadėjimo daug kam įkvėpė kovos už lietuvių tautos teises ir laisvę dvasias. Jų vardai ir mūsų išeivijoje buvo labai gerai žinomi. Todėl ir susitikimai su jais Amerikoje laukta nekantriai. Tie susitikimai įvyko, baigiantis 1989-iesiems metams. Jų buvo daug, tačiau daugelį žmonių apylė, sukėlė nuoskaudą ir nepasitenkinimą. Jiems vėl sugrįžus į Lietuvą, daugelio Amerikos lietuvių širdyse paliko sunkios nuosėdos.

Kodėl taip atsitiko? Juk visi žinojo, kad tie du aukos dvasios vyrai ir dabar yra gerbtini už jų nuopelnus Lietuvai praeityje. Tačiau dabartinė jų veikla ir jų pasakytos kalbos bei pasisakymai Amerikoje tiesiog griauė griau- na jų autoritetą, nes veik visi jų tvirtinimai, ypač Antano Terlecko, buvo neteisingi. Kaip suprasti tokią didelę neapykantą Sąjūdžiui? Kokia to priežastis? Šie klausimai privalo būti atsakyti pirmiausia jų pačių nau-dai.

Žmogus nėra Dievas, todėl ir pačiame idealiausiame galima (Nukelta į 2 psl.)

*Lietuva, Tėvyne mūsų,
Tu didvyrių žeme,
Iš praeities Tavo sūnūs
Te stiprybę semia.*

*Tegul Tavo vaikai eina
Vien takais dorybės,
Tegul dirba Tavo naudai
Ir žmonių gerūbei.*

*Tegul saulė Lietuvoj
Tamsumas prašalina,
Ir šviesa, ir tiesa
Mūs žingsnius telydi.*

*Tegul meilė Lietuvos
Dega mūsų širdyse,
Vardan tos Lietuvos
Vienybė težydi!*

Kovo vienuoliktoji

Lūkesčiai išsipildo ne tik pasakoje. Penkiasdešimt metų laukėme Lietuvos nepriklausomybės, ir ji atėjo pasakiškai šilta kovo vienuoliktosios sekmadienį. Ačiū Dieve už šią dieną, už šią nuostabią staigmeną. Ir dovanok mums už mūsų netikėjimą: nors mes be perstojo kalbėjome apie laisvę Lietuvai, savo širdyje mes manėme, kad praeis kartų kartos, kol Lietuva vėl bus nepriklausoma.

Ir kaip gražiai ir samoningai Lietuva žengė į nepriklausomybę! Jei prieš metus pasaulis apie Lietuvos išlaisvinimą nei girdėti nenorėjo, tai pastarosiom savaitėm kiekvienas žurnalistas rašė, kad jau liko tik kelios dienos, kol Lietuva paskelbės nepriklausomybę. Žurnalistai suprato, kad Lietuvos seimo rinkimai buvo referendumas Lietuvos nepriklausomybei. Amerikos lietuviams ryškiausias signalas, kad nepriklausomybės paskelbimas arti, buvo žinia apie Romualdo Ozolo ir Kazimieros Prunskienės išstojimą iš komunistų partijos. Į nepriklausomybę žengiamo švarūs.

Visą gyvenimą neužmiršime kovo vienuoliktojo dienos, kuris su šiltu pietų vėju taip pat kas valandą iš žinias iš Lietuvos. Pirmoji žinia: Vytautas Landsbergis išrinktas Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos pirmininku. Antra žinia, nes Landsbergiui besilankant Amerikoje, šis žmogus tikrai tikėtų būti Lietuvos prezidentu. Trečia žinia: Lietuva nebesivadina Lietuvos Tarybų Socialistine Respublika, o bus žinoma kaip Lietuvos Respublika. Ketvirta žinia: LTSR Aukščiausioji Taryba vadinsis Lietuvos Respublika. Pagaliau: „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos“ reikiama Tautos valia, nutaria ir iškilmingai paskelbia, kad yra atstatomas 1940 metais svetimos jėgos pažeistas Lietuvos Valstybės suvereninių galių vykdymas, ir nuo šiol Lietuva yra nepriklausoma valstybė.

Gal rytoj nešvies saulė ir nebebūs šilts pietų vėjas, bet šiandien, šilta Kovo vienuoliktoji, linksminimės ir džiaukimės — Lietuva grįžta į laisvų ir nepriklausomų pasaulio valstybių šeimą. Grįžta ne kiemo nors malone, o savo sūnų ir dukterų dešimtmečius neišduota ištikimybėje jos laisvės siekiui ir jų tiesiog pasauliui sunkiai įtikimomis — dėl jų drąsos ir ryžto — pastangomis. Gyvuok, mūsų numylėta ir vėl nepriklausoma Lietuva, ir mes Tavyje.

a. a. ll.

Šiame numeryje:

- Kovo vienuoliktoji • Disidentai, Sąjūdis ir tautos vienybė • Aktoriui Juozui Palubinskui aštuoniasdešimt metų • Religija Lietuvoje fotografų akimis • Eilėraščiai tautos šventei • Nuomonės ir pastabos • „Dainavos“ ansamblio „Kai papartis žydi“ laukiant

LIETUVOS
NACIONALINI
M. RAJYDO
BI. KAPITELA

ANTROJI DALIS

D R A U G A S

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1990 m. kovo mėn. 24 d. / March 24, 1990

Nr. 59(12)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Sielvartas dėl Lietuvos

Šios kartinės paraštės pavadinimą pasiskolinome iš Thomas Mann kalbų rinkinio „Leiden an Deutschland“. Tuo metu degė Vokietijos miestai ir Mann kankino kaltės jausmas — jis buvo vokiečių, ir jautėsi kaltas už nacizmą ir už karą. Mūsų širdys plyšta, matant šarvuotus ir tankus Vilniaus gatvėse ir klausantis nuožmių rusų grasinimų Lietuvai.

Sekmadienį, Kovo vienuoliktąją, pergyvenome dvasios pakilimą, kai kas sakyti — euforiją. Tačiau per dvi savaites mūsų jausmai kilo ir slūgo, kol daug kas nebegalėjo naktį miegoti. Tai buvo tiesiog nervų karas prieš Lietuvą. Šio nervų karo strategija šiuo metu jau yra aiški. Pirmiausia būna paskelbiamas koks nors Maskvos reikalavimas, už kurio slypi neišskios sankcijos. Po šaltos ir santūrios lietuvių reakcijos seka Maskvos paaiškinimas, kad ir lietuviai, ir pasaulis reikalavimo nesuprato: tai nebuvo grasinimas, o koks nors visai racionalus pageidavimas, dėl kurio lietuviai neturi jaudintis. Maskvai dar vis svarbu, ką apie ją galvoja pasaulis. Ir čia gal glūdi lietuviams išsigelbėjimas.

Nepaprastai sunku kalbėti apie Lietuvos išsilaisvinimą tuo metu, kai Vilniaus ir Kauno gatvėmis važinėja šarvuočiai, kai Maskvos burna Gennady Gerasimov čiaukia, kad gal reikės suareštuoti Lietuvos vyriausybę. Dabartiniam susirėmimui laimėjo lietuviai, o ne rusai, nežinūnt, kokio smurto rusai besigriebtų. Lietuvos išsilaisvinimas sujungtas ir stipriai pasipriešinimo be ginklo sravę. Jei reporteriai Vytautą Landsbergį lygina su Martin Luther King, tai Lietuvos išsilaisvinimas įvedamas į visam pasauliui suprantamą ir labai simpatizingą pasipriešinimo be smurto tradiciją. Lietuviai buvo baisiam pavojui praeitą savaitę: sovietai juos norėjo pasauliui pristatyti taip, kaip jie melagingai pristatė armenus ir azerus — žmones su kruvinom rankom.

Kad sovietinis ėjimas nepavyko, yra ne tik lietuvių gera laimė. Tai yra geros politikos išdava. Visą laiką lietuviai akcentuoja, kad Lietuva yra beginklė. Ar nors vienas šūvis Lietuvoje paleistas net ir iš medžioklinio šautuvo, nepriklausomybės siekiant? Algimantas Čekuolis pasauliui aiškina, kad Lietuvoje vyksta dainuojanti revoliucija. Tai žavi ir pasauliui labai patraukli sąvoka. Staiga sukrinta Maskvos bandymas sulgyinti Lietuvą ir rusų imperiją. Pasaulis mato, kad tik viena pusė grasi, tik viena pusė turi ginklus. Ką galvoja laisvojo pasaulio televizijos žiūrovai, matydami Vilniaus gatvėje riedančius šarvuočius, kuriuos stebi seneliai ir jaunos motinos su vaikų vežimėliais? Kuri pusė taiki? Šarvuočiai tik sukomplikuoja ir JAV prezidento Bush'o poziciją, kad vyksta taikos derybos dėl Lietuvos laisvės.

Ką mes galėtumėm sau pasiūlyti šiomis įtampos dienomis? Vi-

sų pirmiausia, kalbėkimės savo tarpe. Tuos, kurie apimti sielvarto, padrąsins tie, kurie dar yra „cool and rational Lithuanians“ pagal Vakarų spaudą. Priminkime vienas kitam, kaip išmintingai ir ryžtingai elgiasi Lietuvos vadovaujantys žmonės, kurie žino, ką daro. Turime matyti, kaip jie savą baimę ir sielvartą įstengia sutvarkyti, kad jie nekludytų jų tolimesnei politinei strategijai. Jais galime pasitikėti — jau dvejus metus jie tikrai sumaniai ir drąsiai tiesia mūsų tautos kelią į nepriklausomybę. Raminkime save, semkimės iš jų tikėjimo ir nepalaužiamos stiprybės.

Kęstučio Mustelkio skulptūra

Antra, turime rimtai galvoti, kokią spaudimą galime daryti prezidentui Bush ir jo administracijai. Neperdėsimė, pažymėdami, kad jau kuris laikas mums, Amerikos piliečiams, valdžios laikysenai Sovietų Sąjungos ir Michailo Gorbačiovo atžvilgiu kėlė didelę gėdos jausmus. Visą šį šimtmetį save prisistatančios kaip demokratijos švyturį pasaulyje, Jungtinės Amerikos Valstybės šiuo metu per savo vyriausybę atsisleidžia kaip jokių principų, jokios moralės nepripažįstanti pasaulio bendruomenė, kažkokiam baisiam neišskios Gorbačiovo rėmimui pasidavusi, save laikanti Sovietų Sąjungos atžvilgiu „didžialybe“. Neatsitiktinai vienas *The New York Times* kolumnistas kėlė klausimą: ką pagaliau Bush supranta „perestroika“ — nes niekada nėra savo sampratos paaiškines. Matome, kad tiek Bush, tiek Valstybės departamentas naudoja kaip inkantaciją žodžius: „perestroika“, „destabilizacija, Sąjungos vidaus reikalas. Tiesiog peršasi galimybė — pasitelkti JAV Kongreso demokratų prieš Bush'o administraciją. Nors ir menkas toks ženklas buvo praėjusio sekmadienio, kovo 18 diena Chicagoje, kai meras Richard M. Daley prie Mergelės Marijos Gimimo parapijos bažnyčios pabrėžė, kad yra laikas, jog Bush ką nors darytų. Gal reiktų masinės lietuvių demonstracijos Washingtone, taip kaip senais laikais Madison Square Garden? Jei džiaugiamės talentingais politikais Lietuvoje, lygiai taip pat galime džiaugtis ir savo ga-

Niekaip nepribaigiama atplaišų raštija

Arba: Vėlyvi
Ninos Berberovos triumfai

VYTAUTAS A. JONYNAS

Viena stipriausių, giliausiai šaknis į žmonių sąmonę sulėidusių dogmų yra toji, kuri teigia, jog emigrantas rašytojas yra likimo pasmerktas meniškai nugeibti egzilėje. Veltui kai kas mėgina atremti šį kategorišką teiginį, cituodamas pavyzdžius rašytojų, kurių kūrybinė skalė netgi praplėtė išėjimo. Atseit visokių Mickevičių, Buninų, Nabokovų, Kunderų, Škvoreckių, nekalbant apie tolimąjį Ovidijų. Faktas lieka faktas, kad išėjimo kūrėjų nusirašymo tezė, tarp kitko, sumaniai įtaigaujama emigrantologų, ilgainiui pasidaro sava. Jai prieštarauti tampa prasižengimu mandagumo taisyklėm.

Nėra abejonių, kad daugiausia pavyzdžių, kaip manipuluojamas eilinis skaitytojas, rasime, permėtę akim pirmosios rusų egzodo bangos istoriją. Kokių uolumu, pasišventimu ir ištverme bandė tada rusų inteligentija, išsklaidyta po visą Europą, kurti savo atsargines tėvynes Berlyne, Jugoslavijoje, Čekoslovakijoje, pasukui, užvis labiau, Paryžiuje. Kiek leido laikraščių, knygų, žurnalų! Ir ne bet kokių. *Sovremennia zapiski* (1920-1940), sekęs „storijų“ 19 amžiaus rusų žurnalų tradicija (kiekvienam tome arti 500 puslapių), išleido per savo gyvavimo laikotarpį 70 tokių tomų, kurie, pasak žinovų, viršiję savo kokybę leistuosius Rusijoje. Liudmilos Foster sudaryta rusų literatūros užsienyje bibliografija stebina savo masyvumu — 1200 puslapių. „Mums, viską praradusiems“, skelbė Dmitri Merežkovskis, „rusų literatūra yra paskutinė tėvynija, ji yra visa tuo, kuo Rusija buvo ir bus...“ Išlaikyti kūrybinę jos tradiciją, puoselėti jas tuo metu, kai krašto literatūra murdėsi barbarijoj ir pusinteligencijos pretenzinguose, rodesi tremties literatams tikrai gyvenimą įprasminančių dalyku. Bet ar buvo tai pasauliui žinoma, ar žinoma likusiems tėvynėje?

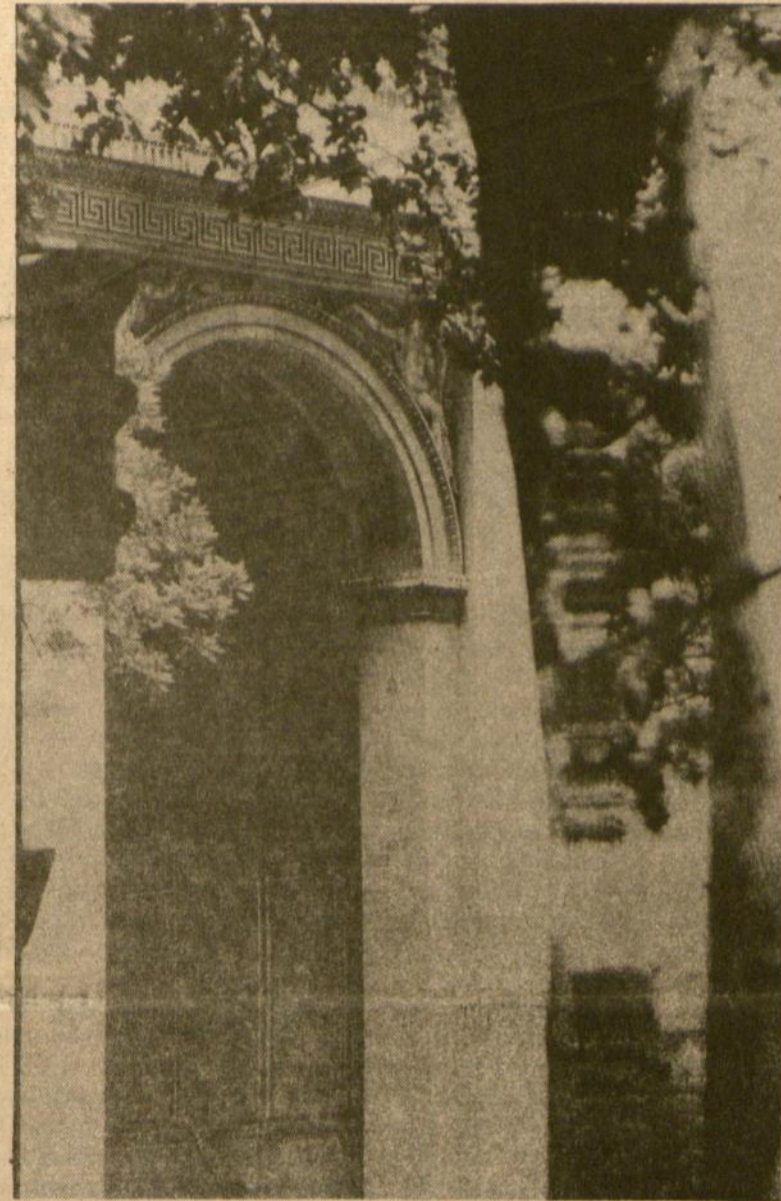
Gyvenimas darė savo. Tolydžio vešėjo asimiliacija. Išmirė senosios kartos. Ėmė stigt skaitytos, lėšų, juo labiau, kad Europą ėmė tasyti pasaulinės krizės mėšlungiai. Sūmenko prieš tai populiarų rusų autorių, kaip, sakysim, Mark Aldanov'o, vertimų paklausa. Žinoma, dar būta pastangų šį tą išgelbėti, palikt būsimoms kartoms. Ir čia susiduriam su skausmingiausiu dalyku tos emigracijos istorijoj.

biais žmonėmis čia. Štai ketvirtadienio vakarą galėjome gėrėtis puikiu Viktoro Nako inasū *MacNeill-Lehrer News Hour* programoje. Klausytojui atmintyje liks jo taiklios pastabos, kad labai netikslu lyginti abi puses — rusų imperiją ir Lietuvą — nes tik viena pusė grasi ir turi ginklus; kad Gorbačiovo reikalavimas lietuviams nusiginkluoti yra lygiai toks ciniškas, kaip būtų buvęs reikalavimas nusiginkluoti Martin Luther King sekėjams civilinių teisių sąjūdžio metu. Tol, kol elgiamės taip išmintingai, Lietuvos ateities perspektyvos gali būti ir ne visai blogos. a. a. ll.

Dar 1937 metais *Sovremennia zapiski* redaktorius Vadim Rudniov skatino tautiečius siųst savo rankraščius bei kitokią dokumentinę medžiagą Prahaj esančiam istoriniam archyvu. Jį globojo pats taurusis Čekoslovakijos prezidentas Tomáš Masaryk'as, o jo išlaikymą užtikrino čekų užsienio reikalų ministerija. Čia buvo sukaupta gausybė vertingos medžiagos. Bet patetiškiausia yra tai, kad už aštuonerių metų Eduard Beneš'as perduos tą turta Sovietų Sąjungai, kaip dovaną, atsidėkodamas tarybiniam kariams už „išlaisvinimą“. Pasiukrovė į penkiolika vagonų, sovietai išsigabeno tą jų akim „emigracinės rašliva“ dievai žino kur. Tų dokumentų likimas, bent lig šiol, nežinomas. Tikriausiai viskas pradings užmaršty.

Užtat neabejotinai trenkia staigmena, kai iš šitos bevardės, ignoruotos per pusę šimtmečio masės, iš šio planktono išnyra autorius, kurio gležnos apysakaitės tampa „bestseleriais“. O tokiu autorium, pasirodo, esanti 88 metų, bet dar judanti, krutanti, žvali, aštraus proto ir liežuviu senutė — Nina Berberova. Viskas jos istorijoj nelaukta, stebuklinga, it pasakoj. Pirmiausia tas prisikėlimas iš mirusių. Juk kitų rašytojų pomirtinė šlovė sukuria paprastai kritikai. Niną Berberovą tačiau „surado“ jaunoji karta pritingusiam skaityti nūdieniam pasaulyje, dar jai gyvai esant, nuobodžiaujant kažkur Princetone; net ne Prancūzijoje. Kas dar neįtikinamiau, tai kad jos „išplaukimas į tarptautinius vandenius“ nulėmė ne koks kontroversinis ar pornografinis veikalėlis, bet jos miniromanų serija. Tik sukūrusi tą „prietiltį“, prancūzų leidykla ims leisti jos autobiografines ir biografines (apie Čaikovski, baronesę Budberg — Gorkio ir H.G. Wells meiluzę) knygas. Dar kitas neįprastas dalykas — Ninos Berberovos reabilitacija nėra kokios viendienės užgaida, bet senokai, ketvirtą metų besitęsiantis procesas. Iš tiesų nuo to laiko, kai Actes Sud leidykla surizikavo išleisti jos romano *Accompagnatrice* (Akompagnatorė) vertimą (1985), visuomenės domėjimasis jos kūryba yra pastovus. Nūdien jina yra įkopus į „bestselerių“ plokščiakalnį, ir yra sakoma, kad jos vėliausios „novellos“ — *Le Mal noir* (Blogio juoduma) išparduodama po 300 egzempliorių per dieną.

Visai nenuostabu, kad Nina Berberova buvo pakviesta į garsiąją, prestižinę literatūrinę televizijos programą „Apostrophes“, pertransliuojamą visame kultūringame pasaulyje. Ir tai ne vieną kartą, bet du šių metų eigoje. Mat per tą laiką (atseit per tuos ketverius metus) kažkaip atsibudo Rusijoj vadinamasis „sveiktas tautos kamienas“. Rusų rašytojų draugija pasikvietė Berberovą Maskvon ir Leningradan. Per antrąjį Berberovos apsilankymą „Apostrophes“ programoj kaip tik ir buvo rodomos vaizduojamos iš jos kelionės.

Arc de Triomphe Paryžiuje, 1984

Algimanto Kezio nuotrauka

Savo išvaizda Berberova nekarvinga. Veikiau primena lipšnius britų lėdikės, kurios, pasak Vaclav Havel'io, gurkšnoja popietėmis kvapniąją Earl Grey arbata, kurios neliečia joks tikras arbatos žinovas. Iš vaizduojamos ir jos komentarų aiškiai jausta, kad jina nebuvo savam kailyje Maskvoj, Raudonoj Aikštėj. Užtat buvo neužgincijamai išdidi, kai ją, seną peterburkietę, įvedė į pilną rašytojų salę Leningrade poetas A. Voznesenski's. Kaip bebūtų, tie plojimai buvo ne jai vienai, bet visiems užmirštieiems kūrėjams, tikėjusiems laisvos, demokratinės Rusijos galimybe. Taip pat toms moterims, kurios gyveno „vidinėje emigracijoj“ su ta pačia viltim — nuostabiąjį Lidiją Čukovskajai,

Annai Achmatovai.

„Vargas būti rašytoju“, sako rusai. „Būti rašytoja“, prideda Vaclav Havel'io, gurkšnoja popietėmis kvapniąją Earl Grey arbata, kurios neliečia joks tikras arbatos žinovas. Iš vaizduojamos ir jos komentarų aiškiai jausta, kad jina nebuvo savam kailyje Maskvoj, Raudonoj Aikštėj. Užtat buvo neužgincijamai išdidi, kai ją, seną peterburkietę, įvedė į pilną rašytojų salę Leningrade poetas A. Voznesenski's. Kaip bebūtų, tie plojimai buvo ne jai vienai, bet visiems užmirštieiems kūrėjams, tikėjusiems laisvos, demokratinės Rusijos galimybe. Taip pat toms moterims, kurios gyveno „vidinėje emigracijoj“ su ta pačia viltim — nuostabiąjį Lidiją Čukovskajai,

Dabar šnekama (ir nėra pagrindo baimintis, kad sovietikai netesės pažadų), jog bus išleista Sovietijoj Ninos Berberovos proza ir lyrika. Kaip bebūtų, dar prieš tą „laimingą pabaigą“ Berberova suskubo atlikti tenykščiams literatūrologams vieną paslaugą. Pasirodo, kad

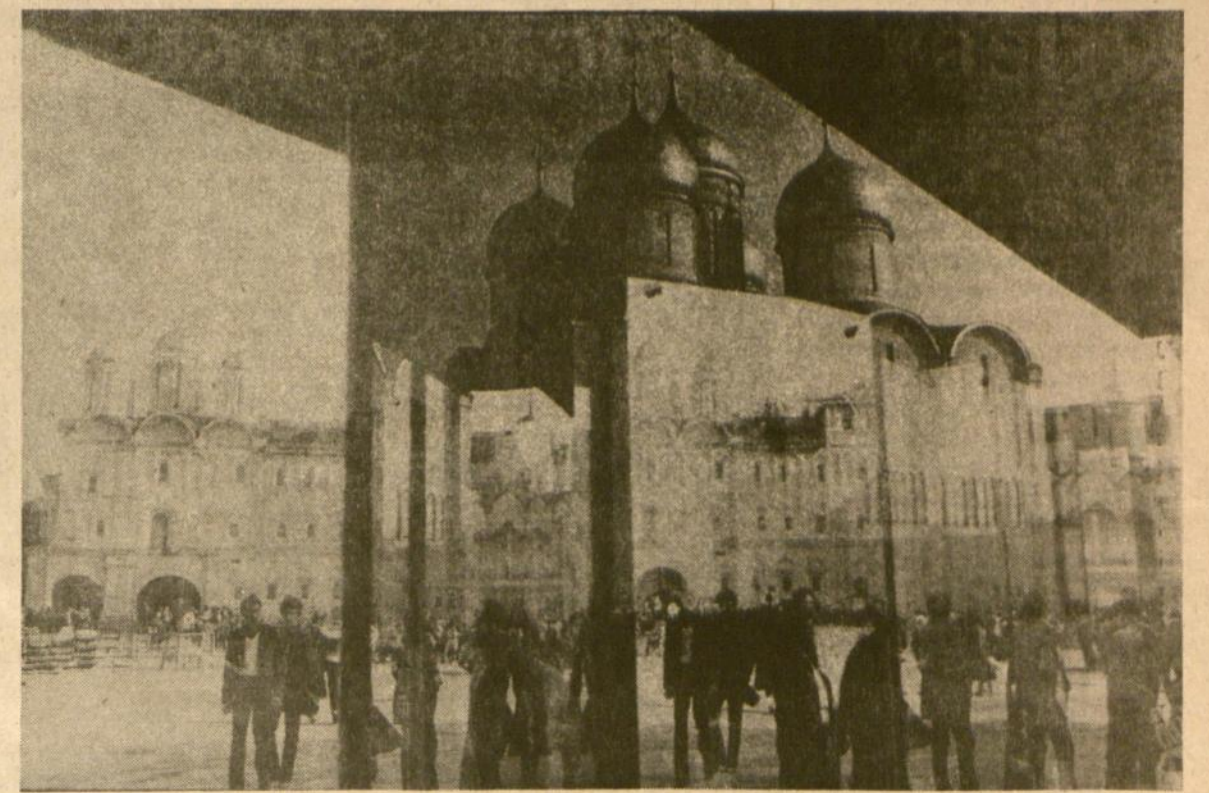
Maxim Gorki'o muziejų būta pluošto nuotraukų, kurių niekas, netgi „revoliucijos riteriai“ (NKVD), nepajėgė identifikuoti. Matyti, tai būta atvaizdų asmenų, kuriuos numarino badu, sušaudė ar nugalabijo Gulaguos. Berberova iš tų dvidešimties atpažino šešiolika.

Jau tai rodo, kaip ji buvo nuo pat jaunystės, nuo susidraugavimo su poetu Vl. Chodasevičium įsukta į Rusijos, vėliau emigracijos, kultūrinio gyvenimo sukūrius. Savo gyvenimo kelią Berberova yra aprašiusi knygoj *Mano pabraukta*. Būdinga, kad jos angliškoji versija — *Italic are mine* (1969) pasirodė kone dvidešimt metų anksčiau už prancūziškąjį vertimą — *C'est moi, qui souligne* (1989). Atseit autorė naiviai tikėjosi prasimušt Amerikoj, tuo tarpu kai pripažinimą jai suteikė apybraižiniai jos dalykėliai, „niekuo neypatingos jos istorijėles“, rašytos ir skelbtos emigrantų spaudoj prieš penkiasdešimt metų Paryžiuj.

Šiaip jos gyvenimo istorija nesudėtinga. Panaši į šimtus ar tūkstančius žmonių, pergyvenusių pilietinį karą, badmetį, vėliau patekusių (jina Lietuvos pasieninio Jurgio Baltrušaičio dėka) emigracijon, istorija. Skirtumas gal tik tas, kad skursdama, gyvendama pusbadžiu Paryžiuje, Berberova vertėsi iš rašinėlių tuometinei rusų emigrantų spaudai, malėsi po redakcijas. Todėl jai teko artimiaus pažint daugybę garsių ar vėliau išgarsėjusių žmonių — Aleksandr Kerenski, Lev Sostov, Boris Pasternak, Maxim Gorki, Andrei Biely, Marina Cvetajeva, Roman Jakobson, pagaliau Vladimir Nabokov.

Išvargus Paryžiuj 25 metus, Berberova emigruoja po karą ir JAV su 63 doleriais kišenėj, nemokėdama kalbos. Aštuoneta metų verčias įvairiais amatais, mokydama vakarais anglų kalbos. 1950 metų pabaigoj jai pavyksta užsikabinti Yale universitete. Dėstyt rusų literatūros kursą. Nuo 1963 metų ji dirba Princeton universitete, ir išėjus pensjon čia apsigyvena pastoviai.

(Nukelta į 3 psl.)

Kremliaus vaizdai Maskvoje, 1983

Algimanto Kezio nuotrauka

ANTROJI DALIS

D R A U G A S

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

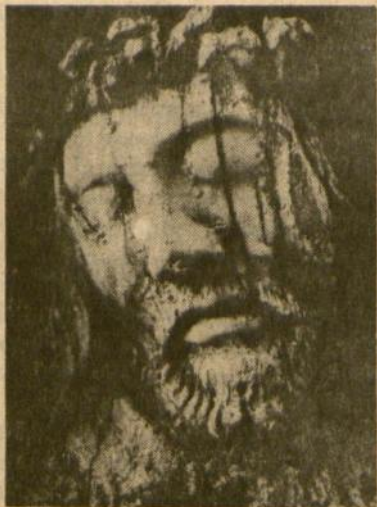
1990 m. kovo mėn. 31 d. / March 31, 1990

Nr. 64(13)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Kentėjimų prasmė

Gavėnios laiku Bažnyčia kviečia mus susitelkti prie kentėjimo problemų. Kentėjimas yra didelė ir gili problema, siekianti net paties Dievo. Ši problema yra tokia gili, kad sprogdina net paties Dievo sampratą. Ji tai daro Kristaus asmenyje. Jeigu Kristus yra Dievas ir jeigu, kaip toks, jis yra visagalis, jo būtyje negali būti jokio trūkumo, taigi nei kentėjimo. Antra vertus, jeigu Dievas yra priėmęs žmogaus prigimtį ir yra tikrai kenčiantis, ar galima sakyti, kad jis yra Dievas. Štai kaip giliai glūdi kentėjimo problema Kristaus asmenyje. Ji taip kyla ir ne vieno krikščionio galvosenoje. Ji, nors nėra tiksliai suformuluota, tačiau praktiškai reiškiasi susilpnintu tikėjimu Kristaus dievyste.

Antano Sutkaus nuotrauka, Lietuvių liaudies menas (1982) – iš parodos „Religija Lietuvoje“, šiuo metu vykstančios Lietuvių dailės muziejuje, Lemont, Illinois.

Tačiau ir žmogaus sampratą atžvilgiu kentėjimas yra gili problema. Žmogus juk Dievo yra sukurtas laimei ir tai net amžinai. Tačiau įvairūs trūkumai ir iš jų kylantys kentėjimai yra kasdieninio mūsų gyvenimo dalis. Mes praktiškai turime net išmokyti kentėti. Nei Kristaus gyvenimas šiame reikale nesudaro išimties. Priešingai, jis mums net duoda pavyzdį, kad reikia mokytis kentėti. Jis praleidžia keturiasdešimt dienų tyruose, praktikuodamas įvairius žmogiško gyvenimo trūkumus. Iš čia yra kilęs ir mūsų gavėnios laikotarpio protas.

Visa tai skatina mus svarstyti klausimą, koks yra reikalas su žmogaus kentėjimais. Gilesnė kentėjimo analizė parodo, kad kentėti gali tik tokia būtybė, kuri žino, kas yra laimė, ir kuri jos trokšta. Jeigu žmogaus dvasia nežinotų laimės ir jos netroškėtų, tai visi mūsų nelaimingi atsitikimai būtų be tragikos. Jie būtų tik kaip pasikeitimas tarp dienų ir nakties, ar kaip persikėlimas gyventi iš vieno buto į kitą. Bet taip nėra. Mūsų kentėjimuose didelių vaidmenį vaidina mūsų norai ir mūsų žinios. Net didelių trūkumų ir skausmų mes lengvai panešame, jei žinome, kad jie yra naudingi mūsų laimei.

Taigi – kas nemylti, tas nenkenčia. Jeigu mes savęs nemylėtume, mes ir dėl savo ligų nekentėtume. Pereinant prie Kristaus kentėjimų, tenka įsąmoninti, kad Kristus daug kenčia dėl to, kad jis myli žmoniją. Kristus daugiau kenčia, nes jis supranta daugiau pavojų, kurie gresia žmonijai. Kentėti gali tik tokia būtybė, kuri supranta, kokios pasekmės paeina iš kokių pasekmių. Dievas savyje, kaip dvasia, nenkenčia. Bet su kūnu sujungtai dvasiai, tiek Kristaus, tiek kiekvieno žmogaus, kentėjimai yra neišvengiamas dalykas.

Iš šios analizės mes galime pasidaryti išvadą, kad kentėjimas yra ne tiek žmogaus trūkumas, bet sąmoningas savęs, kaip dvasinės ir kartu kūninės būtybės, išgyvenimas. Dėl to kentėjimas

mes turime greičiau žiūrėti kaip į kovos apraišką. Taip kentėjimą supranta apaštalas Paulius savo II laiške Timotiejui (1:86). Jis Timotiejui rašo: „Kentėk drauge su manim Evangelijos labai Dievo jėga“. Atkreipkime dėmesį į tai, kad apaštalas Paulius kentėjimą vadina ne paprasta jėga, bet Dievo jėga. Kodėl kentėjimas yra dieviška jėga? Atsakymą į šį klausimą galime rasti iš to, ką sakėme anksčiau: kad kentėti gali tik tokia būtybė, kuri supranta ir myli. Kentėjimo vertė glūdi ne pačiame skausmo išgyvenime, bet tame tikslu, dėl kurio mes kenčiame. Kas nieko nemylti ir kam niekas nerūpi, tas neturi ir kentėjimo išgyvenimo. Dėl to Kristus apsiėmė kėsti trūkumus, kentėjimus ir mirtį, kad jis myli žmoniją. Jis negalėjo sutikti, kad žmonija būtų amžinai atsiskyrusi nuo Dievo. Mūsų gavėnios nusiteikimas pakelti visus mus ištinkančius gyvenimo sunkumus turi jungtis su ta Kristaus meile žmonijai, kurią Kristus turėjo, prisidamas žmogiškų kentėjimų. Tada mūsų gavėnia įgis aukštos mistiškos prasmės. Šalia to seka ir kita išvada, kad ne pats kentėjimas yra vertybė savyje, bet kentėjimas pasidaro vertybe tik tada, kai mes turime aukštą tikslą, dėl kurio mes kenčiame.

Ši mąstymą mes galime ir turime užbaigti solidarumo pareiškimu su tais kentėjimais, kuriems šiomis dienomis yra išstatyti daugelis Lietuvos žmonių. Čia mes turime prieš akis ypač pačius veiksminguosius žmones, būtent karius, kurie ryžosi ištوتي iš svetimo krašto kariuomenės, ir politinius veikėjus, kurie savo protingu ir drąsiu apsisprendimu už Lietuvos nepriklausomybę, nepabijoję jiems asmeniškai gresiančių persekiojimų. Tiek vienu, tiek kitu kentėjimai yra sąmoningi jų apsisprendimų padariniai ir dėl to, kaip tokie, yra persotinti toli siekiančios palaimos. Kentėjimas už tiesą savo prasme yra lygus kentėjimui už dieviškų dalykų.

V. Bgd.

Tvirtom širdim, be ginklų rankose...

Gūdių įvykių raidos mūsų tėvyne šiom savaitėm prislėgti ir pasaulio didžiųjų valstybių, nors ir „apskaičiuotos“, tačiau abejingos laikysenos Lietuvos Respublikos teisėtoms nepriklausomybės atžvilgiu apvilti, iš kur sėmsimės stiprybės tolimajam mūsų tautos ėjimui į jai priklausančią ateitį? Viena tokių versmų galėtų ir turėtų būti Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Aktas, paskelbtas kovo vienuoliką dieną. Taipgi galbūt – Aukščiausiosios Tarybos pirmininko Vytauto Landsbergio žodžiai, tarti kitądien Tarybos sesijoje. Tai istoriniai dokumentai, iš kurių sklindanti šviesa lydys mūsų žingsnius ir aptemusiomis dienomis.

Kovo 12 d. išanginiu žodžiu pradėdamas rytinį posėdį, Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas Vytautas Landsbergis pareiškė:

—Gerbiameji Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatai! Sveikinu jus, susirinkusius pirmą naujos dienos, naujos epochos Lietuvos istorijoje rytą. Tikriausiai visi turime pilnas krūtines jausmų ir pilnas galvas įvairios informacijos apie tai, kas vyksta šiuo metu Lietuvoje ir aplink ją. Ta informacija ne visada tiksli. Kai ką, kaip yra reaguojama, ko laukiama ir ko tikimasi, čia pagarsinsime. Bet prieš pradėdamas kalbėti apie tai, kur esame, kaip šiandieną gyvename ir ką turime daryti, aš noriu pakviesti jus prisiminti visus tuos žmones, kurie tikėjosi, laukė, kovojo, kentė ir nesulaukė šitos dienos. Pagerbkime jų atminimą.

Aš noriu taip pat ir savo, ir Prezidiumo, ir jūsų visų vardu padėkoti visiems žmonėms Lietuvoje ir atsidiurusiems kitur, tiems, kurie savo darbo išterme, savo gyvenimo auka ir indėliu prisidėjo, kad Lietuva sulaukė šių dienų — apnaikinta, bet ne visai sunaikinta, prislėgta ir suvargusi, bet nepalaužta, kad Lietuvoje, nors ir visai jai trukdant ir laužant jos galių, jos darbštumo, jos talento atsiskleidimą, neužgožt žmonių darbo ir kūrybos troškimas ir valia. Lietuvoje buvo išsaugota ir puoselėjama tautinė kultūra, nors buvo grėsmė jai visai išnykti. Buvo pasiektas tam tikros sėkmės, tam tikro ūkinio ir žmonių pragyvenimo lygio, kuris negalėjo nieko džiuginti iš esmės, bet vis dėlto buvo dažnai geresnis, pakenčiamesnis negu kitur didžiosios Rytų imperijos tvarkomose žemėse. Tai visų Lietuvos žmonių nuopelnas, kad mes išlikome ir galėjome ateiti į šią dieną. Tai nuopelnas ir darbas taip pat tu, kurie atsidūrė kitur, kurie gyvena ir tebegyvena ne Lietuvoje, bet kurių širdyse degė Lietuvos meilės liepsnelė, ir kurie pagal išgalę Lietuvos žmonių išrinkti TSRS liaudies deputatai. Man šiek tiek nepatogu buvo plačiau apie tai kalbėti vakar. Ir šiandien taip pat, nes esu vienas iš tų deputatų, kurie kovotojų už Lietuvos laisvę pastaraisiais metais, ką aš jau mišniau vakar, didelių darbų padarė Lietuvos žmonių išrinkti TSRS liaudies deputatai. Man šiek tiek nepatogu buvo plačiau apie tai kalbėti vakar. Ir šiandien taip pat, nes esu vienas iš tų deputatų, kurie kovotojų už Lietuvos laisvę pastaraisiais metais, ką aš jau mišniau vakar, didelių darbų padarė Lietuvos žmonių išrinkti TSRS liaudies deputatai. Man šiek tiek nepatogu buvo plačiau apie tai kalbėti vakar. Ir šiandien taip pat, nes esu vienas iš tų deputatų, kurie kovotojų už Lietuvos laisvę pastaraisiais metais, ką aš jau mišniau vakar, didelių darbų padarė Lietuvos žmonių išrinkti TSRS liaudies deputatai.

LIETUVOS RESPUBLIKOS AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS AKTAS
DRI. LIETUVOS NEPRIKLAUSOMOS VALSTYBĖS ATSTATYMO

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, reikšdama Tautos valią, nutaria ir iškilmingai skelbia, kad yra atstatomas 1940 metais svetimos jėgos panaikintas Lietuvos Valstybės suvereninių galių vykdymas, ir nuo šiol Lietuva vėl yra nepriklausoma valstybė.

Lietuvos Tarybos 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės aktas ir 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamojo Seimo rezoliucija dėl atstatytos Lietuvos demokratinės valstybės niekada nebuvo nustoję teisinės galios ir yra Lietuvos Valstybės konstituciniai pamatai.

Lietuvos valstybės teritorija yra vieninga ir nedaloma, joje neveikia jokios kitos valstybės konstitucija.

Lietuvos valstybė pabrėžia savo ištikimybę visuotiniai pripažintiems tarptautinės teisės principams, pripažįsta sienų neliečiamumą, kaip jis suformuluotas 1975 metų Europos saugumo ir bendradarbiavimo pasitarimo Helsinkyje Rašijamajame akte, garantuoja žmogaus, piliečio ir tautinių bendrijų teises.

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba kaip suvereninių galių reikšėja šiuo aktu pradeda realizuoti visą Valstybės suverenitetą.

LIETUVOS RESPUBLIKOS AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS PIRMININKAS
LIETUVOS RESPUBLIKOS AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS SEKRETORIUS

Vytautas Landsbergis
L. Landsbergis
L. Sabutis

1990 m. kovo 11 d.

Handwritten signatures and stamps are visible throughout the document, including names like Landsbergis, Sabutis, and others.

ka tekdavo jam patirti mūsų spaudžiamam, o susiduriančiam su daug brutalesne jėga. Ačiū!

Tarp politinio darbo darbininkų ir kovotojų už Lietuvos laisvę pastaraisiais metais, ką aš jau mišniau vakar, didelių darbų padarė Lietuvos žmonių išrinkti TSRS liaudies deputatai. Man šiek tiek nepatogu buvo plačiau apie tai kalbėti vakar. Ir šiandien taip pat, nes esu vienas iš tų deputatų, kurie kovotojų už Lietuvos laisvę pastaraisiais metais, ką aš jau mišniau vakar, didelių darbų padarė Lietuvos žmonių išrinkti TSRS liaudies deputatai.

tuose su Tarybų Sąjunga, aš noriu pasakyti, kad mums neturėtų kilti jokių abejonių dėl jų statuso šioje salėje. Mes parengsime ir pasiūlysim jums nutarimą šiuo klausimu. Jo turinį aš galiu nusakyti maž žemiau kaip konstatavimą, kad tai pirmieji pokario Lietuvos žmonių atstovai, išrinkti daugiakandidatinuose, palyginti demokratiškuose rinkimuose. Ir todėl jų įgaliojimai turėtų būti vertinami, ir jų dalyvavimas mūsų darbe, čia, Vilniuje, Aukščiausiosios Tarybos sesijose pageidautinas ir laukiamas. Ar jie turės patariamąjį balsą, stebėtojų ar patarėjų statusą, matyt, pagalvosime. Bet aišku, ir aš tikiuosi, kad jūs neabejojate, jog tokį sprendimą iš savo pusės mes turime padaryti. Koks sprendimas bus padarytas Maskvoje, žinoma, ne mūsų kompetencija, taip pat ir kaip kiekvieno iš tų deputatų apsisprendimas dalyvauti, ar ne, Tarybų Sąjungos

valstybinių organų veikloje.

Mes dar tik pradėdame gauti atsiliepimus ir kitą informaciją, kaip sutinkami vakar mūsų priimti nutarimai. O padarėme tai, ką reikėjo padaryti, nes to norėjo Lietuvos žmonės — mūsų rinkėjai. Lietuvoje daug džiaugsmo. Suprantama, kad rūpestis, apie kurį taip pat žinome, šiandien irgi egzistuoja. Tikriausiai vyrauja džiaugsmo ir vilties nuotaikos. Norėtusi, kad tas džiaugsmas ir viltis kartu su rūpestiu pavirstų pasiryžimu ir darbštumo nusiteikimu, nes visiems iki šiol reikėjo ir juolab ateityje reikės daug ir kantriai dirbti, nesitikiat visos srityse laimėjimų.

Šių dienų ryta mane pasiekė kai pasiekiamų rezultatų, gautas susitaikant ir iš anksto žinant, jog teks patirti ir sunkumų, ir negandų. Tačiau mes turime didžiausią dalyką, kas įkvepia žmogų — turime viltį ir turime ateitį. Suprantama, kad Lietuvoje yra, ga-

kinimo tuo, ką turėjome padaryti, galbūt nusivylimo, baimės ar abejojimo. Visa tai irgi yra mūsų gyvenimo dalis, mūsų gyvenimo tikrovė, kuri neturi nieko iš mūsų stebinti.

Apie tai, kaip yra reaguojama ir mūsų politinius žingsnius kitur, mes tikriausiai gausime oficialių pareiškimų tekstus. Kol kas iš Lietuvos tėra tikrai labai lakoniški, bent kiek aš mačiau, „Izvestijų“ informacija apie valstybės pavadinimo ir herbo pakeitimą. Gal tik tiek tebuvo suspėję gauti, kai atidavė rinkti tą informaciją. Gal kokia kita informacija dar nėra pasiekusi. Šią dieną ryta mane pasiekė kai pasiekiamų rezultatų, gautas susitaikant ir iš anksto žinant, jog teks patirti ir sunkumų, ir negandų. Tačiau mes turime didžiausią dalyką, kas įkvepia žmogų — turime viltį ir turime ateitį. Suprantama, kad Lietuvoje yra, ga-

(Nukelta į 2 psl.)

Alp 2164
Larch

ANTROJI DALIS

D R A U G A S

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1990 m. balandžio mėn. 7 d. / April 7, 1990

Nr. 69(14)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Kultūros Atvelykio Premijų šventė

Siekdami nepriklausomybės pripažinimo Lietuvai, kas sekunde sielodamiesi, alsuojame vienu ritmu su tauta. Įtemptais nervais, įtemptomis, kaip smuiko stygomis, viltimis taikiai, kultūringai siekiame pripažinimo. Anot Lietuvos Respublikos prezidento Vytauto Landsbergio, „atviromis širdimis, neturėdami ginklų savo rankose“ — laukiame. Laukiame, tarsi mirties agonijoje, velykinio prisikėlimo. Tautos kantrus ryžtas liudija ne vien jos politinį subrendimą, bet ir gilią jos savimonę, viltį, tikinčią į atgimimą.

Dešimtoji JAV Lietuvių Bendruomenės Kultūros tarybos premijų šventė įvyks Velykų oktavos laikui, per Atvelyki, krikščioniškojo tikėjimo į visatos rezurekciją laikotarpiu, kada, nusiplovę tekancios upės srove ar pašvęstu vandeniu, tampame dvasiškai naujai atgimę. Simboliška prasme kultūrinę vigiliją, tarsi ritualinį naktinį budėjimą, tęsiame jau penkiasdešimtmetį, ne vien Lietuvoje, bet ir išeivijoje. Nakties glūdomoje vykdytame kultūrinį įsipareigojimą savo tautai: rašėme, kūrėme, piešėme, muzikavome, kaip Amerikos lietuviai, Kanados lietuviai, Europos lietuviai, Rusijos lietuviai — be pasaulinio pripažinimo kaip Lietuvos lietuviai, Lietuvos menininkai, Nepriklausomos Lietuvos Respublikos kūrėjai.

Sutemosė gimdyta kūryba, tarsi gaivalinga vigilijos malda, mus stiprina, brandina jėgas. Tai aki-vaizdžiai rodo dešimtmečio išeivijos premijų laureatai, kurie savo kūrybinio įnašu nušvietė mūsų kultūrinį kelią, tikėdami į Lietuvos tautinį bei kultūrinį prisikėlimą. Alfabetine tvarka sustokime prie kiekvieno(s) pavardės, įvertindami jų individualią dovana: menui ir Lietuvai ir išeivijai.

Antras kaimas, Petras Armonas, Kazimieras Barėnas, Jurgis Blekaitis, Kazys Bradūnas, Bernardas Brazdžionis, Bronius Budriūnas, Arūnas Čiuberkis, Alfonsas Dargis, Albinas Elskus, Julija Dantienė (Philadelphijos „Bendruomenės balsas“), Pranas Garšva, Juozas Girnius, Algirdas Greimas, Antanas Gustaitis, Vytautas Ignas, Petras Jonikas, Jurgis Jankus, Jurgis Janušaitis, Vytautas Kavolis, Henrikas Kačinskis, Jeronimas Kačinskis, Juozas Kapočius, Vytautas Kašuba, Genovaitė Kazokienė, Romas Kezys, Saulius Kubilius, Aleksandras Kučiūnas, Andrius Kuprevičius, Bronius Kviklys, Algirdas Landsbergis, Darius Lapinskas, Los Angeles Dramos sambūris, Lietuvių opera, Dalia Mackialienė, Vytautas Marijošius, Petras Maželis, Povilas Mažeika, Eduardas Meilus, Vytautas Meškauskas, Alfonsas Mikulskis. Alfonsas Nvka-

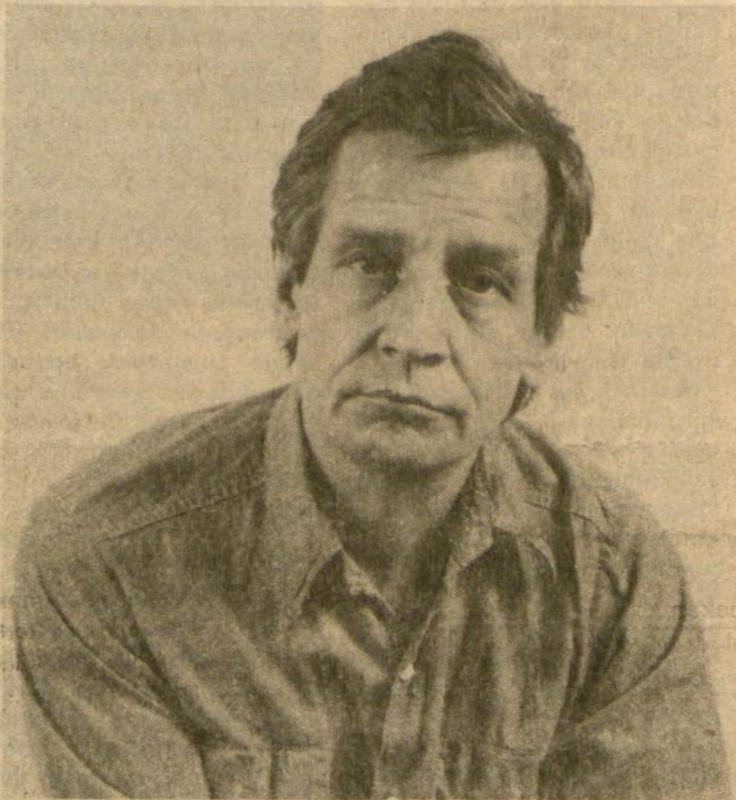
JAV LB Kultūros tarybos 1989 metų kūrybos premijos

Dailės premija — Kęstučiui Zapkui

VIDA KRIŠTOLAITYTĖ

Nemanau, kad mano tapybą galima būtų perprasti akimirksniu, — ją reikia matyti ir studijuoti tam tikrą laiką, leidžiant akiai klaidžioti tarp visumos ir smulkių fragmentų, skatinant protą suvokti įvairovę.

Kęstutis Zapkus

Kęstutis Zapkus

„Pasitikėk lietuviška sėkla“. Lietuvos dirvonas pagimdo ir pagimdyš šviesios žmonių. Taip nūgirdau kalbant Vaclovą Daunorą, prieš dešimt metų jam besilankant Amerikoje. Interview su Daunoru per Lietuvos televizijos žinias užtikau 1988 metų vasarą, kurio metu jis paminėjo, kad jei nebūtų dainininkas, tai gal norėtų būti dailininku ir kur nors kukliai (ant kelmo?) tapyti, niekieno nevarginamas kampelyje. Šis sakinytis apie tapytą, sėdint kur nors „ant kelmo“, patiktu dailininkui Kazimierui Žoromskiui. Jo manymu, dirbk, kur esi,

nesiskusk sąlygomis, nes kitaip tėra tik „muchas istorias“, kaip Madride kritikas sakytų. Tarp kitko, dailininkas Kazimieras Žoromskis Chicagoje skatino jauną Kęstutį Zapkų studijuoti meną mokykloje — nes jam jis turis talentą.

Dailininkui Žoromskiui kita mintis greičiausiai nepatiktų, bet yra žmonių, girdėjusių dailininką Viktorą Petravičių sakantį, jog Lietuva turi tik tris dailininkus: „Čiurlionį, Petravičių ir Zapkų“. Aš to nesu girdėjusi, bet tikiu, kad Petravičius taip galėjo išsirtarti, ypač po gero stikluoko kon-

jako. (Užsukus į Petravičių sodą 1988 metų rugsėjo mėnesį, mačiau, kaip jis konjaka pilstė sau, Sąjūdžio svečiams — Sigitui Gedai ir draugams, o kitiems davė alaus, „nes jie nieko verto dar gyvenime nėra pasiekę“. Negeriu, todėl neatsimenu, ką man siūlė, tikriausiai alaus, bet šalia manęs sėdintis bičiulis paraudo, nes buvo tyliai, išžeidęs, gaudamas tikrai alų.)

Šis straipsnis rašomas apie Kęstutį Zapkų, kuris baigė Chicago Meno instituto mokyklą ir Syracuse universitetą Master of Fine Arts laipsniu. Baigęs studijas, 1962 metais pirmą savo individualią parodą surengė Chicagoje, Jaunimo centre, Čiurlionio galerijoje. Į šią parodą atėjo Frederic Schulze, Kęstutį asmeniškai pažįstas Chicago menų kritikas. Parodą labai išgyrė *Chicago Tribune* laikraščio savaitgaliniame kultūriniam priede. „Netikėsite, kokius meno turus radau Dievo užmirštame meno užkampyje. Jaunimo centre, 56-ojoje gatvėje, pietinėje Chicago dalyje — Kęstučio Zapkaus tapybą“ (iš atminties laisvai cituoju prieš 28 metus išspausdintą recenziją.) Parodą girti buvo ko. Zapkaus darbuose buvo matyti didelė energija, produktyvumas, klasiška kvadratu, arkų, ratų, trikampių struktūra, primenantį Michelangelo laikus, nors darbai ir buvo abstraktūs. Toks parodos įvertinimas staigiai iššaukė dėmesį amerikiečių Gres ir Kazimir galerijose, Chicagoje. Taip ketvirtadalį šimtmečio ir „pagrobė“ iš lietuvių tarpo Kęstutį Zapkų, nors jis visą laiką toliau palaikė ryšį su kai kuriais savo lietuvišiais draugais.

Po to buvo Paryžius — 1962-1965 metais, kelionės po Europą, premijos, parodos Europoje. 1965 metais Kęstutis grįžta iš Europos į Jungtines Amerikos Valstybes. (Nukelta į 4 psl.)

Arūnas Čiuberkis

Teatro premija — Arūnui Čiuberkiui

ALGIRDAS LANDSBERGIS

Ar tai paukštis? Lektuvus? Ne, tai Arūnas Čiuberkis viena ranka tiesia tiltą tarp Lietuvos ir Amerikos teatro, o kita zongliuoja tuzinų įvairiausių kamuo- lėlių. 1990 m. balandžio mėn. 21 d. jam bus įteikta JAV Lietuvių Bendruomenės Kultūros tarybos 1989 metų teatro premija. Kai kuriuos jo darbus jau žinojau; apie kitus jisai skubiai papasakojo, prieš išvykdamas į Lietuvą.

Pradėkime nuo jo sceninės karjeros. Jis profesionalus aktorius, kurį matėme Antano Škėmos „Pabudime“ anglų kalba ir kituose spektakliuose. Su Chambers teatro repertuaru jis apvažiavo keturiasdešimt Amerikos miestų.

Arūnas taip pat yra 1983 metais įsteigto Arts Club Theatre prodiuseris, generalinis menedžeris. Ši trupė jau ryškiai įsirašė į New Yorko Off-Off Broadway teatro panoramą. Arts Club Theatre scenoje pasirodė „Pabudimas“, Sauliaus Šaltenio „Škak, mirtie, škak!“ ir dvi dramati- zuotos poezijos antologijos — „Aidai iš Baltijos“ ir „Išraižyta gintare“. Teatrui talkininkauja ir keli lietuviai: Rasa Allan Kazlas, Juozas Daubėnas, Julija Navsvytė ir Paulius Rajekas. Neseniai teatro kūrybinius pasiekimus įvertino New Yorko valstybės menų taryba, suteikdama kolektyvui pirmąją pašalpa („grant“).

Nepamirškime ir Arūno vertimų. Jis įgyvą amerikiečių scenos kalbą pervedė Sauliaus Šaltenio pjesę, išvertė į lietuvių kalbą Koro- rostiliovo „Pirosmani, Pirosmani“, redagavo Antano Škėmos „Pabudimo“ vertimą į anglų kalbą. Šiuo metu vertia Smorigino „Kvadrata“ ir Čingis Aitmatovo „Ilga, kaip šimtmetis, diena“.

(Nukelta į 3 psl.)

Kęstutis Zapkus

„Reappraisal of the Algarve“, 1988-1989

Aliejus ant medvilnės, 91" x 187"

KERTINĖ PARAŠTĖ

Ir mes „Prisikėlimo žmonės“

Galbūt dar niekad anksčiau nebūsime sutikę Viešpaties Prisikėlimo šventę — Velykas tokiom sunkiom širdim ir sumišusiais jausmais, kaip šiu metų pavasarį. Visada, šveddami šią Dievo pergalės prieš mirtį ir prieš tamsybės galias, Jo žmonių džiaugsmo ir vilties šventę, ne tik kartu su visu krikščioniškuoju pasauliu liudijome savo tikėjimą į Prisikėlusį ir mus Prikeliantį, bet taip pat su ja siejome ir mūsų tėvynės išlaisvinimo iš šio šimtmečio tamsos galybių valdžios viltį — jos prikėlimą naujam, laisvam ir žmonių — Dievo kūrinių — vertam gyvenimui. Tos savo maldos ir tikėjimo pagrįsto lūkesčio, aišku, neatsisakome ir dabar. O tačiau jau mėnuo, kai nuo Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo paskelbimo gyvename nerimo, kartu ir apmaudo, dienas, labai giliai savyje pajutę, koks trapus yra tas šių metų ankstyvo pavasario laisvės daigas, prieš kokias jį sutrypti besikėsiančias pasaulio jėgas jis turi stengtis atsilaikyti, ir svarbiausia — kaip neapsakomai jis mums brangus.

Ne tik kone visi mūsų pokalbiai prasideda ir baigiasi rūpestiu dėl Lietuvos, bet net ir laišškai, vienu kitoms rašomi, sveikinant šv. Velykų progą, jo persunkti: „Apie Lietuvą — ką jau ir bekalbėti. Tik imk ir verk: paliko Lietuvą vieną vieną... Ir liūdina, ir gėda, ir graužia, ir baisu...“ Arba: „Kaip ir visi lietuviai, ir mes esame labai liūdini ir nusiminę: niekuomet ne nesvajojome, kad ir JAV, ir Vatikanas, ir visa Europa — paliks Lietuvą vieną vieną... Baisu. Tik žliumbti norisi...“

Bet, jeigu nori verkti (prisipažinkime, tai tikrai mūsų jausmų linkmei) nepasiduosime — kadangi ji nevaisinga, tuomet, atrodo, mums bebūs likusi tik viena kita alternatyva — aišku, ji garbingesnė ir kur kas sunkesnė, bet irgi nelabai džiugi: Algimanto Čekuolio žodžiais iš Londono praėjusio sekmadienio ABC televizijos David Brinkley programoje, mūsų valstybės nepripažinimas, griūvančios Sovietų Sąjungos ramstymas Vakaruose tereikš mums vieną dalyką: mes pasiklausime visiškai savo pačių jėgomis, mes toliau eisime savo pačių pasirinktu keliu ir savo valstybės nepriklausomybę pagaliau įtvirtinsime.

O vis dėlto tai tik dalis teisingos mūsų žmonių nuostatos da-

bartinių Lietuvai pavojų akivaizdoje. Viešpaties Prisikėlimo šventės proga dera prisiminti ir kai kuriuos Dievo jau paliktus ženklus tame mūsų tautos kelyje. Vieni vieni — pasaulyje, bet gal ir ne visai vieni vieni galutinės tikrovės sandaroje. Pirmasis toks tolimas mūsų ateitį giliai lemiantis įvykis, be abejo, yra pats Kovo vienuoliktosios aktas — niekas jo nebeišbrauks nuo žemės paviršiaus, nei iš mūsų sąmonės neišdildys. Kitas šviesos pavyzdys: šiame numeryje spausdinamas pluoštas Sibiro tremtinių poezijos (iš antologijos *Benamiai: Intos tremtinių poezija*, Vilnius: Periodika, 1989) — dauguma tų eilėraščių rašyti 1950-ųjų dešimtyje: kiek turėjo būti įtempta jų autorių dvasios būklė, kad toje tamsioje, be pravaizdų, naktinėje jėgose kalbėti apie saulės grįžimą, pavasarį, savo pačių grįžimą namo, čia pat esančio Dievo nuojautą, prisikėlimą, minias, netelpančias aikštėse, laisvą Gedimino kalną... Ir jų tikėjimas nebuvu apvilnas, nors gal dabar jau tik mes esame to liudininkai.

Prisikėlimas vyksta ir atskirų mūsų žmonių sielose: ne tik kun. Vytauto Bagdanavičiaus jo straipsnyje šiame numeryje nurodomų lietuvių komunistų partijos narių, bet ir daugybės išėvių — kurie, jautriai paliesti Lietuvos padėties, galbūt pirmą kartą pavieni... Ir liūdina, ir gėda, ir graužia, ir baisu...“ Arba: „Kaip ir visi lietuviai, ir mes esame labai liūdini ir nusiminę: niekuomet ne nesvajojome, kad ir JAV, ir Vatikanas, ir visa Europa — paliks Lietuvą vieną vieną... Baisu. Tik žliumbti norisi...“

O pats svarbiausias Prisikėlimo paslapties veikimas — ar nebūs per porą metų įvykęs mūsų tautos subūrimas, jos sulydymas į vieningą, vieni kitus mylinčių ir visais savaisiais besirūpinančių žmonių bendruomenę, kuri šiuo metu savaip ir savo būdu siekia Dievo Karalystės atėjimo į žemę? Panašiai, kaip Viešpaties Jėzaus mokiniai tapo meilės bendruomenė, tik jam prisikėlus ir pasilikus toliau jų tarpe, kaip pažadui įvykdyti žmonių pašaukimą būti Dievo vaikais ir su Dievu sutaisyti visatą. „Prisikėlimo žmonės“, Naujojo Testamento sąvoka, yra tikinčiųjų Dievo pergale prieš mirtį ir tamsybių valdžią bendruomenė, kurioje ir toliau gyvena Kristus ir iš kurio ji semiasi stiprybę būti meilės bendruomenė (Nukelta į 4 psl.)

Kristaus asmuo ir dabarties žmogus

„O kuo jūs mane laikote?“

ANTANAS RUBŠYS

Mūsų šimtmečio pradžioje Berlyno universitete Adolf von Harnack, pasaulinio garso mokslininkas, skaitė paskaitų ciklą, norėdamas atsakyti į klausimą: „Kas yra krikščionybė?“ Paskaitų ciklas tapo knyga. Pradinė laida vokiečių kalba turėjo 100,000 egzempliorių tiražą, buvo išversta į tuziną svetimų kalbų, ir nūdien vis dar tebespausdinama. Harnack'as pradeda savo knygą vertais dėmesio žodžiais: „Iškylus anglų filosofas John Stuart Mill kartą pareiškė: „Turime be galo svarbią pareigą nuolat priminti žmonijai, kad kadaise buvo žmogus vardu Sokratas“... Čia Harnack'as prideda: „Tai tiesa! Bet yra dar svarbiau nuolat priminti žmonijai, kad kartą tarp žmonių gyveno žmogus vardu Jėzus Kristus“.

Nepaisant to, ką kiekvienas iš mūsų tikėtų ar galvotų apie Jėzų iš Nazareto, jis buvo vyraujanti Vakarų kultūros asmenybė beveik per dvidešimt šimtmečių. Nuo jo gimtadienio daugumas žmonių datuoja savo kalendorius, jo vardu milijonai žemės žmonių meldžiasi.

„Jėzus Kristus yra tas pats vakar ir šiandien, tas pats ir per amžius“ (Žyd 13:8-9). Šiais žodžiais pamoko savo skaitytojus bevardis (ir iki šiol dar nežinomas) pirmojo kristinio amžiaus autoriaus Naujajame Testamente. Žodžiai „Tas pats vakar ir šiandien, ir per amžius“ pabrėžia Jėzaus Kristaus teologinę reikšmę — „tas pats“ tikėjimo kraitį reiškia, kad Jėzus Kristus savo būtimi yra amžinas atvaizdas amžinojo Dievo. Todėl Jėzus Kristus niekuomet nesikeičia.

Mūsų tema turi savitą pobūdį: „Kristaus asmuo ir dabarties žmogus: „O kuo jūs mane laikote?“ Taigi mūsų tema siejasi ne tik su Jėzaus Kristaus teologine reikšme, bet ir su istoriškai sąlygota Jėzaus Kristaus samprata.

Šimtmečių tėkmėje Jėzus Kristus buvo įvairiai suprantas tikėjimo ir kultūrų sąveikos dėka. Krikščionybės istorija liudija Jėzaus Kristaus sampratos kaitą — tikrą kaleidoskopinę įvairovę. Nūdien anie pirmojo kristinio šimtmečio žodžiai, „Jėzus Kristus yra tas pats vakar ir šiandien, tas pats ir per amžius“, turi būti papildyti mūsų amžiaus mokslininko Albert Schweitzer žodžiais: „Laikotarpių seka liudija, kad kiekvienas jų at rado Jėzų Kristų savo paties poreikius ir davė jam savo būdą, vaizduodamas jį pagal savo pa veikslą“.

Dievo išjungimas į žmogaus gyvenimą ir žmonijos istoriją, tiesa, buvo vienkartinis, bet krikščionybė — tikėjimas Dievo išjungimu rodo nepaprastą įvairovę. Neseniai teko lankyti Ravennos šventovės palei Adrijos jūrą Italijoje, Apsida, sienos ir lubos išpuoštos spalvingomis bizantiško stiliaus mozaikomis. Viena jų — *Pantokrator* — Visagalis Kristus itin patraukė mano dėmesį. Mozaika prašnekina, nes išpūdinga. *Pantokrator* — Visagalis Kristus savo rankoje laiko atverstą Evangelijų knygą su įrašu: „Aš Esu kelias, tiesa ir gyvenimas“ (Jn 14:6). Rodos, kad girdi „Aš Esu Kelias!“, nes darau žmones panašius į save, „Aš Esu Tiesa!“, nes „apšviečiu kiekvieną žmogų“ (Jn 1:9), „Aš Esu Gyvenimas!“, nes nugalėjau mirtį. Ravennos šventovės mozaika — *Pantokrator* patraukė mane ir liko mano atmintyje.

Lukstendami tema, bandysime domėtis ir aptarti:

1. Kristų, amžinojo Dievo atvaizdą,
2. Dabarties žmogų ir Kristų.

I. KRISTAUS ASMŪ: AMŽINASIS DIEVO ATVAIZDAS

Kristaus asmenį ir vaidmenį pažinti padeda Naujasis Testamentas. Morkaus evangelija skelbia Jėzų Kristumi ir Dievo Sūnumi, o kartu ir Kenčiančiu Tarnu — Rūpintojėliu, nes jis „atėjo, ne tam, kad jam tarnautų, bet pats tarnauti ir savo gyvybę atiduoti kaip išpirką už daugelį“ (Mk 10:45). Žodis „Kristus“ nėra vardas, o pašaukimo ir pareigos titulus. Jis reiškia Dievo pašventintą ir išganymo misijai įgaliotą asmenį. Kristus — graikiškai *Christos* — arba Mesijas — hebraiškai *Masiah* — reiškia Paateptasis. Luko evangelija aptaria Jėzų, Dievo Kristų, kaip šviesą pagonims apšviesti ir Izraelio tautos garbę (žr. Lk 2:32). Mato evangelijos Kristus atlieka išganymo misiją, sukurdamas Dievo karalystę žemėje. Dievo karalystė žemėje yra krikščionių Bendrija. Mato evangelijoje Kristus šaukia apsispręsti ryžtingai už teisumą: „Palaiminti alktantys ir trokštantys teisumo: jie bus pasotinti“ (Mt 5:6). O Jono evangelijos Kristus yra pasaulio „šviesa ir gyvybė“ (Jn 1), nes, būdamas „viengimis Dievo Sūnus“ (Jn 1:14-18), seka liudija, kad kiekvienas jų at rado Jėzų Kristų savo paties poreikius ir davė jam savo būdą, vaizduodamas jį pagal savo pa veikslą“.

Tikintieji nori suprasti Jėzų Evangelijos nėra Jėzaus biografija — gyvenimo aprašymas. Jos yra teologija — tikėjimo proveržiai aptarti Jėzaus asmenį ir vaidmenį žmogaus gyvenime ir žmonijos istorijoje. Taigi evangelijos yra teologiniai Jėzaus — Dievo Kristaus ir Sūnaus — portretai. Evangelijų portretus, tikėjimo išvalgas į Jėzaus Kristaus vaidmenį, sąlygojo tuometiniai krikščionių poreikiai.

Evangelijų turinys apima tris sluoksnius:

1. Jėzaus viešąją veiklą su jo

Juozas Mielūis „Jo yra žemė“, 1974-1989. Lietuvių dailės muziejuje, Lemont, Illinois, iki balandžio 16 dienos.

darbų ir žodžių atpasakojimu;

2. Apaštalų ir mokinių skelbimą apie išganymą per Jėzų Kristų;

3. Evangelistų inaiša — tematinį, teologinį Jėzaus portretą.

Vadinasi, pats evangelijų branduolys yra Jėzaus darbai ir žodžiai, kuriuos apaštalai ir mokiniai išdėmėjo ir perdavė savo klausytojams: „Viešpats Jėzus buvo nuostabus rabinas — mokytojas. Jis mokė palyginimais ir atlydų Tėvo kvietimą grįžti atgaila išreiškė patraukliu vaizdiniu pasakojimu iš gyvenimo. Tokiu būdu jis šnekintė prašnekino žmogaus gyvenimo raizgyne, nejučiomis „viliodamas“ juos apsigalvoti ir apsispręsti, kur yra prasmė ir laimė... Kartą išgirdė palyginimą apie sūnų palaidūną, gailestingąjį svetimtautį samarietį, moterį, su lempa ir šluota ieškančią pamesto pinigėlio, negalime jo užmiršti. Nejučiomis jie skatina mūsų mintį ir širdį klausyti: koks yra Dievas? ... Dievas ieško žmogaus, ieško pa-

klydusio ar įstrigusio gyvenimo razgyne — juo rūpinasi ir kviečia būti Dievo rankomis, kojomis, širdimi...“

Antrasis evangelijų turinio sluoksnis yra apaštalų ir mokinių skelbimas apie išganymą per Jėzų Kristų. Ką apaštalai ir mokiniai skelbė ir mokė apie Jėzų po jo mirties ir Prisikėlimo? Dievo karalystės *Skelbėjas* Jėzus yra *skelbiamas* Dievo Kristumi ir Viešpačiu (žr. Apd 2:36). Šis sluoksnis apima Jėzaus darbų ir žodžių aiškinimą, perduotą apaštalų ir mokinių skelbimu bei mokymu, ir jam žina tai, kas dažnai yra vadinama „Prisikėlimo-tikėjimu“ arba „Velykų įvykiu“, t.y. išganymo įvykius su popriškėlimine išvalga. „Iš pradžių mokiniai šito nesuprato, bet, kai Jėzus buvo pašlovintas [Prisikėlimu, Dangun žengimu, Dvasios siuntimu], atsiminė, kad tai buvo apie jį parašyta, ir jie buvo jam tai padarę“ (Jn 12:16; žr. 2:22). Gražūs klausyti: koks yra Dievas? ... Dievas ieško žmogaus, ieško pa-

darbų knygoje“.

Tretysis evangelijų turinio sluoksnis yra tai, ką evangelistai parašė apie Jėzų savo skirtingose evangelijose. Evangelistai naudojami paveldėtu tikėjimo kraičiu, subrendusia išvalga ir samprata, darė medžiagos atranką, ją susistemino bei paaiškino, piedami tematinį, teologinį Jėzaus, Dievo Sūnaus ir Kristaus, portretą.⁷

Evangelistai buvo tikintys krikščionys

Evangelistai — Morkus, Matas, Lukas, Jonas — buvo giliai tikintys krikščionys. Dievo įkvėpimu jie rašė, siekdami padėti krikščionims susitikti su Dievu, „kuris mus per Kristų sutaukino su savimi ir davė mums sutaukinimo tarnystę. Juk tai Dievas Kristuje sutaukino su savimi pasauli, [...] ir patikėjo mums sutaukinimo žinia“ (2 Kor 5:18-19).

Evangelijas skaitė ne tik krikščionys, bet ir jų kaimynai — pagonys ir žydai, norėdami susipažinti su krikščionių tikėjimu. Nėra abejonės, kad jos padėjo daugeliui žemės gyventojų pažinti Jėzų Kristų. Ir nūdien Evangelijas skaito ne tik tikintieji, bet ir istorikai, literatai, mokslininkai.

Evangelijų turinio branduolys: Jėzus

Patį evangelijų branduolį sudaro Jėzus ir jo žodžiai bei darbai. Jėzus ir jo žodžiai bei darbai sąlygojo apaštalus bei mokinius, Jėzus ir jo žodžiai bei darbai sąlygoja mūsų laikų krikščionybę.

Kuo yra Jėzus evangelijose? Kaip kalba apie Jėzų pradinę Bendrija ir evangelistai?

Patys pirmieji Jėzaus sekėjai, kreipdamiesi į Jėzų ar apie jį kalbėdami, naudojo įvairius titulus. Keturi šių titulų padės mums susitikti su evangelijų Jėzumi: rabinas-mokytojas, pranašas, Kristus, Viešpats.

Jėzus — Rabinas-Mokytojas. Nazaretas ir Galilėja pažino Jėzų kaip rabiną — *rabbi* arba *rabbouni*, t.y. kaip mokytoją. Būdinga, kad evangelistai titulą „rabinas-mokytojas“ rezervuoja bemaž tik Jėzui. Žydu mokytojus jie paprastai vadina fariziejais, Rašto žinovais ar aiškintojais. „I Mozės krasė atsisėdo Rašto aiškintojai ir fariziejai. Todėl visa, ką jie liepia, darykite ir laikykitės, tačiau nesielkite, kaip jie“ (Nukelta į 2 psl.)

Antanas Ulevičius „Karalius“. 1990. Akmens masė, aukšto degimo, 24" aukščio. Iš parodos „Dailė '90“ — Religija lietuvių mene, dabar vykstančios Lietuvių dailės muziejuje, Lemont, Illinois, iki balandžio 16 dienos.

Šiame numeryje:

Viešpaties Prisikėlimas ir mūsų tauta • Kristaus asmuo ir dabarties žmogus • Kokias savo galias nesame panaudoję? • Marijos Gimbutienės „The Language of the Goddess“ ir jos sukeltoji kontroversija • Prisikėlimo gija Sibiro tremtinių poezijoje

Alp 2164
Larch.

Lietuvos
Nacionalinė
Mokslų ir
Kultūros
Taryba

ANTROJI DALIS

D R A U G A S

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1990 m. balandžio mėn. 21 d. / April 21, 1990

Nr. 79(16)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Klaipėdos krašto byla praeityje ir šiandien

KAZYS ĖRINGIS

Klaipėdos krašto prisijungimas prie Lietuvos 1923 metais sudaro vieną iš Mažosios Lietuvos tragiško likimo gyvybiškai svarbių istorijos puslapių — ir tai yra vis dėlto pergalingas puslapis. Deja, karas ir pokaris mums atnešė etnocidinio masto sunkiai įsivaizduojamą beveik visuotinį žmonių praradimą Mažojoje Lietuvoje.

Kuršių marias, aukštupio kairysis intakas, kurio žiotys yra 45 km nutolę į pietus nuo Rusnės. Iš Kryžiuočių ordino 1420 metų skundo popiežiui žinoma, kad Vytautas siekė gauti žemes iki pat jūros ir marių. Pagaliau Melno ežero 1422 metų taika ginčą optimizavo Lietuvai, suteikdama priėjimą prie jūros ties Palanga ir Šventąja, ordinui priskiriant Žemaitijos Klaipėdą su aplinkinėmis žemėmis. Sutartyje tai vadinama „Castrum Memele, in Samogitico Cleupeda appellatum“. Tai paliudija, kad Klaipėda tais senais laikais buvo laikoma Žemaitijos žeme, nors Prūsijos kilčių žemėlapiuose mūsų laikų Klaipėdos kraštas priskiriamas skalvių kilčiai. Tai tik gal patvirtina mūsų istoriko Povilo Pakarklio (1902–1955) teiginį, kad tarp lietuviškų ir prūsų kaimyninių kilčių nebuvo ryškios kalbinės ribos, o egzistavo tik tarmių pereinamybė.

kraštą, tada oficialiai gavusį Klaipėdos krašto vardą. Vokietija, vykdydama Taikos sutartį, 1920 m. vasario mėnesį atitraukė iš to krašto savo kariuomenę. Po kelių dienų Klaipėdoje išsikėlė prancūzai ir miestą bei kraštą perėmė prancūzų generolas Odry. Vėliau kraštą valdė Prancūzijos komisaras Petisné. Mažosios Lietuvos Tautinė taryba iš Tilžės persikėlė į Klaipėdą, kur stengėsi įsijungti į prancūzų okupuoto krašto administravimą ir tuo Vokietijos atskirtą kraštą prijungti prie Lietuvos valstybės. Jos atstovai kurį laiką buvo prancūzų administracijos sukurtos Klaipėdos krašto Direktorijos nariai.

Mažlietuvių pastangos išsilaisvinti

Visiškai nauja padėtis Klaipėdos krašte atrodė lyg ir logiška nugalėtojų veiklos išdava, jiems siekiant sukurti teisingesni pasaulį. Tačiau greit paaikėjo, kad prancūziškoji direktorija yra Klaipėdos laisvo, nepriklausančio jokiai vietinei valstybei, miesto sukūrimo įrankis. Todėl Mažosios Lietuvos Tautinės tarybos nariai iš direktorijos pasitraukė ir stojo opozicijon. Maža to, netrukus išryškėjo lenkų kapitalo ir jų įstaiigų brovimasis į Klaipėdą ir jos kraštą pagal subtiliai paruoštą ir iš anksto numatytą planą.

Šiuo metu išspausdinus Lietuvos Seimų stenogramas 18-ųjų tomų, beveik 13,000 puslapių leidinyje *Nepriklausomos Lietuvos Seimų protokolai* (leidėjas — ekonomistas Jonas Sakas-Sakevičius), galima nuodugnai įsigilinti, kaip Klaipėdos krašto problema atsispindėjo Lietuvos vyriausybinuose sluoksniuose, ypač Steigiamajame ir Pirmajame seimuose. Ryšium su tuo dar pažymėsime, kad, nesulaukusi palankaus Santarvės valstybių dėl Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos sprendimo, Mažosios Lietuvos Tautinė taryba jau 1920 m. vasario 21 d. priėmė rezoliuciją, reikalaujancią Klaipėdos kraštą sujungti su Lietuvos valstybe. Toje rezoliucijoje buvo reikalaujama, kad: 1) Lietuvos muitų siena būtų nukelta prie Nemuno, o jos apsauga pavesta Lietuvos kariuomenei, 2) geležinkeliai, paštas, telegrafas ir telefonas tuojau pat būtų pavesti Lietuvos susiekimo administracijai, ir 3) Lietuvos valstybė tuojau pradėtų naudotis Nemunu ir Klaipėdos uostu. Praėjus mėnesiui, 1920 m. kovo 21 dieną, Kaune įvyko iškilmingas Lietuvos Valstybės Tarybos posėdis, kurio metu trys Mažosios Lietuvos Tautinės tarybos nariai buvo kooptuoti į Valstybės Tarybą, ir ta proga jie įteikė minėtą rezoliuciją. Į Valstybės Tarybą buvo kooptuoti Martynas Jankus, Kristupas Lekšas ir Šlekys.

Praėjus beveik aštuoniems mėnesiams, Lietuvos Steigiamasis seimas 1921 m. lapkričio 11 dieną, išsklaudęs vyriausybės pranešimą, pareiškė savo nusistatymą Mažosios Lietuvos atžvilgiu. Seimo rezoliucijoje sakoma, kad Klaipėdos krašto ekonominiai interesai ir didžiosios jo gyventojų dalies tautiniai siekimai turi tiek daug bendro su Lietuva, kad susiliejam vienon (Nukelta į 2 psl.)

„Baltija“

„Klaipėda“

„Nemunas“

Skulptorės Natalijos Luščinaitės-Krinickienės darbai

Mažlietuvių išsilaisvinimo ir susijungimo su Didžiąja Lietuva praeityje buvo švystelėjusi Napoleono karo žygio Rusijon metu, kai vasalu tapusi Prūsija, jos kariai, jų tarpe daug lietuvių, žemes. Tada Klaipėdos kraštas perėjo Brandenburg'o Hohenzollern'ams ir iki pat jų galybės sugriuvimo 1918 metais išbuvo jų rankose.

Lietuvos valstybės. Vokietijai pralaimėjus karą, nugalėtojos — Santarvės valstybės Versalyje pradėjo Taikos sutarties parengimo pasitarimus.

Klaipėdos krašto gimimas Mažojoje Lietuvoje

Mums yra gerai žinoma 19-ojo šimtmečio mažlietuvių veikla ir jų paslaugos to amžiaus lietuvių tautiniam atgimimui, išplėtotai minėtoje Prūsijos imperijos Lietuvos apygardoje. Iš tos tikrovės vėliau išplaukęs labai svarbus mažlietuvių politinį nusistatymą išreiškiantis dokumentas yra 1918 m. lapkričio 30 d. Tilžės deklaracija, kuri viešu aktu pareikalavo „Priglaudimo Mažosios Lietuvos prie Didžiosios Lietuvos“, ir kurios pasirašymo sukaktį mes kasmet minime. Tą svarbų dokumentą pasirašė tuo metu įsisteigusi Mažosios Lietuvos Taryba. Vokietijai jau pralaimėjus Pirmąjį pasaulinį karą ir 1918 m. lapkričio 11 dieną kapitulavus, Mažosios Lietuvos Taryba 1919 m. balandžio 8 d. raštu pateikė Versalio taikos konferencijos pirmininkui reikalavimą, kad Prūsų Lietuvos lietuviškos sritys — iki Labguvos, Įsručio, Gumbinės, Darkiemio ir Galdapės — būtų priskirtos prie

Vokietijai pralaimėjus karą, nugalėtojos — Santarvės valstybės Versalyje pradėjo Taikos sutarties parengimo pasitarimus. Pagal Versalio sutarties 2-ą ir 3-ią skirsnius, iš pralaimėjusios karą Vokietijos buvo atimtos kiltų valstybių naudai kai kurios jos užgrobtos žemės. Bet Mažosios Lietuvos, palyginti, tik nedidelė dalis, nuo Nemuno iki Klaipėdos, buvo atskirta nuo Vokietijos ir mums žinomos ribose įgavo Klaipėdos krašto pavadinimą. Manoma, kad taip buvo padaryta, Versalio konferencijos Lenkų reikalų komisijai pasiūlius, matyt, veikiant net lenkų emigrantams. Atskirtą Klaipėdos kraštą neva buvo numatyta priskirti Lietuvai. Bet taip padaryta nebuvo, nes tas kraštas buvo paliktas laikinoje Santarvės valstybių dispozicijoje. Nugalėtoji Vokietija prieštaravo Klaipėdos krašto atskyrimui, ir savo pareiškime, įteiktame Versalio taikos sutarties derybininkams, tą kraštą grobiikiškai pavadino pagrindine vokiečių žeme („Kern-deutsches Land“).

Vienas iš svarbiausių Versalio sutarties architektų, Prancūzijos politikas Clemenceau nugalėtojų vardu Vokietijos vyriausybei 1919 m. birželio 20 d. raštu pranešė, kad Klaipėdos kraštas iš pradžių yra lietuvių apgyventas ir kad Klaipėda yra natūralus Lietuvos uostas. Taip Versalio Taikos sutartyje atsirado 99-as straipsnis, skelbiant, kad Vokietija atsisako visų teisių į tą

Akivaizdu, kad, praėjus 20–30 metų, ateinančios generacijos įvykius užmiršta, sunyksta kitų kartų protuose liepsnojusios idėjos, žmonių siekimai, išblėsta skausmas, išdžiūsta ašaros. Todėl tai, kas svarbu tautos ir valstybės atminčiai, praeities joje išsaugojimui, tikslinga, norint daryti įtaką palankesnei ateičiai, praeities įvykius prisiminti savo laiko dvasia ir juos iš naujo perimti.

Klaipėdos krašto byla yra neeilinė nei savo sprendimų pobūdžiu, nei žvelgiant į visos mažlietuvių tėvynės ateitį, kalbant apie tą kraštą jo tragedijos lygmenyse.

Žvilgsnis į praeitį

Klaipėdos krašto, kaip tokio, sąvoka yra jauna, atsiradusi tik po Versalio (1919) sutarties. Senovės kilčių istorija byloja, kad čia yra Skalvos ir skalvių žemė. Tai prūsų kiltis, viena iš devynių, kurias, gal pagal legendinę istoriją, kadaise valdė devyni Vaidevučių sūnūs. Bet sutikus, kad tai yra legenda, ką daryti su ženklais, išlikusiais akmenyje: jie gal jau nuo pirmųjų Kryžiuočių ordino atsibastymo dešimtmečių skelbia, kad Vaidevutis turėjo ir dukrą. Bartoje, archaiskai primityvioje akmeninėje žmogaus skulptūroje yra lotyniškai užrašyta: Vaidevučių dukterė — Gustebalda (*Gustebalda — filia Vaidevut*). Tad palikime kuni-gaikišką ir deivę Gustę istorikams ir pažvelkime į vėlesnius laikus, glaudžiai susijusius su mūsų šios dienos tema.

Prasidėjus 12–13 amžiuje vokiečių ekspansijai ir rytus, 1237 metais Kryžiuočių ir Kalavijuočių (Livonijos) ordinais susijungė. Todėl mūsų laikų Klaipėdos kraštas turėjo labai didelę reikšmę jų sausumos ryšiams tarp nukariuotų žemių. Tai trikdė ryšius žemaičiams su prūsais, kas grobiškams buvo gal nemažiau svarbu. Pirmojoje Torunės taikoje 1411 metais, po Žalgirio mūšio, Vytautas sau, tarp kitko, reikalavo ir Klaipėdos pilies bei teritorijos. Gi Salyno derybų su kryžiuočiais metu, 1413 metais, Vytautas išsireiškė, kad „Prūsai yra taip pat mano protėvių žemė, ir aš jos reikalauju iki pat Uosos, nes ji yra mano tėvų palikimas“. Beje, Uosa yra Nemuno, įtekančio į

Atgimimas

LIETUVOS SAUCI REMIANTIS SAVAITRAŠTIS

~~PERSTROIKA
GLAUBOST~~

NE LAISVAM ŽODŽIUI!
KOLABORANTAI REMDAMIESI
SSSR PREMJERO N. RYŽKOVO
PASIRAŠYTU NUTARIMU
BEI OKUPACINE
KARIUOMENE
UŽDRAUDĖ
LAISVAJĄ
LIETUVOS
RESPUBLIKOS
SPAUDA,
TARP KITŲ
LAIKRAŠČIŲ IR "ATGIMIMĄ"

Gyvenam ketvirtą Nepriklausomybės savaitę. Niekas nepasikeitė. Tie patys saulė, dangus ir žemė. Gyvename blogiau: JIE okupuoją mūsų pastatus, grobia mūsų vaikus, tankų vikšrais gremžia mūsų miestų asfaltą, atvirai ir tydomis šaiposi iš mūsų arba gąsdina, siųsdami „geležinius“ kreipimusis į lietuvių tautą... JIE gali būti žiaurūs, nes žiaurumą gimdo baimė. JIE bijo mūsų kaip niekada per 50 metų, nes mūsų pėdoms gali pasekti ir jau seką kiti. Estija. Pasi-skelbusi okupuota iki šiol, pripažinusi TSR Sąjungos valstybinę valdžią neteisėta savo teritorijoje ir Estijos Respublikos atstatymo pradžia, ji stoja greta. Imperija dega, tačiau tas gaisras mūsų nesildo — iki realios nepriklausomybės mums ne arčiau kaip iki Maskvos. Tebegyvename absurdo pasaulyje, kurio simbolis dar neseniai buvo Respublikos vėliava virš KGB rūmų. Šiandien simboliai kiti, tačiau nepriklausomybės nerealybė tokia: JIE nepripažįsta mūsų, mes nepripažįstame jų. Jie kerta kumštį geležiniu, o mes — „kalbos gimtosios gražumu“. Didžiosios imperijos pirmas žmogus Michailas Gorbaciovas mūsų AT nutarimais įvyrtas į kampa, priverstas gintis, nes tankai šalia mūsų, kariniai sraigtasparniai ir lėktuvai virš mūsų tėra dvasia silpnojo savigny. Pasirinkimas menkas: arba jis iš tiesų didis ir ras savyje jėgų pripažinti mūsų sprendimus, nepriklausomybę de jure iki paties de facto, studamas į konfrontaciją su imperijos apaštalais, arba liks tik „pirmas“, iki galo ištikimas imperijai ir istorijos pažymėtas Michailo Paskutiniojo vardu.

O mes, išaugę stalininėje-brežnevinėje dirvoje, bręstame laisvei, nors tebesame dar jauni ir nepatyrę. Kol kas daugiau turime ambicijų nei išminties. Mūsų parlamentas tėra toks, kokie esame mes patys, ir mūsų moralinis teisumas tėra tik šauksmas mums patiems ir pasauliui. Kas apgins mus, kai patys apsiginti negalime? Kas iš šio pasaulio didžiųjų aukos savo nauda, ramų ir sotų gyvenimą dėlei mūsų — mažų ir skriaudžiamų? Dieve pasakyk mums, ką dar turime atiduoti, kiek rūmų, archyvų, Tėvynės vaikų turime paaukoti, kad imperija paliktų mus ramybėje...

Aš — laisvas, tu — laisvas, mes... L.M.

(Tekstas dešiniajame krašte viršuje reprodukuoto Atgimimo Nr. 14, 1990.4.4–11, pirmojo puslapio.)

Šiame numeryje:

Žiaurumą gimdo baimė • Mažosios Lietuvos klausimas — praeityje ir šiandien • Juozo Apučio „Skrudėlynas Prūsijoje“ • Iš naujosios šveicarų poezijos • Šiemetinis „Draugo“ koncertas • Dailininkas Vytenis Lingis apie savo kūrybą • Lietuvos ekonomijos klausimai Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje

Alp 2164
L.arch.

LIETUVIS
NACIONALINIS
M. ŠALYTO
BIBLIOTEKA

ANTROJI DALIS

DRAUGAS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1990 m. balandžio mėn. 28 d. / April 28, 1990

Nr. 84(17)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Jaudinanti nepriklausomybės drama

Šiuo metu pravartu prisiminti dvidešimtojo amžiaus dar gūdesnes dienas. Kad ir Antrojo pasaulinio karo siausmą, kai visokių išūlių ideologijų armijos be pasigailėjimo trypė svetimias teritorijas. Esesmanai žygiuodami mėgdavo dainuoti ir tokį kupletą:

*Und willst du nicht mein
Bruder sein,
So schlage ich dein Schaedel ein*

Apytikriai išvertus: jeigu nenori su manimi broliautis, turėsi per kiaušą buože gauti.

O štai šiaandien virš beginklės Lietuvos yra pakibusis sovietinio okupanto kuoka. Jei nenorite su mumis broliautis, pasiruškite būsimiems smūgiams — šitokiais grasinimais kas antrą dieną švaistosi perestroikos bosas Gorbačiovas. Pasišovė jis žūt būt paklupdyti darbščia, taikingą Lietuvos respubliką, nepaisydamas, kad jo užmāciūs visiškai nesiderina su lietuvių siekais. Kadangi galia jo rankose, tai ir teisybė yra jo, o ne lietuvių.

Rašau šias pastraipas, žinodamas, kad bus išspausdintos tada, kai žinios iš Lietuvos gal bus dar rūtresnės nei šiaandien — balandžio 3 dieną. Ten okupantas bando galutinai užgniaužti spaudos laisvę.

Prაėjo daugiau kaip trys savaitės nuo Lietuvos Aukščiausios Tarybos akto, paskelbusio Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymą. Džiugu Kovo 11-os sekmadienį būrēmės Los Angeles salėje, išskleidę trispalvę, gėdojome tautos giesmę, sveikiname vieni kitus, spaudėme rankas, glaudėme prie krūtinės... Pagaliau didžioji viltis tapo tikrove. Mūsų tėvynė pareiškė savo valią. Lietuviai bus savo krašto šeimininkai.

Deja, kaip tikėtasi, pajudėjo pragaro galios. Imperinės Maskvos cerberiai (perestroikininkas su KGB ir armijos generolais) ryžosi užsmaugti Lietuvos nepriklausomybės aktą. Kad susidorojimas su lietuviu pasauliu neatrodytų perdėm grubus, viskas buvo daroma laipsniškai, su velnišku apskaičiavimu. Gulaguose išmėgintu lėtu smauginimo būdu. Perestroikos simpatikams pasaulyje susidarė įspūdis: koks kantrus yra Gorbačiovas, Stalinas būtų susitvarkęs per vieną dieną.

Ne vien modernios komunikacijos dėka, bet ir nuo bolševikinio teroro bėgusių žmonių patirtimi puikiai žinojome, koks yra tas pekliškas smauginimo procesas. Jaudinomės ir sielojomės kaip niekada. Juk ten dūso Lietuva. Dūso švenčiausias troškimas būti nepriklausomiems. Nemigos kamuojami, dūsoje ir mes. Apmaudas telkėsi krūtinėje. Argi nė viena Vakarų demokratija neišties Lietuvos rąkoms? Pradedome laiškais ir telegramomis bombarduoti Amerikos prezidentą. Argi

jis nesuapras? Argi netars už Lietuvos nepriklausomumą tolygiai tvirtu sakiniu, kaip neseniai yra taręs apie nenorą valgyti brokolių daržoves?

Nesidū' a sąmonėj prezidento nuotrauka: su žmona sėdi jis lietuvių tarpe Kennebunkporte. Šypsodamas laiko užrašą „I love Lithuanians“. Ak, juk tai nepainomas lietuvių bičiulis! Todėl ir balsavome už jį, jei neklystu, 99 nuošimčiais. Tikėjome, reikalui esant, užtars Lietuvą.

Šiaandien šis lietuvių mylintis Amerikos valdonas nuo mūsų slepiasi krūmuose. Krūmas krūmuose. Sakau tai ne pašaipai, bet ironijos labui. Juk šiaandien okupantas aptveria Lietuvą kagebištų mūru. Vengdamas nepriklausomos Lietuvos pripažinimo, prezidentas nusisuka ir nuo Amerikos ilgametės laikysenos: sovietai neteisėtai užgrobė Baltijos valstybes.

Abejojau, ar jam rūpi mūsų laišakai ir telegramos. Iš tikro kas jam lietuvių saujelė? Kas kita didžiulė Sovietų Sąjunga, su kuria galima išsijuosus bizniauti. To jis atvirai nepasako. Kur tau! Pravartu patylėti. Prispirtas, neseniai savo senatoriams išdėstė naivių naiviausių plerpalą: Nenoriu pripažinti Lietuvos nepriklausomybę, nes nenoriu pakenkti Lietuvai. Žodžiu, etiketė „I love Lithuanians“ tebe, galioja. Iš meilės mums prezidentas bijo sovietams pasakyti tai, kas mums gyvybiškai svarbu.

Keista, kad tokiais absurdiškais postringavimais buvo įtikinti net kai kurie respublikonai senatoriai. Tuo tarpu mus, lietuvius, (kai ten Lietuva dūsta okupanto smauginama) toks akių dūmimas skaudžiai įžeidžia. Matome, jog klydome, savo balsais parėmę Lietuvos laisvei abejingą politikierų.

Los Angeles lietuvių demonstracijos dėl Lietuvos nepriklausomybės šiu metų kovo 24 dieną. Kairėje — šios „Kertinės paraštės“ autorius rašytojas Pranas Visvydas. Eisenos priekyje jaunuoliai neša trispalvę.

Literatūra — kas ji?

VACYS KAVALIŪNAS

Klausimas, kas yra kas, liečia pažinimo esmę ir yra filosofinis. Filosofinis — estetikos (kuri — tai teigia savo knygoje *Allgemeine Aesthetik* Max Diez — susijusi su logika, psichologija ir su empiriniu gyvenimu), yra ir klausimas, kas yra literatūra, nors tai atrodo visi gerai žinome. Tačiau žinome tiksliai tol, kol niekas mūsų neklusia ir kol tai nereikia paaiškinti žodžiais, kurie yra nepakankami išreikšti mūsų minties ir aplamai mūsų vidinio pasaulio plotus ir jo gelmes. „Mūsų kalba“, sako A. Lagard ir L. Michard savo *Dvidešimtojo amžiaus prancūzų literatūroje* „yra be galo neturtinga, kai norime tiksliai išreikšti sudėtingos gyvos būtybės dvasines būsenas“.

O toji gyva būtybė — žmogus, kuris, Montaigne'o žodžiais, yra įvairus ir banguojantis. Ir banguoja jis, nesustodamas, sąmonės ir pasąmonės plotais ir įvairiomis kryptimis — vertikalia ir horizontalia, kildamas į šviesias aukštumas ir grimzdamas į juodas gelmes. Ir čia galbūt siurrealistai turi kiek pagrindo, rašdami automatiškai, atmesdami loginį pradą ir tuo, bent jų pačių išitikinimu, atskleidždami tikrąją realybę. Tačiau ar nepaisymas loginio ir protinio prado nėra dvasinės žmogaus realybės suluošinimas? — „Racionalumas“, sako Edward P.J. Corbett savo knygoje *Classical Rhetoric for the Modern Student*, „yra esminis žmogaus bruožas, ir prastas turi dominuoti visą jo mąstymą ir veiklą“.

Klausimas, kas yra literatūra, yra nelengvas ne tik todėl, kad yra įvairių nuomonių, bet dar ir dėl to, kad literatūros istorijos keliuose keitėsi ne tik tai to žodžio prasmė — nuo gramatikos, rašy-

Nesiuskime daugiau telegramų. Tai tik bergėdžias pinigų švaistymas. Verčiau pasikliaukime savi. Savo tautos ištverme. Blaviu protu, ryžtu, lietuvių kultūros įtaiga.

Ateis mums palankesnis metas. Sovietiniai okupantai vis tiek praras savo nešvarių krumplių aštrumą. Jų potencija nėra ilgalaikė. Sklerozė jau yra įsimetusi.

Pranas Visvydas

mo... ligi šių dienų jos sampratos, kuri taip pat įvairuoja — Si duo faciunt idem, non idem est. — Jei du daro tą patį, nėra tas pat. Tai individualybės principas, kuriuo yra paženklintas kiekvienas masintinis individas.

Čia ir šiuo kartu tebus trumpai stabtelta tiksliai prie dviejų prancūzų — Jean Paul Sartre ir Charles Du Bos — ta pačia antrašte knygu *Kas yra literatūra?* (Qu'est-ce que la littérature), traktuojančių tą patį objektą. Abu jie užima gana žymią vietą prancūzų literatūros, filosofinės minties ir aplamai kultūros gyvenime. Tačiau yra jie ir didžiai skirtingi. Sartre — filosofas ir rašytojas, ateistinio egzistencializmo atstovas, filosofines savo idėjas iliustravęs ir grožinėje savo kūryboje. Du Bos — nuoširdus rašytame savo žodyje ir gyvenime katalikas, pasižymėjęs subtiliu prancūzų ir kitų kraštų — vokiečių ir anglų — rašytojų kūrybos pasaulio ir jo dvasios atskleidimu. Tai, Gerard d'Houville žodžiais, dvasios kritikas (critique des âmes), daugelio tomų *Approximations* autorius.

Sartre savo knygoje svarsto klausimus: ką reiškia rašyti? kas rašo? kam rašoma? kodėl rašoma? Ir rašoma, sako jis, todėl, kad rašytojas nori atskleisti savo santykius su pasauliu. Pabrėžia jis, kaip ir aplamai savo filosofinės minties knygoje, ir rašytojo, ir skaitytojo laisvę. O laisvė — pagrindinis jo žmogaus filosofijos dėsniis: žmogus yra pasmerktas laisvei.

Tačiau laisvės klausimas nėra taip lengvai išsprendžiamas. Kada, kur ir kiek žmogus yra laisvas — sunku pasakyti. Gal jis tēra laisvas tiksliai norėti. Betgi ir mūsų norai pareina nuo daugelio išorinių ir vidinių-psichologinių aplinkybių, dažnai turinčių lemiančios įtakos mūsų kelio krypčiai kartais net ir likimine prasme.

O tas pasaulis, su kuriuo Sartre'o rašytojas jaučia būtina santykiuoti, tėra labai žemiškas. Tai žmonės. O jie, vienos jo dramose personažo žodžiais, yra pragaras; „l'enfer ce sont les autres“ — pragaras — tai kiti. Tad šio Sartre'o pasaulio angoje tiktų Dantės *Dieviškosios komedijos* pragaro vartų įrašas: „Lasciate ogni speranza,

voi ch'entrate“ — Palikite bet kokią viltį tie, kurie čia įžengiate“.

Ir nieko nėra nei Sartre'o žmogaus kelio vizijoje, nei kūrėjo sieloje, kas bent kiek pakiltų nuo žemės paviršiaus ir bent neryškiu šešėliu pasuktų į metafizinio pasaulio plotus. Ogi tai, kas jungia dangų su žeme, randame net ir antikinės Graikijos literatūroje. Gustave E. Mueller, savo knygoje *Philosophy of Literature* kalbėdamas apie Homero kūrybos pasaulį, sako, kad poetinė vaizduotė sujungia tai, kas dieviška, su tai, kas žmogiška — „links the divine and human spheres“. O ir žemės keliuose Homero kūrybos pasaulio žmogui šviečia skaidri Apolono saulė.

Jokios saulės ir jokios šviesos nėra Sartre'o kūrėjo pasaulyje. Ir jokių būdu nieko dieviško. Niekas, sako jis, negali užtikrinti, kad literatūra yra nemirtinga. Ir menas rašyti nėra apsaugotas nesikeičiančiais Apvaizdos sprendimais. Sartre'as, kaip ir kitados Platonas, kuris išskyrė rašytojus iš savo respublikos, yra linkęs literatūrą laikyti už meno ribų. Kiek kitaip jis žiūri į poeziją — ji stovi arčiau prie meno ir veikia tiesiogiau mūsų pojūčius. O prozos rašytojai tėra tiksliai kalbėtojai. Ir kalba jie, kad nieko nepasakytu: „c'est un prosateur qui parle pour ne rien dire“. Ir literatūra, teigia jis, neturi jokios prasmės. Pasaulis gali apsieiti be literatūros, o dar lengviau ir be žmogaus.

Ar ši Sartre'o nuomonė, kad literatūra nėra menas ir kad prozos kūriniai mums nieko nepasako, priimtina? Kad literatūra skiriasi nuo kitų meno rūšių, niekas neabejoja. Tai ypač pabrėžia V. Sezeman'as savo *Estetikoje*. Poezija, sako jis, iš esmės skiriasi nuo visų kitų meno rūšių. Tapybinis vaizdas yra objektyvus, o poetinis aiškiai subjektyvus — jį turi susikurti pats skaitytojas.

O ir ribos, skiriančios proza nuo poezijos, dažnu atveju nėra ryškios. Ir prozoje yra ir gamtos vaizdų, ir ryškių veikėjų charakteristikų. Tereikia prisiminti kad ir Vaižganto Mykoliuką, iškylančį tekančios saulės fone ir pereinantį kitos realybės — simbolinės, o tuo pačiu ir pralenkiančios žemės kelio ribas plotmės. Arba — Krėvės Lapina, organiška susijusi su Grainio liepa ir jos likimu, atskleidžiančiu magiškoje plotmėje. Kūrėjo žodis, kiek parafrazuojant Maritain'o *Poezijos situacijos* mintį, savo reikšmę sujungia poeziją su transcendentiniu grožiu.

Visiškai kitokia — daug dvasingesnė ir daug gilesnė — Du Bos literatūros samprata. Norint atsakyti į klausimą, kas yra literatūra, sako jis, pirmiau reikia atsakyti į klausimą, kas yra gyvenimas. O gyvenimas yra Tasa, kuris pasakė: „Aš esu kelias, tiesa ir gyvenimas“.

Du Bos, susiedamas literatūrą su visatos ir istorijos centru — Kristumi, neatskiria jos ir nuo kasdieninio žmogaus gyvenimo. Gyvenimas ir literatūra, sako jis, yra susiję. Gyvenimas be literatūros nustotų amžinumo, o literatūra be gyvenimo būtų be turinio. Galia kurti, suteikta visų daiktų Kūrėjo žmogui, yra viena iš pačių didžiausių paslapčių, kurios plotmėje atsiskleidžia grožis, suteikiantis žmogaus sielai dvasinio džiaugsmo. Ir čia, literatūros kūrinyje, susitinka dvi sielos — kūrėjo ir skaitytojo.

Vytautas Ignas Rūpintojėlis. 1957 (aliejus, 23" x 35")

Lietuvių dailės muziejaus galerija Lietuvių centre, Lemont, Illinois, bus atidaryta šiu metų gegužės 5 dieną, 6:30 v.v. Ją atidarys Lietuvių Fondo tarybos pirmininkas Stasys Baras. Ta progia dailininko Vytauto Igno personalinė paroda. Bus taip pat atidaryta ir Lietuvių tautodailės instituto galerija, kuria rūpinasi Algis Trinkūnas ir Liudas Šlenys. Sekmadienį, gegužės 6 dieną, įvyks poezijos popietė su Henriku Nagiu ir Liūne Sutema.

Savo knygos skyriuje „Literatūra ir šviesa“ Du Bos teigia, kad gražūs žodžiai yra mūsų minčių šviesa. Tai primena šveicarų rašytojo, meno istoriko ir filosofo Max Picard knygos *Der Mensch und das Wort* teigimą, kad niekur žmogus taip nepriartėja prie Dievo, kaip savo žodyje. Tai ypač Du Bos pabrėžia savo knygos skyriuje „Literatūra ir žodis“. Čia jis cituoja Genezė: „Ir tarė Dievas“. Ir tai kartoją tris kartus, pabrėždamas kuriamąją žodžio galią ir šviesos principą ir jos paslaptį literatūroje. „Mes priartėjame“, sako jis, „prie šviesos paslapties literatūroje, kuri veda ir prie paties Dievo“. Dar ryškiau kuriamąją žodžio galią Du Bos pabrėžia, cituodamas Šv. Jono Evangelijos žodžius: „Pradžioje kuriamąją žodis“. O tas Žodis, kuris buvo pas Dievą, yra antrasis Šv. Trejybės asmuo — Kristus — ir kūrybos principas, ir amžinoji Tėvo išraiška: „l'expression éternelle du Père“.

Žinotina ir tai, kad grožio objektai — literatūra, tapyba, muzika — ne visais laikais būna vienodai vertinami. Ir tai pareina nuo laiko ir erdvės plotuose nesustojančiai banguojančio žmogaus vidaus pasaulio — jo minties, jo santykių su išoriniu pasauliu ir su amžinybės simfonijų aidėjimu, kuris susijungia su žmogaus kelio žingsniais, pereinančiais į metafizinis tolius.

Tai tėra tiksliai labai trumpas stabtelėjimas prie dviejų dramatiškai skirtingų — Sartre ir Du Bos — pasaulių ir jų literatūros sampratos bei jos esmės ir prasmės, kuri atsiskleidžia jų knygoje *Kas yra literatūra?* Sartre'ui literatūra, ypač proza, yra už meno ribų. Ji ne tiksliai nieko nepasako, bet ir mažai tėra reikalinga. Be jos, o taip pat net ir be žmogaus, galima lengvai apsieiti. Du Bos pasaulio ir žmogaus kelio vizija atsiskleidžia krikščioniškos doktrinos šviesoje, kurioje iškyla ir Kristus — visatos centras ir istorijos gairė, per vedanti žmogų per nebūties bedugnę: — „Aš esu kelias, tiesa ir gyvenimas“. Du Bos ir žmogaus kūrybos žodį sujungia su amžinuoju žodžiu — su Logos, kuris yra ir kūrybos principas.

Larch.

1990
NORWOD
MASSACHUSETTS
REPUBLIC

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

DRAUGAS

Saturday supplement

1990 m. gegužės mėn. 5 d. / May 5, 1990

Nr. 88(18)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Sudiev, Sąjunga

Latvija jungiasi prie Lietuvos ir Estijos skelbdama savo nepriklausomybę. Lietuvos ministrė pirmininkė Kazimiera Prunskienė kalbasi Baltuosiuose rūmuose su George Bush, daro pranešimą JAV Kongreso komitete, pasirodo viso pasaulio televizijos ekranuose. Transliuojamas ilgas pasikalbėjimas su Prunskiene svarbioje McNeill-Lehrer NewsHour programoje. Lietuva dar vis pirmuosiuose pasaulio spaudos puslapiuose. Lietuva žengia į laisvę ir nepriklausomybę. Jos kelias laisvėn taip pat veda ir pro Sovietų Sąjungos žlugimą. Tai Lietuvos dovana pasauliui. Lietuvos nepriklausomybė buvo paskelbta labai geru ir Sovietų Sąjungai kritišku laiku. Kaip dabartiniai įvykiai Sąjungoje rodo, Lietuvai laukti su nepriklausomybės paskelbimu tikrai nereikėjo. Jau aprimo balsai, kurie sakė, kad Lietuva žengia nepriklausomybėn per greitai. Po labai gabių Lietuvos politikų ėjimų jau nebesigirdi ir pasityčiojimų, kad Lietuvos politikams trūksta patyrimo. Šiuo metu tai būtų sunku argumentuoti, nes Lietuva pasirodė esanti tuo akmeniu, kuris apvers visą Sovietų Sąjungos vežimą.

Po visą pasaulį matytas plakatas tuoj po Lietuvos nepriklausomybės atstatymo deklaracijos: „Bye, bye USSR“. Kovo Vienuoliktoji atrodo taip toli, lyg prieš dešimtmetį. Kiek daug lietuvių nuo tada išgyveno! Baisybė ultimatumu, tankais važinėjimu, lapelių iš helikopterų mėtymu. Sumažintas dujų tiekimas Lietuvai, visai užskutas naftotiekio vamzdis. Lietuva nebegauna industrijai reikalingų anglių. Lietuva spaudžiama ne tik ekonomiškai. Nuo to laiko ant Naujosios Vilnios psichiatrinės ligoninės laiptų yra jaunų lietuvių kariuvių kraujo dėmės. Desantininkų guminėmis lazdomis per galvą muštas deputatas Zigmą Vaišvilą guli ligoninėje. Stasio Žemaičio apanglėjęs kūnas atvežtas iš Maskvos į Vilnių laidotuvėms.

Lietuvių reakcija nuostabi: nėra rusų plane pramatyto gyventojų bumbesio, kad Lietuva nelauku siekia nepriklausomybės, reporteriai atranda, kad lietuviai rodo į siaučiančią kariuomenę ir sako: „Jūs matot, kodėl mes kuo greičiau nuo jų turėjome atsiskirti.“ Sustoja automobiliai, nes jiems nėra kuro. Bet tada Vilniaus gatvėse pasipila tūkstančiai dviračių lenktynėms. Tai reakcija žmonių, kurie moka išdai-gauti. Gegužės pirmąją įvedamos maisto kortele. Atrodytu, kad nelabai laikas šventes ruošti, o tačiau beveik tos dienos išvakarėse vyksta didelė demonstracija Vilniuje, Katedros aikštėje. Demonstracijos metu Lietuvos Filharmonijos orkestras ir Kauno choras atlieka Beethoven'o Devintąją simfoniją. Tai nuostabu: šiuo metu švesti pergale.

Gegužės pirmoji Maskvoje atneša dar vieną niekad nelauktą staigmeną. Tradiciniame Gegužės pirmosios parade žygiuoja suvežti iš fabriku darbininkai, kurie neš: valstybinių spausdintuvų atspausdintus raudonus transparentus, iš mokyklų komjaunimo būriai su margaspalviais balionais. Taip pat į Raudonąją aikštę žygiuoja labai marga minia, nešanti plakatus „Lenino partija – lauk!“, „Gorbačiovai – atsistatydink!“, „Šalin raudonojo fašizmo imperija“, „Prezidentas – žmonių renkamas“, „Maistas nėra prabanga“, „72 metai kelyje į niekur!“ Plakatuose yra ir Lietuva: „Tegyvuoją Lietuvos laisvę“, „Lietuvos blokada – Gorbačiovo gėda“, „Šiandien blokada Lietuvai, o rytoj – Maskvai.“ Ir vėliavos: raudona vėliava (su žvaigžde ten, kur buvo kūjis ir pjautuvais – taip, kaip Rumunijoje), raudona-balta-mėlyna rusų trispalvė ir tiesiog miškas lietuviškų trispalvių. Televizijos kamera stebi vis labiau susirūpinusį Gorbačiova, kuris girdi minios šauksmus „Laisvės Lietuvai“ ir „Gorbačiovai – atsistatydink!“ Garsiakalbiai dar garsiau groja maršų muziką, o tačiau šauksmo nenuslopina. Gorbačiovas ir susirūpinę jo sėbrai kiūtina nuo Lenino mauzoliejaus balkono. Tai bent įvykis, kurį pirmąją gegužės dieną stebės visas pasaulis televizijos ekranuose. Pirmąkart milžiniška minia pačioje rusų imperijos širdyje Maskvoje išreiškia ne tik paramą Lietuvai, bet taip pat ir nepasitikėjimą niekieno nerinktam imperijos carui (ar šviesiausiaim prezidentui) Michailui Sergejevičiui.

Šia juoda diena prasideda sunkioji paskutinė Gorbačiovo valdymo vasara. Dalykai tikrai atrodo tamsiai. Taip neseniai Maskva buvo Sąjungos pasididžiavimas ir iš visos Sąjungos, kas tik galėjo, važiuodavo apsipirkti iš skurdžiai besiverčiančios provincijos į geriau aprūpinamą sostinę. Iš pačios Lietuvos keliaujantieji Maskvon parveždavo pažįstamiems lauktuvėms kavos pupelių. Dabar dalykai pasikeitė: Maskvoje nuo vasario mėnesio iš krautuvų dingo sūris. Prieš kelias dienas atskridęs Amerikon maskvietis sakė, kad prieš savaitę nuėjęs nusipirkti batų, tiesiog savo akim negalėjo patikėti: kone visos lentynos batų krautuvėje buvo tuščios. Tokį gūdų vaizdą jis matė pirmąkart savo gyvenime.

Ekonominė Lietuvos blokada gali pasitarnauti Lietuvon įvesti rinkos ekonomiją, kurios kelias į Sovietų Sąjungą toks sunkus. Blokados sąlygomis visai aišku ryšiai tarp žaliavų ir produkcijos, tarp darbo ir algos. Tokiomis sąlygomis kiekvienas darbininkas mato, kad darbas nėra tik tuščia ceremonija. Sąjungoje tai nėra taip aišku: yra didelis fabrikas, šiuo metu švesti pergale.

(Nukelta į 4 ds.)

Bažnyčių statybos Lietuvoje – nepriklausomybėje ir okupacijose

JURGIS GIMBUTAS

Pagaliam, po 27 metų nuo naujosios bažnyčios statybos Klaipėdoje, buvo nutarta statyti naujas bažnyčias Ignalinoje ir Vilniaus Pašilaičių priemiestyje. Sovietinėje Lietuvoje per 40 metų nebuvo leista statyti naujų bažnyčių, nors miestai išaugo dvigubai ar trigubai. Buvo trukdoma remontuoti senas bažnyčias ar atstatyti sugedusias, kaip kad Žemaitijos Gaurėje, Gargžduose, Batakiuose ar Dzūkijos Ryliskėse. Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika ir kiti šaltiniai informavo mus apie daugybę bažnyčių pastatų, atimtų iš tikinčiųjų ir tebenaudojamų profaniniams tikslams. Ir tik Lietuvos gyventojams pareikalavus ir pasaulio opinijai paspaudus, gražintos savajai paskirčiai Vilniaus Katedra, Šv. Kazimiero bažnyčia (buvusi Ateizmo muziejum). Girdime ir apie Priskelimo bažnyčios Kaune restauravimą iš radijo fabriko į bažnyčia, kokia ji buvo pastatyta Nepriklausomybės metais. Klaipėdiečiai jau atgavo savo bažnyčia, nusavintą koncertų salei. Tačiau visa tai tesudaro apie 3% visų nusavintųjų bažnyčių.

1940 metais Lietuvoje buvo 721 veikianči bažnyčia ir 256 koplyčios, o dabar belikę 630 veikiančių bažnyčių. Išnyko 91 bažnyčia ir beveik visos koplyčios (1988 m. Lietuvos Katalikų Bažnyčios Žinyno duomenys). Pažvelkime, kaip vyko naujų bažnyčių statyba Nepriklausomyje Lietuvoje. Nors per ankstesnius penkis šimtmečius buvo pristatyta, atrodo, pakankamai bažnyčių, dalis jų buvo sunykę dėl amžiaus ar sugėdę Pirmojo pasaulinio karo metu. Nuo 1918 iki 1940 metų, per 22 metus, Lietuvoje buvo pastatyta naujų bažnyčių: 37 mūrinės ir 48 medinės, iš viso 85, tad beveik po keturias kasmet. Šis apskaičiavimas apribotas teritorija be Klaipėdos krašto ir be Vilniaus.

O kaip atrodo naujų bažnyčių statyba per carinės Rusijos okupaciją nuo 1795 iki 1915 metų, per 120 metų? Kad galėtume palyginti, vėl apsiribojame sumažintą Nepriklausomybės laikų teritorija. Buvo pastatyta 50 naujų mūrinių ir 78 medinės bažnyčios ar koplyčios – oratorijos, iš viso 128 bažnytiniai pastatai. Tie skaičiai apima ne tik katalikų, bet ir krikščionių protestantų pastatus, tačiau ne stačiatikių cerkves. Taigi carinės okupacijos Lietuvoje buvo statoma truputį daugiau negu po vieną bažnyčia kasmet, apie tris su puse kartus mažiau, negu vėliau Nepriklausomyje Lietuvoje. O kas finansavo bažnyčių statybą? Ne tik parapiečiai, kaip Nepriklausomyje Lietuvoje, o daugiau mecenatai, ano meto Lietuvos milijonieriai grafi, pvz. Oginskiai Rietave, Tiškevičiai Palangoje, Zubovai ir Oginskiai Plungėje, Plateriai Švėkšneje ir daug kur kitur, Tyzenhauzai Rokiškyje. Jų funduotos monumentalios mūrinės bažnyčios ir stilingi dvarų rūmai ir šiandien puošia Lietuvą, pripažįstami architektūros paminklais ir labai iš lėto restauruojami. Per carinės Rusijos okupaciją Lietuvoje dirbo daugiausia sveltimšaliai architektai, kaip italai Anichini, Marconi, vokiečiai Schacht, Stueler, Werner. Buvo ir vietinių lietuvių architektų, kaip Laurynas Stuoka Gucevičius, Fulgencijus Rimgaila, Vaclovas Michnevičius, Antanas Vivilskis.

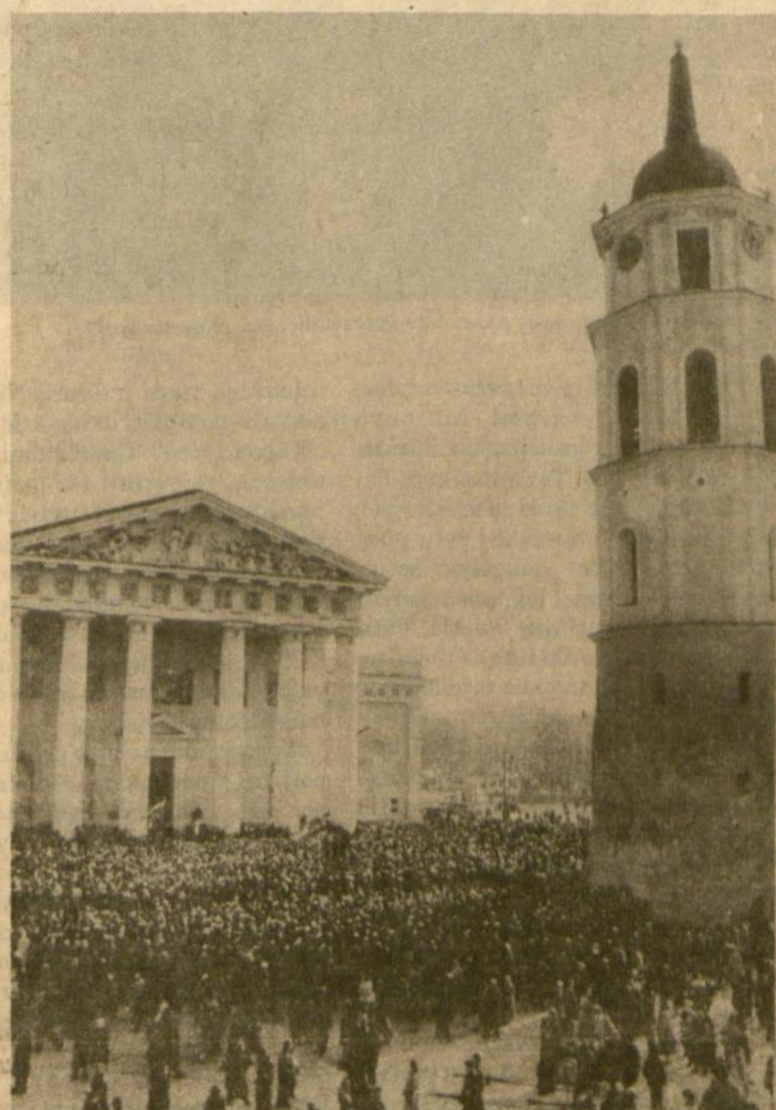
Lietuvos nepriklausomybės metais jau nebebuvo turtingi mecenatai. Bažnyčių statybą finansavo parapiečiai, daugiausia ūkininkai, iš dalies ir miesčionys, vienas kitas lietuvis profesionalas, kaip inžinierius Pranas Markūnas. Greitai atsirado Lietuvos ir užsienio šeimoms išimoklinusių lietuvių architektų. Ir šandien atsimename vyresniosios kartos Vladą Dubeneckį, Mykolą Songailą, Feliksą Vizbarą ir

boms darė ir reiklį, griežtą technikinę priežiūrą, o taip pat ir daugelio statyboje dirbančiųjų aukštą profesinį meistriškumą.“ (Cituoata iš R. Sakalausko straipsnio, Komunistas 1978, Nr. 11.) Aišku, kad tą patį galima sakyti ir apie bažnyčių statybą Nepriklausomyje Lietuvoje, tik toks Komunisto žurnalas dar gerokai prieš persitvarkymo ir Sąjūdžio laikus nedrįso paminėti bažnyčių statybą.

Kitas panašus liudijimas apie Nepriklausomos Lietuvos statybą paskelbtas 1988 metų *Architektūros klausimų* žurnale, Vilniuje. Čia autorė, architektė Jolita Kunčienė, šitaip nagrinėjo 1918-1940 metų statybą Kaune: „Daug prisidėjo užsienio studijavę Lietuvos architektai, kurių akiraty plėtė profesinės komandiruotės. Kauno racionalizmas savitas, saikingas, lanksčiai pritaikomas statybos ir ekonominės sąlygos, praeities tradicijos.“ Autorė pagyrė ir iš Lietuvos pasitraukusių architektų Kudoko, Elsbergo, Vizbaro, Funko projektus. Anot jos, ir po beveik 50 metų Nepriklausomybės laikotarpiu pastatytieji Kauno gyvenamieji namai „dominuoja tarp kitų stilių pastatų ir apibūdina miesto architektūrą.“ Kunčienės straipsnis, kaip ir visos *Architektūros klausimų* tomelis buvo atiduotas spausdinti 1987 metų rudenį, tad gerokai prieš dabartinį sovietinės spaudos atvirumą. Dabar randame daugiau pagyrimų Nepriklausomos Lietuvos techninei ir ūkininei pažangai, ką pasaulis visada žinojo, tik tai buvo slepiama nuo okupuotos Lietuvos jaunosios kartos.

Kad ir slepiama, bet neužgnaužta: dabar pamatėm, kad mūsų tautiečiai Lietuvoje geriau suvokia Nepriklausomybės Lietuvos dvasią, negu daugelis išsiviečių. Štai, rašydamas apie architektą Vladą Dubeneckį, Karmėlavos bažnyčios autorių, Eugenijus Gūzas pareiškė: „Šiais naujojo visuomenės pakilimo laikais... mūsų supratimas ir patirtis turi remtis anų [1919] metų analogija. Tam, kad sukurtume naują savo Tėvynės pavida-lą, anų metų žmonių pasiryžimas ir veikla – tai ne tik pavyzdys, bet ir priesakas“ (*Kultūros barai*, 1989, Nr. 1).

Išvada: nepriklausomame krašte, savojoje valstybėje visų profesijų kūrėjai, kaip ir architektai bei inžinieriai, dirba sąžiningiau ir kokybiškai geriau. Tuo naudojasi visi krašto gyventojai. Dabar užsimota Lietuvoje daugiau darbo ir lėšų skirti Lietuvos architektūros paminklams atstatyti ar atnaujinti. Norima atstatyti Vilniaus karališkąją pilį, vadinamą Žemutinius rūmus Gedimino kalno papėdėje. Kaip kadaise, prieš Pirmąjį pasaulinį karą, carinės Rusijos okupuotai Lietuvai pagelbėjo lietuviai išsiviečiai pastatyti Kaune „Saulės“ rūmus mokyklai ir per daktarą Joną Basanavičių aukoko pinigų Lietuvos Mokslo draugijai Vilniuje, taip dabar ir mes, lietuviai išsiviečiai, turėtume pagelbėti finansiškai atstatyti istorinę pilį Vilniuje, atkasti senąjį kryžiuočių sugriautą Kernavės miestą ir remti kitokius patriotinius projektus Lietuvoje.

Vilniaus Katedros Lietuvos Katalikų Bažnyčiai grąžinimo diena – 1989 m. vasario mėn. 5 d. V. Kapočiaus nuotrauka. (Iš Broniaus Kvickio archyvo)

tada dar jaunus Joną Kovalskį, Stasį Kudoką, Karolį Reisoną, Joną Steikūną, Vytautą Žemkalnį. Šiandien iš jų visų tebegyvena Žemkalnis Vilniuje. Jie tad ir projektavo, statydino naujas bažnyčias Lietuvoje. Be jų, dar buvo daugelis mažiau žinomų architektų ar inžinierių, ar šiaip jau meistrų, stačiusių mažesnes, daugiausia medines bažnyčias ar oratorijas. Vis dėlto po keturias kasmet – tai daug.

Apie statybų kokybę palyginimą Nepriklausomybės ir dabartinės okupacijos metais prabilo Lietuvos spauda. Nors ir nepavyko užtikti konkrečių duomenų apie bažnyčių statybų kokybę, turimi duomenys apie civilines statybas matyt, ne mažesnį poveikį staty-

Jau prieš dešimt metų *Komunistas* (žurnalas Lietuvoje) rašė: „Dabar, po keturiasdešimt ir daugiau metų, mus stebina kai kurių tuo laiku naudotų produktų ir atliktų darbų kokybė. Kaune tuo metu pastatyti Pašto rūmai, „Pienocentras“, Lietuvos banko rūmai, Karo muziejus, Prekybos, pramonės ir amatų rūmai, Respublikinė biblioteka, Universiteto rūmai, Klinikinė ligoninė, Kūno kultūros ir sporto rūmai ir kiti pastatai – geros darbų kokybės pavyzdžiai. Ir kituose respublikos miestuose būta tokių statybų. Žinoma, gerai darbų kokybei įtakos turėjo brangios importinės statybinės medžiagos, gaminiai. Tačiau, matyt, ne mažesnį poveikį staty-

Pamaldos prie Vilniaus Katedros, Gedimino aikštėje, Sąjūdžio suvažiavimo metu, 1988 m. lapkričio 12 d.

Jono Juknevičiaus nuotrauka

ANTROJI DALIS

D R A U G A S

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1990 m. gegužės mėn. 12 d. / May 12, 1990

Nr. 93(19)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Atėjo didžiosios veiklos metas

Atėjo laikas pasitelkti visu mūsų išmintį, energiją, atkaklumą kryptingą ir tikslią veiklą pakreipti įvykius Lietuvos naudai. Čia norėtumėte atkreipti ir mūsų visuomenės vadovų dėmesį į kai kuriuos svarbius žingsnius kelyje į Lietuvos laisvę.

Nepakanka kovoti vieniems. Sutikime, kad mūsų per mažai. Itraukime į veiklą latvius, estus, gruzinus, ukrainiečius — tautas, kurių laisvės likimas labai daug priklauso nuo Lietuvos Nepriklausomybės pergalės ar pralaimėjimo. Žinau, kad ir galingos žydų — emigrantų iš Sovietų Sąjungos — bendruomenės beveik be išimties palaiko Lietuvos Nepriklausomybės reikalą. Itraukime visus į laisvės rašymą, telegramų siuntimą, skambinimą Lietuvos klausimu. Politika — skaičių žaidimas. Gal net reikėtų sumaniam, energingam, iškalbingam žmogui paskirti atlyginimą, kad jis ar ji pilną laiką galėtų dalyvauti ir kalbėti kitų tautybių bendruomenių organizacijų renginiuose, rinkti parašus, būti lietuvių ryšininku ir šaukliu kitų etninių bendruomenių organizacijų renginiuose, žurnalistų. Jei sunku meistriskai rašyti angliškai, rašykime lietuviškai ir duokime geriems vertėjams išversti. Tai kainuos žymiai mažiau, negu apmokami skelbimai didžiuosiuose laikraščiuose. Talentingi rašiniai visada mielai spausdinami ir yra puiki priemonė pasiekti masių širdis ir protus.

Apsvarstykime, suderinkime su Lietuva, nustatykime ir paskelbkime savo pozicijas pagrindiniais Lietuvos Nepriklausomybės klausimais. Tuo išvengsime nevaldomą laisvės ir skambučių senatoriams ir Kongreso atstovams, sklandžiau ir vieningiau pasisakysime JAV spaudoje ir TV, suorganizuosime savo mintis ir argumentus, atremiant priešingus ar priešiškus Lietuvos Nepriklausomybei teiginius, įveiksime demagogiją.

Be kita ko, manau, kad teisinga yra atskleisti Amerikos politikos tapatybę, dėsningumą ir trumparegiškumą santykiuose su daugeliu niekada demokratiškai neišrinktų diktatorių, einant prieš tu kraštų liaudies valią ir interesus. JAV palaikė draugiškus santykius, teikė moralinę ir materialinę paramą Sovietų tironui Staliniui, Nikaragvos diktatoriui Somozai, Irano Mohammedui Reza Shah ir kitiems. Tragiškos tokios paramos pasekmės yra gerai žinomos.

Michailui Gorbačioviui nepagrįstai priskiriamas nuopelnas, esą jis vienas asmeniškai sugriovė komunizmo sistemą Rytu Europoje. Iš tikrųjų permainos ten įvyko dėl ypatingai giles ekonomines ir socialines krizes, galiausiai virtusios politine krize. Jeigu Vakarų valstybės būtų teikusias tu šalių komunistiniams diktatoriams rimtą ekonominę pagalbą bei moralinę paramą, tokios permainos Rytu Europoje kol kas dar nebūtų įvykusios. Bet Vakarai tokios paramos tuomet nesuteikė. Nuosekliai mastant, ekonominė ir politinė pagalba Sovietų Sąjungai padės ten įsitvirtinti dabartinei, niekada liaudies neišrinktai, valdžiai, t.y. prezidento komunisto leniniečio Michailo Gorbačiovo valdžiai, kuriai visuotinė neapykanta sparčiai plinta nuo Judosijos jūros iki Baltijos krantų ir toliau, po visą milžinišką, pūvančią imperiją. Bandymas išgelbėti šią imperiją ir patį imperatorių yra neproduktyvus ir amoralus reiškinys. O demokratiniame procesui Rytu Europoje, priešingai daugelio garbingųjų Vakarų politikų nuomonei, negrės joks pavojus tik tol, kol diktatūra Sovietų Sąjungoje nebus politiškai ir ekonomiškai sustiprinta gausia moraline ir materialine parama iš Vakarų. „Akla meilė — pražūtina“ — nepaliaukime kartoje mūsų romantiškiems politikams.

Visuotinė žinoma, kad Lietuva buvo neteisėta, jėga įjungta į Sovietų Sąjungą. Pripažįstant indiniais Lietuvos Nepriklausomybės klausimais. Tuo išvengsime nevaldomą laisvės ir skambučių senatoriams ir Kongreso atstovams, sklandžiau ir vieningiau pasisakysime JAV spaudoje ir TV, suorganizuosime savo mintis ir argumentus, atremiant priešingus ar priešiškus Lietuvos Nepriklausomybei teiginius, įveiksime demagogiją.

„Knyga be pradžios ir be pabaigos...“

Rudens rytas Vilniuje
su rašytoja Bite Vilimaite

DALIA KUČENIENĖ

Man rašant, Chicagos Marquette Parko apylinkėje krinantis sniegas dengia praėjusio Vilniaus rudens prisiminimus laiko klodu, tačiau kai kurie iš jų taip ryškiai liko įrėžti tarsi brilianto ašmenimis. Į „Lietuvos“ viešbučio kambarį rašytoja Bite Vilimaite atsivedė dailininkę Magdalena Birutę Stankūnienę, kuri veik visus Lietuvos menininkus pažįsta. Bandėme fotografuoti visokiomis pozomis, o Vilimaite vis kartojo, kad nieko iš to neišeis — ji neturi jokių nuotraukų, jos nuotraukos neišsina... Taip ir buvo — visos Lietuvoje darytos nuotraukos išėjo, tik su Bite ne.

Svarbiau žmogaus vidus; lemta susipažinti su Bite Vilimaite per žodį. Kai už geros savaitės susitikome vieną rytą prie kavos puodelio, ji jau skubėjo Palangon užtarnautam poilsiui. Kalbėjoms intymiai, lyg senos draugės, apie buitį, apie meilę, apie vaikystę be tėvo, apie karo košmarą ir vidinį košmarą. Pažinau Bite tik iš skaitytų jos novelių: „Baltos dėmės“, „Obelų sunki našta“, „Vasaros paveikslėlis“, „Portretas“ (novelė apie Žemaitę), o jai nuostabu buvo, kad ten tolybėse, toje žemėje, kur jos tėvas palaidotas, yra kas ją skaito.

Vilimaite, panašiai kaip Julija Žemaitė, domina moters pasaulis. Bitės miniatiūrinės novelės atskleidžia plačias dvasios gelmes — atidarius mažą buteliuką, išnyra milžinas. Šiuo metu rašytoja dirba „Caritas“ redakcijoje, važinėja į darbą iš Vilniaus ir

Kauną. Augina sūnų. Rašo naują apysaką jaunimui — „Šiltieji kraštai“. Dialoge grįžome į karo laikus, į jos gimtinę Lazdijuose. Bite su rašytojišku gajumu pasakojo:

— Laimė gyventi neišardytoje šeimoje truko labai trumpai. Karo audra išdraskė ramų, pasiturintį gyvenimą, atplėšė tėvą, sugriovė šeimą, namus. Mama liko viena su mažais vaikais vargą vargti. Tai, ką ji iškentėjo, aš tik galiu įsivaizduoti. Ji niekad nesiskundė, nieko neprašė. Padėjo giminei, bet „neturtingųjų giminačių“ kompleksas sužalojo mus neišdildomai. Tai buvo visų pradžiamų, skausmo ir nevilties priežastis ir pasekmė. Mano tėvo kapas Amerikoje, Brooklyn'e. Mama — ligos prikaustyta prie patalo, brolis — tragiškai miręs...

— Aš galvoju kaip ir tu, kad tais juodžiausiais nevilties metais mane išgelbėjo kūryba. Aš niekada nerašiau „iš laimės“. Jaunystėje, vieniša ir užsidariusi, sėdėdavau prieš baltą, tuščią popieriaus lapą tarsi pasirodusi atsiveikinti su gyvenimu. Tai būdavo ir maldavimas pasigailėti, ir nuolankus dėkingumas už tą patį gyvenimą, kuris vis dėlto buvo puikus.

— Tai savotiškas požiūris į kūrybą, kankinantis priėjimas. O kaip jaučiasi kūrėjai, atikrante socrealizmo varžtū?

— Po Lietuvos Atgimimo mūsų literatūra tarsi pavasarį išvėdinama spinta parodo visą senų rū-

Bite Vilimaite

šiu nepatrauklumą. Skubiai reikia atnaujinti savo garderobą: kai ką keisti, kai ką lopyti, kai ką visiškai išmesti į šiukšlyną. Kai kas gal apsiirengs ekstravagančiai, kai kas liks nuogas.

Iš išorės atrodo visi patsinešę tarnauti tautos Atgimimui, tačiau viduje... viduje dar vis džerska tas aprūdijęs socrealizmas. Kai kam jis tapęs plaučiais, širdimi, kepenimis ir inkstais. Ne taip lengva daugeliui atsikratyti viso to taip darniai suderinto mechanizmo. Teks kai kuriems

transportu — baimė ji tebepersekioja, jis bailiai dairosi, prakaituoja, bijo žmonių. Savotiška liga — laisvės fobija.

Rašytojai turės prisikelti iš naujo kūrybai. Atlikę išpažintą viešai ar savyje, apivalys nuo visos bjaurasties, atsikratys ligūsto noro įtikti skaitytojų, patikti Lietuvai, atsikratys noro rodyti savo žaizdas, kaip jas rodydavo elgetos per atlaidus. Būsimie išdidūs ir taurūs.

— Ar jaučiamos Lietuvoje kitos nors naujos literatūrinės srovės?

— Mūsų dabartinė literatūra neturi ryškesnių naujų srovių. Iki šiol nepralenkta mūsų literatūros kunigaikštis yra Juozas Apuhtis ir tas pilkais milais apsiirengęs princas Romualdas Granauskas. Man jie visada buvo literatūrinės doros pavyzdžiai. Didžiuojuosi, kai jie, visiems matant, paduoda ranką ir pavadina vardu.

— Ar imanoma mokyti rašyti iš didžiųjų rašytojų? Ir kokią įtaką jie yra turėję Bitės Vilimaitei kūrybai?

— Didieji rašytojai yra kaip tolimos svetimos šalys, kurias aplankai tik svajonėse, jie nepasiekiami kaip erelių lizdai. Jie įkūnija gražiausias idėjas, jų kūriniai šviesa apšviečia pasaulį: Pearl Buck, Selma Lagerlöf, Hallgr Laxness, Knut Hamsun, Čechovas...

Bet didžiausi mokytojai ne jie, ne tie didieji, o kokios nors atsitiktiniai vaikystėje rastos knygos sename sandėliuke. Aš maža sėdžiu sename sandėliuke, man ant kelių sudraskyta knyga, kuri nuniokojo kelias vaikų kartas, aš skaitydama verkiu — ji tokia stipri, o knyga be pavadinimo, knyga be pradžios ir be pabaigos.

Penkiasdešimt metų „orwelliškos“ okupacijos

Ričardo Gavelio „Vilniaus pokeris“

PETRAS MELNIKAS

Nepaprasta neapykanta okupacijai ir „orwelliškajai“ valdžiai sistemai Vilniaus mieste, amžina sekimo baimė žmogaus, norinčio iširti, kodėl taip blogai yra ir kas tą žiaurios sistemos slibiną valdo, yra pagrindinė tema Ričardo Gavelio romane „Vilniaus pokeris“ (1989). Nuostabu, kad romanas skaitant Maskvos Lietuvai pirmos ekonomines blokados metu, šio romano puslapių buvo lyg muzikos lakštai, atitinkantys televizijos žinias apie Lietuvos izoliavimą, apgulimą, surakinimą ir Vakarų abejingumą jos būklei.

Lyg pramatydama tokią blokadą ir dar baisesnius dalykus (pavyzdžiui, kad trėmimai į Sibirį tik „laikiniai pristabdymai“, kurie nevengia antgamtiškumą, burtų, „naujojo romano“ stiliaus, kriminalinių romanų ir siauro romano stiliaus. Jaučiama Italo Calvino šmėkliškos „Gyatės“ įtaka. Jei kas galvojo, kad Gavelis savo romane „Jauno žmogaus memuarai“ (Pergalė, Nr. 2 ir 3, 1989) buvo pernelyg kritiškas mūsų „žemdirbių tautos“ galvosenos atžvilgiu, tai šis romanas ir šiuo metu vykstanti Lietuvos ekonominė blokada ne vieną privers susimąstyti, o gal ir pravers akis.

Autorius neina paviršiumi, bet rausiasi, ieškodamas visų mūsų tautos nelaimių šaknų: nuo atsisakymo senovėje atsikariauti Prūsų žeme, išbarstymo jėgų, kurie ir jūros neišnaudojimo — istorijos, šešioliktojo šimtmečio ir šių dienų... Jis vis ieško ar bent privertia skaitytoją susimąstyti, kas gniuždė demokratijas pasaulio? Ir tuos jis vadina „Jė“. Jų rą tik „laikiniai pristabdymai“, kurie nevengia antgamtiškumą, burtų, „naujojo romano“ stiliaus, kriminalinių romanų ir siauro romano stiliaus. Jaučiama Italo Calvino šmėkliškos „Gyatės“ įtaka. Jei kas galvojo, kad Gavelis savo romane „Jauno žmogaus memuarai“ (Pergalė, Nr. 2 ir 3, 1989) buvo pernelyg kritiškas mūsų „žemdirbių tautos“ galvosenos atžvilgiu, tai šis romanas ir šiuo metu vykstanti Lietuvos ekonominė blokada ne vieną privers susimąstyti, o gal ir pravers akis.

Autorius neina paviršiumi, bet rausiasi, ieškodamas visų mūsų tautos nelaimių šaknų: nuo atsisakymo senovėje atsikariauti Prūsų žeme, išbarstymo jėgų, kurie ir jūros neišnaudojimo — istorijos, šešioliktojo šimtmečio ir šių dienų... Jis vis ieško ar bent privertia skaitytoją susimąstyti, kas gniuždė demokratijas pasaulio? Ir tuos jis vadina „Jė“. Jų rą tik „laikiniai pristabdymai“, kurie nevengia antgamtiškumą, burtų, „naujojo romano“ stiliaus, kriminalinių romanų ir siauro romano stiliaus. Jaučiama Italo Calvino šmėkliškos „Gyatės“ įtaka. Jei kas galvojo, kad Gavelis savo romane „Jauno žmogaus memuarai“ (Pergalė, Nr. 2 ir 3, 1989) buvo pernelyg kritiškas mūsų „žemdirbių tautos“ galvosenos atžvilgiu, tai šis romanas ir šiuo metu vykstanti Lietuvos ekonominė blokada ne vieną privers susimąstyti, o gal ir pravers akis.

Ričardas Gavelis

Vytauto Maželio nuotrauka.

Šiame numeryje:

Akcija dėl Lietuvos • Pokalbis su Bite Vilimaite • Ričardo Gavelio naujas romanas • Išeivijos ryšiai su Lietuva • Šiometinių Poezijos dienų Chicagoje laukiant • Vitalijos Bogutaitės eilėraščiai • JAV LB Kultūros tarybos premijų šventė Floridoje • Juozo Palubinsko garsajuostė

Alp 2164
Larch.

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

DRAUGAS

Saturday supplement

1990 m. gegužės mėn. 19 d. / May 19, 1990

Nr. 98(20)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Poezija yra meilė

Antraštinė užuomina čia siejama su artėjančių Poezijos dienų pirmojo vakaro (gegužės 25 d. – penktadienio) programos pagrindine tema: meilės lyrika lietuvių poezijoje. Kada šių dienų pasaulyje tiek daug neapykantos, kada tikrai žmogus žmogui yra daugiau vilkas, pasirinkimas meilės temos pirmajam šių metų Poezijos dienų vakarui yra be galo prasmingas. Tai yra lyg ir atsvara anam tamsiajam prigimties gaivalui, kuris širšta ir putoja neapykanta. Gerai, kad Poezijos dienų rengėjai nesuabejojo meilės galia ir nutarė ją išaukštinti viso vakaro programoje. Bet iš tikrųjų argi galima meilė dar labiau išaukštinti, kai pačiame šventrašty sakoma, jog Dievas yra meilė.

Zinoma, meilės eileraščiams skirta vakaro programos atlikėjai turbūt j kokias nors meilės teologijas nesileis. Greičiausiai tai bus kasdieniškos ir labai žmogiškos buities mylinčių širdžių recitalis. Tokių širdžių, kokias turėjo ir visi mūsų didieji poetai, neišskiriant net ir Maironio, kada jis rašė: *Jau niekas tavęs taip giliai nemylės,*

Kaip tavo nulūdęs poeta!
Ir tai yra vienas iš gražiausių meilės eileraščių mūsų poezijoje. Tiesa, eilėraščių pabaigoje poetais lyg ir nurodo, kas yra ta jo mylimoji, būtent jo numylėta tėvynė. Bet literatūrologai ne kartą ir suabejoja: ar vien tik tėvynė? Jūs labiau, kai kitoje vietoje Maironis labiau tiesiai rašo:

*Man ranką padavei jautriai
Ir jauną širdį atdarei
Bendros žvaigždės vardu:
Dabar ar juokias ateitis,
Ar sopa, verkia mums širdis –
Jaučiu ašai už du.*

Ir tas šventas dviejų žmonių vienas kitam jausmas, vadinas meile, taip kūrybingai ir taip skaidriai išpynęs ir mūsų liaudies dainose, individualios poezijos žiedais sklėsis per visą pirmąjį šių metų Poezijos dienų vakarą. Antro kaimo aktorijų lūpomis ir širdimi bus pateikta rinktinė meilės eilėraščių pynė nuo ankstesniųjų mūsų literatūros autorių ligi pat šių dienų. Ir jaunoms, ir jau apsilpusioms širdims bus tikra atgaiva.

O tiesioginį bei dabartinį mūsų poezijos žodį išgirsime Poezijos dienų antrajame vakare. Čia dominuos trijų poetų pavardės: Janinos Degutytės, Vitalijos Bogutaitės ir Juliaus Kelero. Tai bus išvejojimo subrendusios, Lietuvoje tik ką prasiskleidusios, o taipgi jau amžinybėn išėjusios poezijos simboliškas ir visai realus apsiungimas.

Išskirtinis dėmesys šį vakarą (gegužės 26 dieną – šeštadienį) bus skirtas neseniai Lietuvoje mirusios poetės Janinos Degutytės asmeniui ir kūrybai. Kaip žinome, Degutė yra bene žymiausiaji moteriškas poetė pokario dešimtmečių Lietuvoje. Tai ne vien gilus ir platus talentas, bet

ir stipri asmenybė, savo poezijoje nedariusi reveransų pavergėjui. Apie ją ir jos kūrybą vakare prasiars poetais Julius Keleras, o jos eilėraščius deklamuos aktorai.

Paprastai visų istorinių išvejojimų grožinės literatūros baigdamosi su iš tėvynės pasitraukusių rašytojų išsekimu ar mirtimi. Savotiškas stebuklas čia yra šiandieninės lietuvių literatūros svetur situacija. Mes sugebėjome išsiauginti jau ir už tėvynės ribų pradėjusias rašyti jaunas kartas. Viena iš jų tarpo ir yra poetė Vitalija Bogutaitė. Ji bus šių metų Poezijos dienų programos dalyvė, viešnia, atvykstanti Chicago iš tolimosios Louisianos valstijos, iš prancūziškai skambančio miesto Baton Rouge. Bogutaitė yra kelių poezijos knygų autorė, žinoma abipus Atlanto. Poezijos dienų antrajame vakare ji skaitys naujausią savo kūrybą.

Naujiena bus ir iš Lietuvos Chicago atvykęs poetais Julius Keleras. Jis jau kurį laiką gyvena mūsų tarpe ir čionykštėje Lituaniškos katedroje ruošia lietuvių literatūros daktarą. Julius Keleras, galima sakyti, yra Lietuvoje pačios jauniausios, kone su tautos šiandieniniu atgimimu atėjusios poetų kartos bendražygis. Naują jo poezijos knygą *Baltas kalėdaitis* šiuo metu Chicagoje leidžia Ateities literatūros fondo leidykla. Savo poeziją antrajame šventės vakare ir skaitys pats autorius. Abi dienas poezijos vakarų programa prasidės 7 val. 30 min. vak.

Ši jau tradicija virtusi dviejų dienų poezijos šventė Chicagoje šiemet vyksta jau septynioliktą kartą. Tai unikalus ir kultūrinis

gyvastingumą liudijantis reiškinys. O turint mintį publiką, tai irgi gražus liudijimas, jog poezija mylinčių širdžių dar netrūksta. Jų ypač turėtų netrūkti šiemet, kai pati poezija pristatoma kaip meilė.

k. brd.

Lietuviška meilės lyrika

SAULIUS ŽUKAS

Pagal meilės eilėraščius galima spręsti apie vienos ar kitos epochos, vienos ar kitos tautos kultūros, papročių, moralinių normų padėtį bei vertę. Jie rodo, kaip žmogus suvokia save, kaip žvelgia į kitą, greta esantį ar nutolusį, laukiamą arba nebepasiekiamą – juk tai pati asmeniškiausia, intymiausia tematika literatūroje. Kita vertus, kai žvelgi į lietuviškos meilės lyriką, matai, kad joje palieka savo žymes tautos dvasinė istorija, kitaip sakant, meilės eilėraštis netiesiogiai tampa (autorius, poetais apie tai tikrai beveik negalvoja) bendrųjų kultūros ar net politikos tendencijų simboliu, metafora. Ką simbolizuoja, išreiškia tos metaforos, suprantanti tik lygindamas skirtingose epochose, skirtingomis sąlygomis parašytus meilės eilėraščius.

Ką gi reiškia šis, pasak Oskaro Milašiaus, didingas, užburiantis ir kartu baisus žodis? Tai malonumas bei smalsumas; ne, sakys kitas, tai amžinas - dieviškasis moteriškumas, angeliškas jausmingumas, nekaltas motiniškumas; maža to, pridurs trečias – tai tobuliausioji žmonių santarvė, kurią sudaro vyro išminties trauka ir moters aukojimasis, tai vienas didžiausių pasaulio slėpinių ir t.t. Tad kaip apie ją kalba lietuviškai?

Pirmasis poetais lietuviškai parašęs didesnę pluoštelį šios tematikos eilėraščių yra Antanas

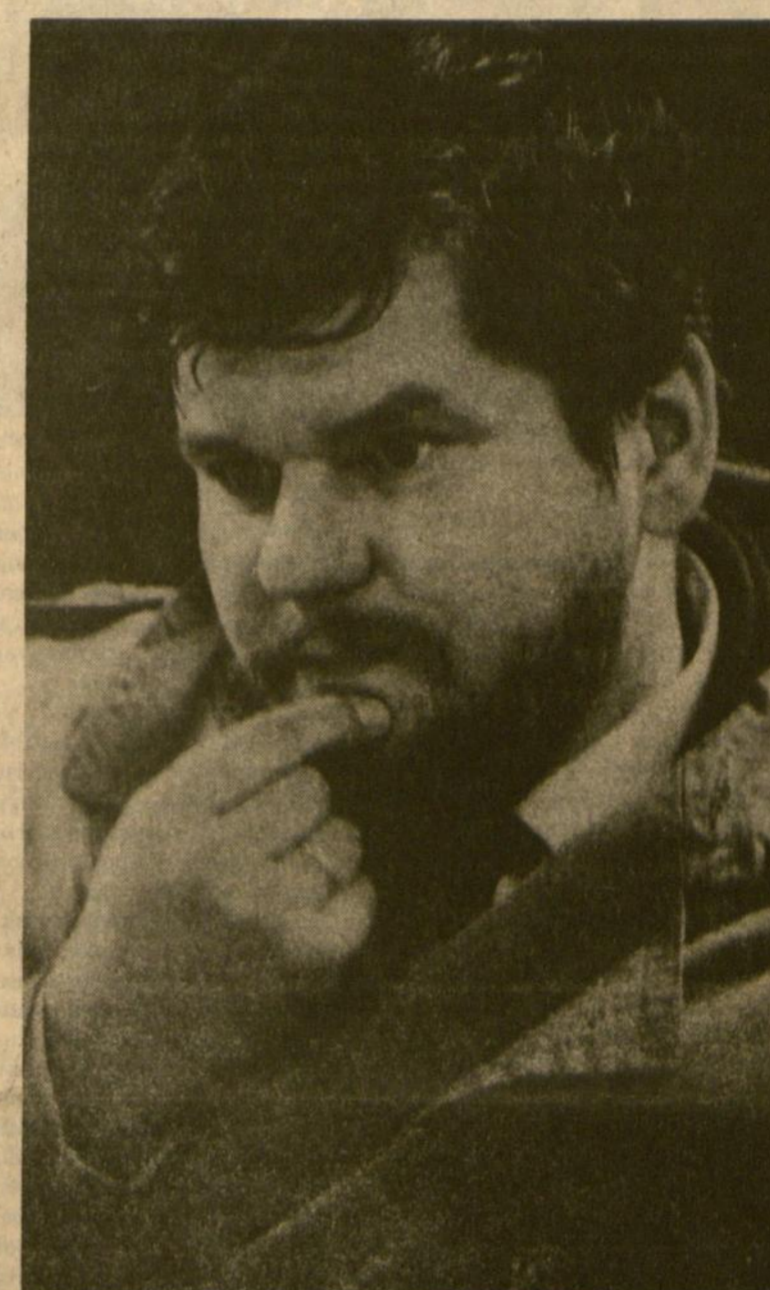
* Paskaita, skaityta Šeštajame mokslo ir kūrybos simpoziume Lietuvių centre, Lemont, Illinois, 1989 m. lapkričio mėn. 24 d.

Jackus Klementas (18 a.pab. – 19 a.pr.) Jis remiasi literatūrine 18 amžiaus tradicija ir sukuria keletą pastoralų ir erotinių idilių. Greta šiems žanrams būdingos antikinės atributikos (*Zefyras vėsings lengvais sparneliais/ Uždeng nuo saulės spindinčios angas/ Kupidas kytras lauk su paukšteliais/ Be neikris kas į jo žabangas – „Klonis“*) yra jau ir lietuvių folkloro motyvų, bet mums svarbiausia konstatuoti, jog Antano Klemento eilėraščiuose daugoka žaidybinio elemento, meilės tema traktuojama, pabrėžiant kūnišką potraukį.

19 amžiaus pirmoje pusėje lietuvių poetais parašė nemaža sentimentalijų, kartais erotiškų poezijų, tačiau dažniausiai jų jausmus orientuoja svarbiausias tikslas – vedybos. Akivaizdu, jog ši lietuviškoji meilė nebuvo – kaip tai matome tuometinėje romantinėje europinėje poezijoje – visa griauanti jėga, žlugdanti tiek mylimąjį, tiek mylimąją. Išorinė žaismė slėpė ir tam tikro nuosaikumo.

Antrojeje 19 amžiaus pusėje ima ryškėti dvasingumas lietuvių meilės poezijos pradai, ir tai sietina ne vien su orientacija liaudies lyrikos link. (Tautosakos tyrinėtojai tvirtina, jog lietuvių meilės dainos yra santūrios, yra kalbama net apie tam tikrą spragą tautosakos pasaulėjautoje: bučinių ir aistringų žvilgsnių neturinti lietuvių liaudies poezija yra nepilna, šios poezijos žmogus nemoka beatodairiškai siekti laimės, reikšti savo jausmą laisvai, aistringai kaip, pvz., slavai. Priežastis – pasyvumo, bejėgiškumo psichika, paskutiniaisiais „vergystos“ amžiais ugdyta.) Taigi 1863 metų sukilimas ir palaipsniui stiprėjantis tautinis judėjimas vienaip ar kitaip palietė lietuvių poetus. Tarkim, Antano Vienažindžio eilėse meilės intriga jau nebe intymūs kuždesiai ar pasvajojimai, eilėraščio intriga paremta realiais įvykiais – mylimoji ištrepta į Samarą. Šiai, gyvenimo diktuojamai, situacijai vaizduoti parankesnė ne pastoralinė tradicija, perdem idiliška, nepakelianti tokio siužeto; o dvasingesnė, santūresnė liaudies lyrika, kuri tarsi geriau pažino ir jautriau apdainavo mylimųjų išsiskyrimą. Iš lietuviškų liaudies dainų sklindantis liūdnumas, matyt, buvo psichologiškai artimiausias niūriai to meto, t.y. 19 amžiaus antrosios pusės, socialinei ir moralinei situacijai.

Aušros poetais, o taip pat Vincas Kudirka, Pranas Vaičaitis, Adomas Jakštas ir kt. savo kūryboje neakcentavo subjekto individualumo ir jo intymų išgyvenimų (prie šios grupės reikėtų skirti ir Maironį, nors jo situacija komplikotesnė). 19 amžiaus pabaigoje dominuoja tautiniai, visuomeniniai interesai, herojiški žygiai, protas čia turi valdyti jausmą, dvasia nugalėti kūną. Kad ir kaip miela būtų pasiduoti jausmų antplūdžiui, po vidinės kovos, kartais net aštrios (Maironio atvejis), šios lyrikos subjektas paklus pareigos balsui. Pažymėtina, kad šiuo metu į Tėvynę dažnai kreipiamasi kaip į moterį –

Saulius Žukas

Vytauto Maželio nuotrauka

motiną ar mylimąją (Maironio „numylėta“), bet renkančią tarp žemiškos mylimosios ir Tėvynės, beveik be abejonių renkamasi pastaroji, o kas elgiasi priešingai – susilaukia griežtos satyros. Nežabotus geismas, destruktivus jo poveikis buvo netoleruojami, nepateisinami ir to meto lietuvių prozoje. Jei kas ir bandydavo atskleisti aistros plūstelėjimą, tai tik tam, kad pasmerktų jį kaip pragaro pagundą (Šatrijos Raganos „Mėlynoji mergelė“).

Pereinant prie naujos poezijos kartos, atėjusios į literatūrą po spaudos atgavimo, reikėtų stabtelėti prie vieno lietuvių poezijos bruožo. Turiu galvoje tai, kad dauguma lietuvių poezijos klasiškų – kunigai (Kristijonas Donelaičius, Antanas Baranuskas, Antanas Vienažindys, Maironis, Adomas Jakštas, tam tikra prasme ir Vincas Mykolaitis-Putinas); mums rūpimą dvasinį konfliktą galima suformuluoti Maironio žodžiais: *Širdis man verkia: tavo sielą/ Suprasti vienas aš galiu;/ Bet skirta eit man, mano miela/ Kitu gyvenimo heliu.* Suprantama, kad šis konfliktas ar įtampa eliminuoja iš jų poezijos kūnišką potraukį ir geriausiai atveju akcentuoja dvasinį. Drįsčiau teigti, kad ši įtampa veikė ir vėlesnį šios temos traktavimą, formavo santūrumą pažymėtą lietuvių meilės lyrikos tradicija,

kurios aidai siekia ir mūsų dienas.

Keli lietuviškos meilės lyrikos tokio santūrumo pavyzdžiai: iš tautosakos į 19 amžiaus ir vėlesnę lietuvių meilės lyriką perėjo kreipinys į mylimąją: *sesute, sesule*, Vaitaičio eilėraštėje „sesuo“ verčia tremtinio, „sesule“ matome Kleopą Jurgeilionio, Zigmą Gėlės eilėraščiuose. Ją mini Sruoga, Kossu (ironiškai), Strielkūnas, Marcelijus Martinaitis iššifruoja paslėptąją prasmę – dvasingumo akcentavimą: *Tave tik už seserį aš parsivesiu.*

Dar įdomesnė žodžio draugas istorija: *Man liūdna buvo ir sunku / Keliaut gyvenimo taku / Be draugo dar jaunam...* (Maironio „Ant Drukšės ežero“). Šiame eilėraštyje panaudojami ir erotinės lyrikos motyvai: „mėnuo“, „ežero bangos“, „jazminų kvapai“, „man ranką padavei“, bet

*Man ranką padavei jautriai
Ir jauną širdį atdarei
Bendros žvaigždės vardu* labiau primena ne meilės prisipažinimą vienas kitam, o meilės išpažinimą trečiam objektui – kūnišką potraukį ir geriausiai atveju akcentuoja dvasinį. Drįsčiau teigti, kad ši įtampa veikė ir vėlesnį šios temos traktavimą, formavo santūrumą pažymėtą lietuvių meilės lyrikos tradicija,

draugo). *Draugas* yra ir vyriškos ir moteriškos giminės: aukščiau – dvasinis bendravimas pagrįstai nutrina daiktavardžių ir veiksmažodžių giminės (jos ima net trukdyti poetui išsireikšti): *Trokštu draugo arčiau...* Arba Putinas: *Parėjau atlankęs draugą / Ji buvo man labai gera* („Būties valanda“). Paminėtina ir Nykos-Niliūno „Autobiografija“, kurioje sakoma, jog meilė kitam žmogui yra vienintelis patikimas ir realizuojamas dalykas, kai žmogus yra išvarytas iš namų.

Taigi į literatūrą įsijungia tada Liudas Gira, Vincas Mikėvičius-Krėvė, Ignas Šeinius, Faustas Kirša, Antanas Vienuolis, Balys Sruoga, Vincas Mykolaitis-Putinas ir kt. Po 1904-1905 metų žmogus tampa pasaulėžiūros centru, bandoma jį atpalaiduoti nuo atsakomybės ir priklausomybės, jis sau valdovas, autonomiška asmenybė. Nauja ideologija, individualizmo iškėlimas sutelktai Krėvės „Šarūne“, Šeinius, „Kuprelyje“; abu personažai susikuria naują gyvenimo prasmę – ieško meilės, veržiasi į ją. Palankesnės sąlygos romantiškos meilės aidams mūsų žemėje iš tiesų susidarė tik 20 amžiaus pradžioje. Bet vis vien lietuviškos meilės jausmo stiprumas neprilygo tai, visa pakeliui ardančios aistros galiai, kurią pažįstame iš Vakarų Europos romantikų kūrybos, nors tiesa, būta bandymų peršokti santūrumo barjerą.

Susikūrus Lietuvos Respublikai, keičiasi ir literatūrinis bei idėjinis kūrybos kontekstas. Niekas netrukdo individui gilintis į asmeninius išgyvenimus, tautiniai idealai nebėra tokie aktuali, susilpnėjęs ir amžinybės ilgesys. Lyrika niekam nebeter nauja, ji – individualių išgyvenimų reiškinys. Ši etapa galima laikyti meilės lyrikos klestėjimo laiku. Iki valstybės sukūrimo dominavo liūdnesnis, nelaimingas meilės, nevykusiai susiklostiusio gyvenimo motyvai. Tai Prano Vaitaičio elegiškas, Zigmą Gėlės ir kitų trumpo gyvenimo poezijų lyrikos melancholija. O pirmasis valstybingumo dešimtmetis rodo, kaip išsilaisvina poeto jausmai, apčiuopiamiau pajuntamas sąlytis su žeme, gyvybe, moterimi; kartu atsiveria horizontai, poetais ima save suvokti „pasaulio piliečiu“, pvz., Juozas Tysliava meilės eilėraščių pabaigoje nurodo, jog jis rašytas Stockholm'e, kitas jau Elli – iš Suomijos. Suprantama, neišvengta ir bravūros (labiau berniškos negu kavaliariškos), šūkavimų, norint atkreipti į save dėmesį – *Aš aistringasis nei Bodleras, i alkoholiškas išpaustas* (Salys Šemerys). Vyriškas pasitikėjimas savim aktualizuoja erotinę tematiką. 1924 metais kyla net diskusija tarp Vaizganto ir Onos Puidienės-Vaidilutės, kuri apkaltina

(Nukelta į 2 psl.)

1990

Poezijos dienos

Penktadienį, gegužės 25 d.

ANTRAS KAIMAS

Meilės laiškeliai ir dienoraščiai

Šeštadienį, gegužės 26 d.

JULIUS KELERAS

VITALIJA BOGUTAITE

JANINA DEGUTYTE

Čikagoje

Jaunimo Centre – 7.30 v.v.

Šiame numeryje:

- Poezija yra meilė • Lietuviška meilės lyrika • Lietuvių operos „Meilės eliksyras“ • Stasio Baro 70 metų amžiaus sukakčiai • Vinco Trumpos „Lietuva XIX-ame amžiuje“ sutiktuvės • Juliaus Kelero eilėraščiai • Jono Čeponio tapyba

Alp 2164
Larch ✓

ESTUVOS
NACIONALINIS
M. GORBACIOVO
MOKSLAIŠKAS

ANTROJI DALIS

D R A U G A S

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1990 m. gegužės mėn. 26 d. / May 26, 1990

Nr. 103(21)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Tvarka ir laikas

Ateinančią savaitę daugelis iš mūsų keliausime į Washingtoną. Sutiksime Gorbaciovą, kuris atskrenda Amerikon kalbėtis su Bush'u viršūnių konferencijoje. Šio tipo konferencijos tai politinis teatras, kurio tikslas yra sudaryti vaizdą, jog didžiųjų žemės galybių vadai racionaliai tvarko pasaulį. Lietuvių demonstracijų Washingtono tikslas — įsibrauti į tą galiūnų privačią operetę, įnešti dozę realybės. Mes liudijame, kad pasaulis keičiasi. Ir tai ne pagal strategų planus, o pagal istorines jėgas, sprendžiančias laisvės dialektiką. Mūsų dramo tikslas — parodyti tiems, kurie mus matys, kad Lietuva neatsitiktinai yra pasaulio dėmesio centre. Viskam yra tvarka.

Amerikos ir Kanados lietuvių didžiais skaičiais prisistatymas Washingtono ir kitose Gorbaciovo aplankomose vietose, kartu su pačių Baltijos respublikų vyriausybės laukiamomis reakcijomis, yra moralinis veiksmas, kurio pasisekimas užtikrintas. Jis nepriklauso nuo spaudos ar televizijos palankios ar nepatenkintos reakcijos. Mūsų tenai atsiradimo tikslas kitoks. Lietuva, per savo žmones, prisistato kaip nepakviesta dalyvė aukštame susitikime. Lietuva pastaraisiais mėnesiais yra tapusi trečioji „superpower“. Tačiau visai naujo tipo galybė, ne ginkluota jėga ar ekonomine stiprybe pasiremianti. Juk tais dalykais esame ko gero pasaulyje neturtingiausia valstybė. Lietuvos galybės statusas — idėjinis elementas jėga. Ginkluota jėga neatstoja drąsaus tiesos išsakymo. Lietuva vyrauja idėjinėje rinkoje. Lietuvių stiprybė — šaltas realistiškas pasaulio suvokimas, neatskiriamas ir nuo mistinio pasišventimo laisvės ir teisybės realizavimui.

Lietuvos nepageidaujamas pasirodymas jų arenoje galiūnų pasitarimui pridoda realumą, kurio ten stokojama. Lietuvos neįvertinta ir tiesiog nemaloni, bet neįkainojama dovana šitai konferencijai — mūsų tikėjimas, kad pasaulis nestovi nepajudinamas, bet kinta. Dalyvaudami demonstracijose teigsime, kad lietuviai žino, jog pasaulyje yra tvarkaraštis ir tvarka.

Visi lietuvių veiksmai priklauso nuo suvokimo, kad yra tvarkaraštis. Šių dienų sunkiausiais momentais galime pasiguosti ir pasididžiuoti mūsų Aukščiausiosios Tarybos tobulu laiko pajūtimu. Naujais įvykiais įrodė Latvijos ir Estijos atvejais, kad greitas ir energingas išstojimas nebuvo klaida. O dabar laukiame Sovietų Sąjungos sprogimo. Tai sekantis žingsnis pasaulyje, kuris įskatas į judesį.

Šita sąmonė skiria lietuvius nuo amerikiečių stebėtojų. Pavyzdžiui, šios savaitės *The New York Times* vedamasis ragino lietuvius atsąukti nepriklausomybę. Jis argumentavo, jog lietuvių viltis — tampresni, glaudesni ryšiai tarp Vakarų ir Sovietų Sąjungos. Bai-

su tai girdėti — tai yra ryšiai su lavonu, nekrofilija. Sąjungai neliko pusmečio. Vidurio Europos laisvės audra persimeta į pačią imperiją. Mes gauname tas pačias žinias, kaip amerikiečiai, bet jiems trūksta šio interpretacijos irankio, tai yra, atpažinimo, kad ta sistema grūna ir pasaulis keičiasi. Lietuvos laisvė — pirmieji naujo laiko spinduliai.

Lietuva atstovauja naujam, beaustančiam laikui. Yra proga tautų gyvenimą perstatyti pagal naują tvarką, teisingumo tvarką. Šį projektą vykdo lietuviai. Landsbergio žodžiais Hedrick Smith programoje: „We will decide our destiny as a free people.“ Vien tas ryžtingumas jau vykdo projektą. Lietuviams pirmiems buvo duota žinoti, kad atėjęs kitoks laikas. Tai sunkiai buvo išūrima iš šalies. O mūsų tarpe vyko stebuklai. Pasauliui neregėti dalykai pasirodė Lietuvos istorijoje pakeliui į laisvę. Niekad nesitikėjome girdėti Landsbergio ir Prunskienės lietuviškus žodžius per televiziją. Niekad nesitikėjome šitokio masinio darbo kartu, tautos besąlyginio vieningumo abendrus tikslus siekiant. Naujam laikui atstovauja Lietuvos išsilavinimas ir įsibrovimas į viršūnių konferenciją. Mažos tautos, siekiančios laisvės, atpažįsta lietuvių projektą. Televizijos žiniose programa apie Quebec'o nepriklausomybės siekimą prasideda su trispalviu jūra. Kitos tautos irgi stebi Lietuvos pavyzdį. Kol didžgalybės tariasi, būtų galima sudaryti idėjinę Saugumo Tarybą iš Lietuvos, Čekoslovakijos, Vengrijos ir Rytų Vokietijos. Trispalvė jau daug daugiau reiškia (ir reikš toliau, kuo ilgiau ši kovą tęsis) pasauliui, negu tik lietuvių (Nukelta į 2 psl.)

Apie Lietuvos aukštąsias mokyklas... ir ekonominę blokadą

Pokalbis su profesorium Vladu Domarku, Kauno politechnikos instituto rektorium

Prieš porą savaičių Amerikoje lankėsi profesorius Vladas Domarkas, Kauno politechnikos instituto rektorius. Nors ir labai trumpam su juo susitikus, profesorius Domarkas maloniai sutiko su *Draugo* kultūrinio priedo skaitytojais pasidalyti keliomis mintimis apie Lietuvos aukštųjų mokslo įstaigų šiuolaikinius siekius, o taip pat rūpėsiu apie Lietuvos kritišką politinę ir ekonominę padėtį šiuo metu.

Vladas Domarkas gimė 1939 metais Kretingos apskrityje. 1961 metais baigė Kauno politechnikos instituto Elektrotechnikos fakultetą ir pradėjo dirbti to paties instituto ultragarso mokslinėje laboratorijoje. Mokslinių ryšių su šia laboratorija nenutraukė ir vėliau pradėjęs dėstyti studentams. Kandidatinę disertaciją apgynė 1967 metais, daktarinę — 1977. Apgynęs daktarinę disertaciją, devynis mėnesius stažavosi University of California — Santa Barbara ir Stanford University mokslinėse laboratorijose. Yra parašęs dvi mokslines knygas: *Kontrolės ir matavimo pjezelektriniai keitikliai* (su R. Kažiu) ir *Ultragarsinė echoskopija* (su E. Pilecku), daugiau kaip 100 mokslinių straipsnių. 1985 metais buvo išrinktas Lietuvos mokslų akademijos nariu-korespondentu. Nuo 1983 metų dirba Kauno politechnikos instituto rektoriumi.

Apie save profesorius Domarkas, tarp kitko, šitai sako: „Turėjau sunkią pokario metų vaikystę ir jaunystę (man esant dešimties metų, mirė motina), todėl nuo vaikystės įpratau per daug netinginaudamas dirbti. Tai, o taip pat turbūt tam tikras žemaitiškas užsispyrimas atvedė mane į dabartinę poziciją“.

— Berods, vienas iš Jūsų rūpėsiu Amerikoje buvo susidaryti kontaktus Amerikos universitetuose ir tyrinėti galimy-

bes studentams iš Lietuvos atvykti čia tolimesnėms studijoms, kad galėtų grįžti į Lietuvą kaip savo sričių ekspertai? Kokios, kaip Jūs patyrėte, yra tam perspektyvos? Ir kodėl manote, jog tai labai svarbu ateities Lietuvai?

— Atkuriant nepriklausomą Lietuvos Respubliką, pertvarkomos visos institucijos, tarp jų ir aukštosios mokyklos. Todėl šį kartą atvykau į Jungtines Amerikos Valstybes, norėdamas geriau susipažinti su inžinierių rengimu šios šalies universitetuose bei kolegijose, o taip pat ieškodamas galimybių Lietuvos studentams atvykti studijuoti į JAV. Šios kelionės priešistorija prasidėjo praėjusių metų spalio mėnesio pradžioje, kai į Kauno politechnikos institutą (KPI) buvo atvykę JAV valstybinių universitetų ir kolegijų asociacijos atstovai — penkių JAV universitetų ir kolegijų prezidentai. Tada su jais buvo pasirašytas tarpusavio supratimo memorandumas, kuriame akcentuojamas tikslingumas keistis studentais ir dėstytojais.

Netrukus po to, gavau Central Michigan University prezidento E. Jakubausko kvietimą aplankyti jų universitetą, kuris ir atvedė mane į Jungtines Amerikos Valstybes. Central Michigan University prezidentas E. Jakubauskas ne tik nuoširdžiai priėmė mane savo universitete, bet ir rado galimybę apmokėti didesniąją kelionės Jungtinėse Amerikos Valstybėse išlaidų dalį. Už visa tai jam esu labai dėkingas.

Be minėto Central Michigan University lankiausi dar šešiuose JAV universitetuose ir kolegijose įvairiuose miestuose, susitikau su JAV valstybinių universitetų ir kolegijų asociacijos prezidentu A. Ostar. Visa tai būtų buvę neįmanoma, jeigu taip nuoširdžiai nebūtų padėję būrys tautiečių — Amerikos lietuvių. Ačiū jiems visiems už tai!

Vilniuje, Katedros aikštėje, ruošiantis Michailo Gorbaciovo atvykimui į Lietuvą šių metų sausio 11 dieną.

Aleksandro Juozapacilio nuotrauka

Manau, kad dalis to, ką sužinojau JAV universitetuose, bus galima pritaikyti mūsų institute Kaune, pertvarkant studentų studijas bei ruošiant naują instituto statutą. Su kai kuriais JAV universitetais numatomas ir pasikeitimas studentais bei dėstytojais. Tiesa, tokio keitimosi galimybės gana ribotos. Trukdo ne tik sudėtinga dabartinė Lietuvos politinė ir ekonominė situacija, bet ir kalbos barjeras. Tačiau tikimasi, kad jau šių metų rudenį bus galima pasiųsti studijuoti į Jungtines

Amerikos Valstybes vieną arba du mūsų instituto studentus. Vėliau šį skaičių numatoma didinti.

Manyčiau, kad pirmiausia į JAV tikslinga būtų siųsti gabius studentus magistro laipsnio studijoms. Taip pat gerai būtų, kad dalis iš jų vėliau galėtų įgyti praktinio darbo įgūdžius industrijoje arba ruošytų čia Ph. D. disertacijas. Tokie specialistai, grįžę į Lietuvą, žymiai pagreitintų Lietuvos pramonės pertvarkymą.

— Kaip ir Jūs pats, be abejo, patyrėte, išsivijoje Lietuvos politinė, ekonominė ir šiuo metu jau ir kultūrinė blokada kelia baisų rūpestį. Pavyzdžiui, vaistų ir kitų būtinų žmonių gydymui priemonių trūkumas Lietuvos ligoninėse. Arba — maisto produktų nebuvimas parduotuvėse, kūdikių ir vaikų maitinimo klišių. O kaip patys Lietuvos gyventojai reaguoja į Maskvos sudarytą, precedento neturinčią, o gražiai pasaulio forume pateisinamą padėtį?

— Lankymosi Jungtinėse Amerikos Valstybėse įspūdžius tikrai temdo pradėta ekonominė Lietuvos blokada. Sustiprinta blokada pradėta, tik prieš pat man išvykstant į kelionę, todėl iki šiol neteko tiesiogiai patirti, kaip į šią blokadą reaguoja Lietuvos gyventojai. Tačiau, pagal spaudą ir televiziją, galima susidaryti nuomonę, kad lietuviai iki šiol išlaiko rimtą ir orią pergveną blokados negandas. Tai dar labiau pabrėžia tos blokados beprasmiškumą, o taip pat perspėja pasaulį, kad iš Maskvos reakcijos jėgų galima tikėtis netikėčiausių, nežmoniškausių išduolių. Aš manau, kad blokada

nepasieks Maskvos užsibrėžto tikslo, nes tikiu, kad čia svarbų vaidmenį suvaidins įvairių pasaulio šalių, jų tarpe ir JAV opinija, smerkianti šį Sovietų Sąjungos vadovybės sprendimą, o taip pat turėtų įtakos turėti stiprėjančios demokratinės jėgos pačioje Sovietų Sąjungoje.

Žinoma, labai neramina gaunamos žinios, kad jau trūksta maisto produktų, vaistų ir kitų žmonių gyvenimą lemiančių dalykų. Antra vertus, šiuo metu negalima tikėtis ir realios užsienio valstybių materialinės pagalbos. Todėl šiuo metu Lietuvai labai svarbi moralinė parama ir įvairių šalių aktyvi pozicija, kad kuo greičiau būtų atšaukta blokada ir būtų pradėtos derybos tarp Lietuvos ir Sovietų Sąjungos.

— Ar bus ir, jei taip, kokie ilgalaikiai padariniai Lietuvai tos Maskvos įvestos ekonominės blokados?

— Blokada dar labiau susilpnins ir taip nestiprią Lietuvos ekonomiką, ir todėl ateityje Lietuvai tikriausiai prireiks ir ekonominės kitų šalių paramos. Dėl blokados išaiškėjusios silpnos ūkio grandys gal paskatins ir ūkio struktūros pasikeitimus.

— Kaip reiktų blokadą sprasti ryšium su Gorbaciovo visuotine politika? Ko iš tikrųjų yra jū siekiama? Sulaužyti Lietuvos Respublikos vyriausybės ir taip pat jos piliečių valią — priversti atsiskaityti, kaip jau daug sykių iš Kremliaus pabrėžta, Kovo 11 dienos nepriklausomybės atstatymo paskelbimo? O gal yra ir užsleptų motyvų — kad tai politinis pretekstas Maskvai palengvinti tvarkytis su kritiškais ekonomiais trūkumais Sąjungoje, kaip kai kurie Vakarų spaudos komentatoriai pažymi?

— Sunku prognozuoti tolesnius Sovietų Sąjungos vadovybės veiksmus. Tačiau bet kurio atveju aišku, kad dabartinei Lietuvos vyriausybei artimiausiais mėnesiais ir metais vienomis iš didžiausių bus ekonominės problemos. Tikiu, kad dėl jų nebus atsiskayta nepriklausomybės, o taip pat noriu tikėti, kad vyriausybei pasiseks pradėti ekonomines derybas su Maskva ir kad greitai laiku paruos programą ekonominei krizei likviduoti. Antra vertus, kol kas Lietuvoje nėra prielaidų sparčiam ekonominiam vystymuisi: nesuformuoti atitinkami ekonominiai santykiai, neišbalansuota materialinė bazė, nemaža dalis dirbančiųjų atpratę intensyviai ir sąžiningai dirbti.

Dėl to yra tam tikras pavojus, kad dalis Lietuvos gyventojų po kurio laiko gali nusivilti išrinktais parlamentariais ir naująja vyriausybe. Kad to neįvyktų, ir parlamentariai, ir vyriausybė ekonomijos klausimais turi užimti labai realistišką, konstruktyvią poziciją.

— Dėkojame profesorui Vladui Domarkui už paskutinėmis valandomis prieš grįžtant į Lietuvą padarytą pokalbį — jį lydi mūsų viltys ir linkėjimai nepriklausomos Lietuvos ištvirtinimui ir klestėjimui.

(Su profesorium Vladu Domarku kalbėjosi Aušra Liulevičienė St. Johns, Indiana, gegužės 2 dieną.)

„Kumštis ir Lietuvos žmonių veido išraiškų spektras“ — Michailas Sergejevičius Gorbaciovas vizituoja Lietuvą šių metų sausio 11 dieną. Ateinančią savaitę Gorbaciovą atvyksta į JAV „viršūnių susitikimui“ — išsivijos lietuviai rinksis birželio 1 ir 2 dieną Washingtono liudytį mūsų valstybės teise į nepriklausomybę. M. Baranensko nuotrauka

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1990 m. birželio mėn. 2 d. / June 2, 1990

Nr. 107(22)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Sekminės – Dievo ir žmogaus sąveikos šventė

Sekminės – Šventosios Dvasios atsiuntimo Naujajame Testamente įvykis yra tiek sklindinas prasmė, jog turbūt nenuostabu, kad šią išganymo istorijos paslaptį ir patiems krikščionims nėra lengva iš karto suvokti, tuo labiau visas jos galimas implikacijas įžiūrėti ne tik tikinčiojo, bet ir aplamai žmogaus gyvenimui savo paties laike, savo paties pasaulyje. Kalėdų – Viešpaties Jėzaus gimimo ir Velykų – Priskelimo įvykių reikšmės greičiau ir net tiesiogiai mus prakalbina – Dievas tampa žmogum ir gyvena tarp mūsų, Dievo galia sutriuškina paskutinį mūsų priešą – mirtį. Tuo tarpu Šventosios Dvasios atėjimas į žemę ir jos veikla mūsų tarpe, atrodo, nemažiau sudėtinga ir plati, kaip sudėtinga yra žmogiška širdis ir platus visas individualaus žmogaus gyvenimo bei žmonijos istorijos spektras.

Todėl neatsitiktinai, kadangi Sekminių paslaptis taip sunkiai leidžiasi į sąvokas įglaudžiama, per visą Bažnyčios istoriją jos atsiskleidimui pirmiausia tarnavo poetiniai įvaizdžiai. Religinis menas Šventajai Dvasiai suteikė baltą balandžio formą, tuo parbrėždamas ne tik jos esmines savybes – taiką ir meilę, bet ir jos aktyvią veiklą – ji „nusileidžia“ virš apaštalių, susibūrusių kartu melstis. Tačiau ir kitų įvaizdžių Šventosios Dvasios veikimui būta ir tebėra gausu, ypač tokių kurie pasitelkia gaidius gamtos jėgas. Ir Naujajame Testamente, ir Bažnyčios liturgijoje sutinkame: vėją, ugnį, šviesą, rasą, kvėpimą, dvelkimą, užimą, pripildymą. Tai vis yra gaivinanti ir kurianti arba kūrybinę energiją simboliuojanti jėgos. Ir vienas iš Šventosios Dvasios vardų yra Gaivintoja. Bet ir tai jos atėjimo į žmonių tarpą reikšmės dar neišsėmia.

Paradoksas atrodo, kad ugnim ateinanti Dvasia vis tiek lieka meilės ir ramybės dvasia – kitas jos vardas Evangelijoje yra Ramintoja – visas žmogiško gyvenimo kliūtis, siekiant vykdyti Dievo darbą žemėje, įgalinanti mus nugalėti, guodžianti ir laiminanti. Labai gražiai šios dvi kryptys yra išreikštos viename mūsų tautos Sekminių paprotyje. Kaip ir kitos mūsų krikščioniškos šventės sudaro junginį tarp senovės pagonių tikėjimo ir naujesnės krikščionybės motyvų, taip ir daugelis Sekminių papročių yra kilę iš tuo laiku švenčiamos pavasario ir gamtos sužaliavimo šventės. Su Sekminėmis susijęs berželis kaip tik reprezentuoja gamtos jauną, žalią, kvėpiantį atgimimą. Bet, kaip rašo Danutė Bindokienė savo knygoje *Lietuvių papročiai ir tradicijos išsivijoję*: „Žmonės stengdavosi namų pastogę ar bent kambarių palubes apkaišyti beržo šakomis, kad

Šventoji Dvasia (kurią liaudis įsivaizdavo baltu balandėliu), atskridusi į tuos namus, turėtų kur nutūpti ir pailsėti. Tada visi namų gyventojai gyvens taikoje, bus linksmi ir laimingi.”

Trečias esminis Šventosios Dvasios atėjimo aspektas yra įgalinimas išsiskleisti žmogiškoms galioms – ką išreiškia ir „įkvėpimo“ sąvoka. Ir čia išryškėja Šventoji Dvasia kaip Dievo, arba galutinės tikrovės, begalinio dosnumo žmogiškajam gyvenimui ženklas. Naujasis Testamentas pasakoja, kad apaštalai išėjo skelbti Dievo darbus, kalbėdami įvairiausiomis kalbomis. Kalba yra žmogiškojo gyvenimo esminė lytis ir kultūros pagrindas. O ir visos septynios Šventosios Dvasios dovanos, kurios savo ruožtu vėl kildina dvylika vaisių (šių skaičių parinkimas yra reikšmingas – jie neriboja, bet tik pabrėžia gausą), yra tos žmogiškos galios, kuriomis pasireiškia mūsų protas, mūsų valia, išgryninami ir sutaurinami mūsų jausmai – kūrybingam ir prasmingam gyvenimui.

Jeigu Sekminių paslaptis turi tiek daug reikšmės kiekvieno iš mūsų gyvenimui, tai dar daugiau kultūros – žmogiškos kūrybos srities – kontekste. Per 50 metų religinio matmens iš lietuvių kultūros išjungimas – kiek yra ja nukriaudęs daugelyje jos sričių? Ir ką mes galėtumėm iš to pasimokyti? Ko nebegalime, bet ką dar galbūt galime išgelbėti? Bet apie tai kitą kartą.

a. II.

„Sekminės Lietuvoje“

Iš Romualdo Rakausko meninės fotografijos parodos katalogo „Žydėjimas“

Tarpkonfesinės Švento Rašto laidos apžvalga

JONAS GYLYS (JOHN GILLIES)

Šio pranešimo uždavinys yra supažindinti su laukiama lietuvių kalba Švento Rašto laida, kuri vadintųsi tarpkonfesine arba ekumenine Švento Rašto versija. Džiaugiuosi, kad Šeštasis mokslo ir kūrybos simpoziumas įtraukė ir Švento Rašto temas į savo programą. Iš tikrųjų, Šventas Raštas – krikščionių tikėjimo pagrindas – ne tik ugdo žmogų, bet formuoja ir pasaulio tautų kultūrą.

Pats esu nei teologas, nei kalbininkas. Esu pasaulietis krikščionis, mano profesija – rašytojo. Todėl galbūt geriau sakyti, kad esu stebėtojas, tačiau ne visuomet objektyvus ir nešališkas. Gimiau Jungtinėse Amerikos Valstybėse, šiuo metu gyvenu Texas. Nepriklausomoje Lietuvoje gyvenau trejus metus, sovietų okupuotoje Lietuvoje esu lankęsis tris kartus. Esu krikščionis – evangelikas. Mano tėvas užaugo katalikiškoje šeimoje, bet vėliau tapo baptistu ir ilgai – baptistų pamokslininku. Mano paties tikėjimas taip pat vystėsi per kelis gyvenimo etapus. Iš baptistų konfesijos perėjau į presbiteriųjų (evangelikų reformatų). Kaip krikščionis evangelikas, jaučiu, kad Šventas Raštas visiems krikščionims yra labai svarbus.

Naujajame Testamente, *Apokalypės* knygoje, skaitome apie Pilypą, vieną iš Kristaus sekėjų. Pilypui buvo nurodyta surasti Etiopijos iždininką, skaičiusi Senojo testamento pranašą Izaiją. „Ar supranti, ką skaitai?“, užklauso Pilypas. „Kaip galiu supasti, jei man niekas nepaaiškina?“, atsiliepė afrikietis. Suprantu to afrikietio dilemą. Čia matyti ir mano šališkumas. Šventasis Raštas turi būti prieinamas visiems ir aiškus visiems – intelektualiniams didžiūnams ir praktiškoms žmonėms.

* Paskaita, skaityta Šeštojo mokslo ir kūrybos simpoziumo programoje, teologijos sekcijoje, 1989 m. lapkričio mėn. 25 d. Lietuvių centre, Lemont, Illinois.

Galbūt būtų naudinga aptarti terminą *Šventasis Raštas*. Šventasis Raštas su Senoju ir Naujuoju Testamentu sudaro 66 knygos. Katalikų Švento Rašto variantas turi dar trylika knygų, kurios yra Septuaginto Senojo Testamento graikų kalbos vertime, žydų nepripažįstamos ir evangelikų laikomos nekanoninėmis. Šitos trylika knygų vadinasi apokrifinėmis ir dažniausiai yra spausdinamos atskirai tarpkonfesinėse Švento Rašto laidose.

Švento Rašto knygos yra rašytos hebrajų, aramajų ir graikų kalbomis. Rankraščių originalių autografų neturime. Turime tik kopijas, bet tarp jų yra labai senų, iš antrojo šimtmečio pradžios. Mokslininkai, kurie moka tas senąsias kalbas, rūpestingai lygina naujai surastus rankraščius, kad vertimai būtų tobulesni ir tikslūs.

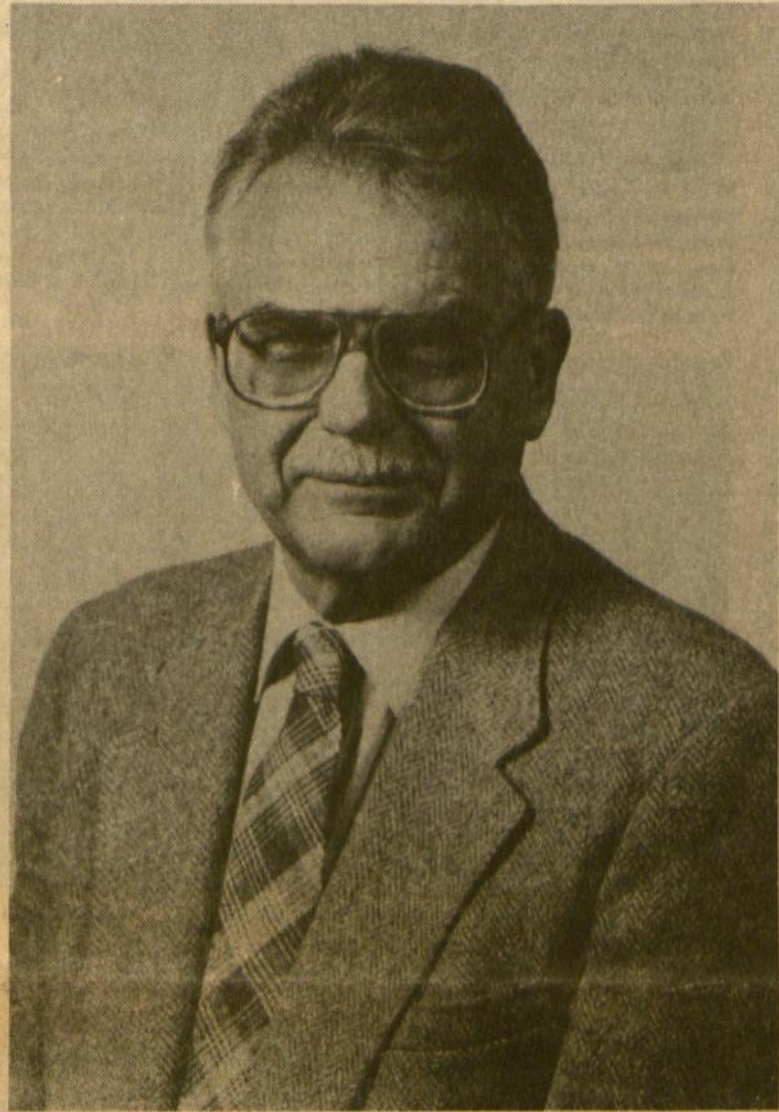
Nauji Švento Rašto vertimai yra reikalingi dėl *tikslumo ir aiškumo*. Kodėl aiškumo? Kalbos visuomet keičiasi. Negaliu suprasti Mažvydo ar Lukanto raštų be pastabų – paaiškinimų. Taip, kaip ir Chaucerio *Canterbury Tales* vidurine anglų kalba. Pirmą kartą šį etiopą, kuris nesuprato Izaijo pranašysčių be paaiškinimų. Kalbos yra gyvos: jos auga, keičiasi, jos nestovi vietoje.

Vertimai

Geriau yra versti iš seniausių rankraščių, bet žinoma, ne visi vertėjai gali prie jų prieiti. Taigi, verčiant Senąjį Testamentą, daugelis vartoja Masoreto hebrajų tekstą. O Naujajame Testamente iš graikų kalbos išleido United Bible Societies. Jei vertėjai nemoka tų senų bibliinių kalbų, tai verčia iš vėliausių ir tiksliausių vertimų, ir jų yra nemažai anglų, prancūzų ir vokiečių kalbomis.

Yra du, gal trys metodai versti Šventąjį Raštą. Pirmasis – *pažodinis*. Reikia, kad kiekvienas žodis yra svarbus teksto ir gramatinis tikslumo atžvilgiu. Daugelis krikščionių yra isitikine, kad šis metodas yra vienintelis, nagrinėjant ir verčiant Švento Rašto tekstą. Dr. Algirdo Jurėno darbas šioje srityje vaizduoja šį metodą; jis mums nurodė vertimo sunkumus ir problemas.

Antrasis metodas, anglų kalba vadinamas „dynamic equivalency“, lietuviškai būtų *lygiavertiškumas*. Ieškoma *minčių tikslumo* – ne žodžių prasmės. Pripažįstame, kad Šventas Raštas buvo rašytas, kai gyvenimas ir pasaulis buvo labai skirtingi nuo šių dienų. Tai žemdirbystės epocha ir jos tarmės bei papročius reikia išversti dabartinei kartai. Štai

Jonas Gylys (John Gillies)

vienas pavyzdys: Šventame Rašte sakoma, kad Jėzus sėdi Dievo dešinėje. Tai reiškia – garbės vietoje. Bet yra tautų, kurios garbės vietą laiko karaliaus arba valdovo kairėje. Matome, kad tikslus žodis gali duoti netiksliai reikšmę. Man atrodo, kad kunigo Česlovo Kavaliausko Naujojo Testamento vertimas ir lietuvių kalbą dažnai paremtas šiuo lygiavertiškumo metodu.

Trečiasis metodas yra *parafrazė*. Tiksliai kalbant, tai ne vertimas, bet apasakojimas kitais žodžiais – laisvas, asmeniškias variantas arba adaptacija. *The Living Bible* anglų kalba yra parafrazė. Lietuvių kalba kol kas neturime parafrazės tipo vertimo.

Pagaliau pažiūrėkime ir tarpkonfesinius arba ekumeninius vertimus. Tai yra Švento Rašto vertimai, bendrai patvirtinti ir įvairių krikščionių bažnyčių pastangomis išleisti. Geras pavyzdys yra italų kalba Šventas Raštas, išleistas bendradarbiaujant Romos katalikų ir evangelikų bažnyčioms Italijoje. Kada pirmojo milijono kopija buvo įteikta popiežiui Jonui Pauliui II 1980 metais, jis pareiškė: „Viešpaties Žodis yra vienas visoms bažnyčioms, ir jos gali artėti tik tuo būdu, kad jos bendrai girdi ir gerbia tą Žodį“. Tokia tarpkonfesinė Švento Rašto laida lietuvių kalba numatoma tik ateity. Vis vien matyti ekumeninis bendradarbiavimas tarp lietuvių tikinčiųjų.

Savo pratarmėje lietuviškajai Naujojo Testamento antrajai laidei (Lietuvos vyskupų konferencijos leidinys) 1988 metais jos redaktorius kun. Vaclovas Aliulis rašo: „Rengėjai taip pat dėkoja už brolišką bendradarbiavimą lietuvių evangelikų atstovams: evangelikų liuteronų vyskupui Jonui Kalvanui, metodistų kunigui Kostui Burbuliui ir baptistų vyresnio presbiterio padėjėjui Albertui Latužiui už dalykines pa-

stabas...“ Kitur kunigas Aliulis mini kitus šaltinius, tarp jų dr. Algirdo Jurėno Naujojo Testamento vertimą, išleistą Britų ir Užsienio Biblijos draugijos.

Dabar pažiūrėkime, kas yra Biblijos draugija. Pirmoji buvo Britų ir Užsienio Biblijos draugija, įsteigta 1804 metais. Amerikos Biblijos draugija įsisteigė 1816 metais. Kiek vėliau Biblijos draugijos buvo įkurtos Prancūzijoje, Olandijoje ir Vokietijoje. Jų tikslas buvo išleisti ir išdalinti Šventojo Rašto ir jo dalių kopijas. Parduodavo Šventąjį Raštą kiek galima pigiau. Biblijos draugijos buvo evangelikų įkurtos organizacijos, ir popiežius Pijus IX prieš 130 metų jas pasmerkė ir vadino grėsme Bažnyčiai. Toks požiūris seniai pasikeitė.

Lietuva neturėjo tautinės Biblijos draugijos, nors Britų ir Užsienio Biblijos draugija ten turėjo savo atstovus, jų tarpe buvo baptistų kunigai: Teodoras Gerikas ir Jonas Inkenas. Iš savo jaunystės Lietuvoje gerai prisimenu vieną seną žmogų vardu Kutra, kuris dviračiu keliavo per kiemus, pardavinėdamas Šventojo Rašto ir Evangelijų tekstus. Jis buvo knygnešys, sekdamas Lietuvos knygnešiu tradicija, kuri caro laikais aprūpino žmones lietuvių spauda.

Jungtinės Biblijos draugij (United Bible Societies) įsikūrė 1946 metais. Pastebėkime, kad jos oficialiai vadinosi „draugijos“ (daugiskaita). Tai yra tarptautinė organizacija, kurią sudaro daugiau kaip 50 tautinių Biblijos draugijų. Šioji tarptautinė draugija techniškai padeda, kur galima, Švento Rašto vertimų darbui, spaudai ir platinimui.

Dvidešimt metų vėliau, 1966 metais, popiežius Paulius VI per Vatikano Sekretariatą krikščionių vienybei ugdyti ragino įvairių šalių vyskupų konferencijas tyrinėti galimybes versti Šventąjį Raštą bendrai su kitais krikščionimis. Prasidėjo pokalbiai su Jungtinių Biblijos draugijų atstovais; bendradarbiavimo pagrindai buvo diskutuojami ir priimti 1968 metais. Kitais metais buvo įsteigta visai nauja katalikų organizacija Stuttgart'o mieste, Vokietijoje. Tai Pasaulio katalikų federacija Švento Rašto apaštalavimui. Jungtinių Biblijos draugijų centras taip pat yra Stuttgart'e, ir tos dvi organizacijos dažnai tarpusavy konsultuoja. Taip prasidėjo tarpkonfesinio Švento Rašto vertimo bendradarbiavimas.

Trumpai pažiūrėkime į tos veiklos pagrindus, sutartus Sekminių metu 1968 metais. (Kas norėtų plačiau apie tai pasiskaityti, pagrindus ras knygoje *Doing the Truth In Charity*, redaguotoje kunigų Thomas F. Stransky ir John B. Sheerin. Paulist Press, 1982.)

Buvo sutarta dėl originalių bibliinės kalbos tekstų, dėl kanono, dėl įvadų ir kitų aiškinių, dėl organizacijos ir kalbos stiliaus. Dėl stiliaus buvo nutarta, kad vertimas turi būti prasmingas ir sklandus, ypač kada viešai skaitomas. Psalmėse stilius yra ypač svarbus katalikams, nes psalmės yra giedamos, ne skaitomos.

Buvo sutarta taip pat ir dėl vertimo darbo proceso. Teoretiškai, (Nukelta į 3 psl.)

KERTINĖ PARAŠTĖ

„Bet viską saugok, atmintie...“

— šioje eilutėje iš šiame *Draugo* kultūrinio priedo numeryje spausdinamo Sibiro tremtinio vieno eilėraščių glūdi galbūt visa birželio mėnesio mūsų tautai traagiškųjų įvykių prasmė. Kai skaitytojas prie jos prieis, jis pastebės tačiau, kad atminčiai yra liepiama saugoti to tremties patirtį lygiai taip, kaip ji saugojo „paveikslą Vyčio“. Tad norėtusi čia ties šiuo klausimu ir stabtelėti: kodėl mūsų atminčiai privalu saugoti ne tik garsią Lietuvos senovę, o dar labiau džiugius nesenos mūsų istorijos lemtingus įvykius — 1918 metų Vasario šešioliktosios akta, kaip ir šių metų Kovo vienuoliktosios to akto pakartojimą, bet taip pat ir lygiai 50 metų užsitęsusių Lietuvos pavergimą (ar ne tiesa, kad Vinco Mykolaičio-Putino žodžiai, skirti tik vieneriems metams Lietuvos okupacijos, tinka ir visai pusei šimtmečio?) bei visas skriaudas per tą laiką tarp jai padarytas, iš kurių didelės mūsų tautos dalies ištrėmimas į Sibirą užima išskirtinai gūdžią vietą. Koks būtų ryšys tarp vieno ir kito — palaimos mūsų tautos istoriniame kelyje ir mūsų žmonių patirtų kančių, kurios šaukiasi dangaus keršto? Kodėl ir viena, ir kita turime patikėti savajai atminčiai ir nesuskaityti mūsų tautinės sąmonės į dvi nesusiekiančias priešingybes, kurios panaikintų viena kitą, o mes taptume arba šviesos, arba tamsos liudytojais savųjų tarpe, ir nuo to priklausytų tolimesnis mūsų tautos likimas?

Vieną prieigą šios problemos, kuri yra labai arti teodicijos — blogio ir kančios pateisinimo Dievo sukurtame pasaulyje, sprendimui siūlo žydiškiosios-krikščioniškosios pasaulėvaizdos, persmelkusios Vakarų civilizaciją, pagrindas — Šventasis Raštas. Be abejo, visų pirma Šv. Raštas ragina atminti Dievo dovanas — jo palaimą savajai tautai. *Pakartoto įstatymo* knyga nuolat perspėja apie pavojų užmiršti: „Klausykite ir uoliai laikykite, kad ne užmirštumėte tų dalykų, kuriuos jūsų akys matė, ir kad jie nedingtų iš jūsų širdžių visais jūsų gyvenimo dienais; perduokite juos savo vaikams ir vaikaitiams, kad ir jie žinotų“. Svarbiausia, kas neturi būti užmiršta, tai išvadavimas „iš Egipto, iš nelaisvės namų“ — simbolis kiekvienos žmonių bendruomenės išlaisvinimo iš vergijos pančių. Bet ar tai tas pats, ką mes norime atsiminti šiame šimtmetėje — žydų tautos šešių milijonų išžudymą, kaip ir daugelio kitų tautų, iskaitant ir mūsų, nacių ir komunistų įvykdytas žudynes? Ar jų atminimas turi ką bendro su Mozės skatiniimu atsiminti didelius Dievo darbus?

Atsakymas, pagal prancūzų filosofą Paul Ricoeur, University of Chicago teologijos mokyklos profesorį, tegali būti fragmentiškas. Į klausimą, kodėl mes turime atsiminti šitų žudynių aukas, lygiai taip pat kaip ir ankstesnę

Dievo palaimą, visų pirma yra toks atsakymas, kokį yra linkęs priimti kiekvienas žmogus (galbūt tik išskyrus tuos, kurie net dabar iš mūsų reikalauja užmaršties — pavyzdžiui, šiuolaikinė Sovietų Sąjungos vyriausybė su Michailu Gorbačiovu priešakyje). Tai labai paprastas ir permatomas atsakymas: mes turime atsiminti todėl, kad atsiminimas yra *moralinė pareiga*. Mes esame *skolingi* žuvusiems. Kaip Elie Wiesel, Nobelio literatūros premijos laureatas, nuolat kartoja: pats paprasčiausias mūsų atsilyginimas jiems yra suteikimas jiems balso, kuris jiems buvo atimtas. Naujaisioje savo knygoje Wiesel rašo: „Galbūt žmonėms nėra duota išnaikinti blogį, tačiau jie gali tapti to blogio sąmone“. Atsiminti, pasakoti yra būdas tapti tokia sąmone, tokia sąžine. Iš senovės graikų poetų ir istorijų esame išmokę, kad yra reikalinga atsiminti nuostabių didvyrių žygius, ir todėl privalu juos pasakoti ateinančioms kartoms. Iš tokių žydų tragedijos pasakotojų, kaip Elie Wiesel, ir iš savųjų Sibiro tremtį pergyvenusių ir išlikusių jos liudytojų pasakojimų, mes išmokstame, kad siaubas — ašverstas herojiškų žygių vaizdinys — turi būti išgelbėtas nuo užmaršties atsiminimo ir pasakojimo priemonėmis.

Einant toliau: atsimindami ir pasakodami, mes ne tik neleidžiame (Nukelta į 2 psl.)

Lietuva prieš „suverena“ Michailą Gorbačiova

Sekmadienį, birželio 3 dieną, „Amerikos balsas“ telefonu susisiekė su Lietuvos Respublikos Aukščiausios Tarybos pirmininku Vytautu Landsbergiu ir Lietuvos ministere pirmininke Kazimiera Prunskiene, kurie sutiko atsakyti į jiems pateiktus klausimus ryšium su „viršūnių“ konferencija, tą savaitę vykusią Washingtone, ir jos galima poveikį Lietuvos nepriklausomybės reikalui. Su Vytautu Landsbergiu ir Kazimiera Prunskiene kalbėjosi „Amerikos balso“ pareigūnas Romas Sakadolskis.

— Profesoriau Landsbergi, iš to, kas šiandien buvo pasakyta spaudos konferencijoje Baltuosiuose rūmuose, ar kas girdėti naujo, ar visiškai tie dalykai, kurie jau pūkiausiais žinomai?

— Čia, deja, yra nieko naujo. Yra dar vieną kartą atšokama atgal į seną poziciją, iš kurios kartais lyg ir bandoma išeiti su šiek tiek naujesne formule, o paskui vėl kartojama tas pats. Net nepažįstama Lietuvos Respublika, nors sovietų spauda jau gana ramiai parašo „Lietuvos Respublika“, o Michailas Gorbačiovas vėl naudojami propagandinėm priemonėm, kalbėdamas ten, kur ji daug kas girdi, pabrėžti, kad niekas nėra pasikeitę, viskas yra po senovei ir neva taip ir bus, kol jis sutiks kaip suverenas su kokiais nors Lietuvos reikalų sprendimais, pagal jo įstatymus, pagal jo konstituciją. Visai lyg nebūtų klausimo, kad Lietuva neteisėtai prijungta prie Tarybų Sąjungos ir buvo beveik penkiasdešimt metų tokioje padėtyje ir dabar atstatoma savo teises. Jis tartum nieko apie tai nebūtų girdėjęs. Galbūt yra

patogu, orientuojantis į naivius žmones, ir pačiam kalbėti tokiu būdu. O iš prezidento Bush'o pusės, deja, irgi mes matome tik pakartojimą tos pačios pozicijos, kuri nėra nereikšminga. Per kokius penkiasdešimt metų nepažįstamas Lietuvos aneksijos buvo svarbus dalykas, bet dabar senokai jau pavirto ritualiniais žodžiais, kurie neišreiškia jokios aktyvios politikos Lietuvos atžvilgiu. Galbūt ta aktyvi politika pasireiškia kur nors kitur. Pasakyti tik tokias frazes šiandien yra per mažą.

— Tiesa, prezidentas Bush'as pareiškė, kad jiedu aptarė padėti Pabaltijyje, o daugiau nepasakė. Tarp labiausiai kontroversiškų ir visus nustebinusių faktų buvo aną penktadienį pasirašyta prekybos sutartis tarp JAV ir TSRS. Jūsų nuomone, koks tai signalas Maskvai dėl Lietuvos, ir koks tai ženklas pačiai Lietuvai?

— Jeigu nieko daugiau nebūtų kalbėta, tai būtų negeras ženklas. Todėl, kad Michailas Gorbačiovas galėtų padaryti išvadą, kad jam leidžiama tęsti blokadą Lietuvos atžvilgiu, o galbūt ir imtis kitų priemonių. Net gana pavojingi buvo kai kurie jo pasisakymai. O jis viešai kalbėjo apie bet kurių priemonių panaudojimą, arba net pašaudymą Lietuvoje.

— Jūs turite omenyje susitikimą su Amerikos Kongreso lyderiais praėjusį penktadienį.

— Taip. Bet niekas nepadarė reikiamos pastabos, kiek man žinoma. Gal jos kur nors privačiai buvo padarytos, bet jis kalbėjo viešai. Ir kalbėjo tokius grėsmingus žodžius, kurie gali būti vertinami kaip atsitraukimas nuo ankstesnės linijos, kuri būdavo iš-

Lietuvos Respublikos Aukščiausios Tarybos pirmininkas Vytautas Landsbergis.

Vytauto Maželio nuotrauka

reiškiamą net beveik pažadų forma, kad jėga, tai yra ginkluota jėga, Lietuvoje nebus naudojama. Ir, aišku, jie naudojo ir iki šiol naudoja kitokią prievartą —

ekonominę prievartą. Ir šią puse Vakarų valstybės nutylėdavo, lyg čia nebūtų taip pat prievarta. Bet jis dabar kalba apie bet kokias priemones, apie šaudymą, ir nėra jokios reakcijos į tuos žodžius. Ir tai, man atrodo, pavojinga. Kad jis nebūtų suklaidintas: jeigu leidžiama kalbėti, tai galbūt būtų leidžiama daryti.

— Ko Jūs tikėtis iš Michailo Gorbačiovo, jam sugrįžus iš Washingtono? Ar, Jūsų nuomone, dabar Michailas Gorbačiovas, sugrįžęs iš Washingtono, tikėtai lauks, ar bus kitaip?

— Mes tai greičiausiai pamatysime kelių dienų laikotarpyje. Gali būti, kad jis turėjo ir kokių kitokių pokalbių. Gali būti, kad grįžęs į Maskvą jis iš naujo apžvelgs visapusiškai visą padėtį Tarybų Sąjungoje, ir taip pat Tarybų Sąjungos ir Lietuvos ir kitų Baltijos šalių savitarpio atžvilgiu. Gali būti, kad jis iš naujo žvilgtelės į mūsų paskutinius pasiūlymus, kurie buvo padaryti net prieš pat jam išvažiuojant. Dar Lietuvos Ministrų taryba padarė vieną nutarimą. Jeigu tai neįvyks, jeigu jis tęs savo kietą, negailestingą blokadinę ir kitokio spaudimo liniją, stengsis taip pat destruktvyviai veikti Lietuvos visuomenę, ką jis dabar daro, tai, žinoma, mes būsime labai nusivylę Jungtinių Amerikos Valstybių pozicija, ir ne pirmą kartą Lietuva nelabai daug ko galės iš Vakarų tikėtis, o turės daryti savo sprendimus orientuodamasi į aplinkines šalis ir į Rytus, kur mes turime nuoširdžios paramos.

— Ir paskutinis klausimas. Prieš išvykdamas į Prahą, Jūs Maskvoje Agence France Presse (prancūzų naujienų agentūros) atstovui pareiškėte, kad galima būtų kalbėti apie pristabdymą nepriklausomybės akto, jeigu tai nereikštų, jog galėtų Sovietų Sąjungos konstitucija Lietuvoje. Aišku, šiandien Michailas Gorbačiovas pareiškė, kad tik Sovietų Sąjungos konstitucijos rėmuose galima spręsti Lietuvos klausimą. Jūsų komentaras: kur dabar esama ir kiek toliau dar Lietuva gali daryti nuolaidų Maskvai? Ar čia jau galutinė Jūsų nuomonė?

— Čia nėra visai tiksliai suformuluota. Bet nenoriu aš dabar gilintis į tą pokalbį, kuris ten buvo. Bet pagrindinis dalykas iš tikrųjų yra ta konstitucija. Ir kada mums kalbama apie užšaldymą, sustabdymą, visada išskyla konstitucijos klausimas: ar mes turime savo noru prisiimti Tarybų Sąjungos konstitucijos suverenumą Lietuvai? Kitaip sakt, teisiškai atsidurti blogesnėje padėtyje, negu buvome prieš tai. Michailo Gorbačiovo pasisakymuose ir jo spokesman'o pasisakymuose visą laiką grįžtama į Tarybų Sąjungos konstitucijos galiojimą Lietuvai, ir pagal konstitucines procedūras, pagal jų įstatymus. Ir net pats žodis „konstitucija“ vartojamas visą laiką vienaskaita, lyg tai būtų viena konstitucija, apie kurią jie kalba ir su kuria mes turime reikalo. Tuo tarpu kai Lietuva turi savo konstituciją, o Tarybų Sąjungos konstitucija jai yra visai atskiras dalykas, ir turėtų būti kalba visai kitokia. Bet čia yra taip pat viešosios nuomonės veikimas tam tikra prasme, klastojant kortas. Na, ir ta pagrindinė problema taip ir bus iškilusi. Aš manau, kad mes šito žingsnio niekada negalėsime padaryti.

— Lietuvos Respublikos Aukščiausios Tarybos pirmininkui Vytautui Landsbergiui dėkojame už pokalbį.

(Romo Sakadolskio pokalbio su Lietuvos ministere pirmininke Kazimiera Prunskiene tekstą spausdinsime ateinantį šeštadienį.)

VDU SENATO NARIŲ JAV IR KANADOJE SUAŽIAVIMO PAREIŠKIMAS

Vytauto Didžiojo universiteto senato nariai, gyvenantieji Jungtinėse Amerikos Valstybėse ir Kanadoje, buvo susirinkę gegužės 25–27 d. Jaunimo centre, Chicagoje. Tuo pačiu metu vyko VDU senato posėdžiai Kaune. Vienintelė priežastis, kodėl VDU senato posėdžiai vyko dviejose vietose, yra Maskvos uždėta Lietuvai blokada.

JAV ir Kanadoje gyvenantieji Vytauto Didžiojo universiteto senato nariai sveikina savo kolegą, susirinkusius Kaune, ir protestuoja prieš barbarišką Sovietų Sąjungos Lietuvos blokadą.

VDU senato suvažiavimo Chicagoje pirmininkai: Vytautas Černius, Viktorija Skrupskelytė, Julius Šmulkštys.

Prieš praėjusiais metais atstatytas ir Vasario 16 dieną naujai pašventos Laisvės statulos Kaune dedamos gėlės. (Juozo Zikaro skulptūra, atidengta 1928 metais, buvo skirta Lietuvos nepriklausomybės pirmajam dešimtmečiui pažymėti.)

Aleksandro Juozapaičio nuotrauka

Vinco Mykolaičio-Putino eilėraštis buvo rašytas Lietuvos sovietinės okupacijos pirmosioms metinėms — šiais metais nuo tos dienos sukanka 50 metų.

Vincas Mykolaitis-Putinas

BIRŽELIO 15

Prisiseki, lietuvi, gedulo spalva.
Šiandie liūdnoš svinta tau sukaktuvės:
Prieš metus vergovėn tau pajungė galva
Atėjūnū tankai, kardai ir durtuvai.

Meni, kaip dundėjo tėvynės heliai
Ir svetimo krašto plienas žvangėjo, —
Ir merkėsi saulės karšti spinduliai
Nuo juodo gintinės šalies pavergėjo.

Tylūs, paniurę pulkai alkani,
Žvairakiai veidai ir spalvota oda...
Nuo to laiko vis vien kur esi, kur eini,
Jie, kaip šiurpūs šešėliai, su tavim visada.

Nuo to laiko tau kažkas į širdį įsmigo,
Įsiėdė į kraują, kaip nuodinga rakštis.
Nei šviesos, nei ramybės tavy nebeliko,
Tik rūpestis, baimė, klaikuma ir naktis.

Paniekintas glūdi veidmainystės klane,
Pasotintas šmeižto, apgaulės ir melo.
Gyvenimas kybo ties juoda bedugne,
Toks menkas, trapus ir sunykęs be galo.

Praėjo tie metai aikščių, gatvių triukšme,
Nebeteko žavumo nei žygiai, nei aukos.
Žengia šiurpūs vaiduokliai tolyn savaiame,
Tik prieblandoj kaukės su pašaipta raukos.

1941.VI.15

KERTINĖ PARAŠTĖ

Atėjo naujas laikas šiai mokslo įstaigai

Katalikų pasaulis 1990 m. sausio 19 d. numeryje rašo: „Atlėgo administracinis bedievybės spaudimas. Pripažįstama „buldozerinio ateizmo“ padaryta žala Lietuvos ir Tarybų Sąjungos tautų kultūrai, jų dvasiai“. Straipsnyje keliamas klausimas: ar esame pasiruošę naujai atsivėrusiems Bažnyčios galimybėms? Autorius konstatuoja: „Trūksta kunigų ar parengtų pasauliečių dėstyti moksleiviams tikybos mokslą, o ypač pedagogiškai pasiruošusių ir sugebantių tapti tikinčio jaunimo dvasios vadovais. ... Neapsakomai trūksta darbininkų religinei spaudai ir knygų leidybai“. Šeiminkai yra visoki: vieni jų dirba kaip pakliūva, o kiti — išmintingi šeiminkai — pirmiausia rengia darbininkus. Autorius apgailestauja, kad mums trūksta išmintingumo. Jis taikliai pastebi: „Argi Lietuva, išveivijusi lietuvius ir Ostprietėrį, tikrai tik du kunigus gali siųsti studijoms [į Romą] ir aprūpinti pragyvenimu? ... Kada galės Lietuva parengti kunigų savajai išveivijai, nesgi Vakaruose visur stinga pašaukimų?“

Straipsnis yra įsakmus žadintuvas ir Tėvynei, ir išveivijai. Išveivija turi Popiežiškąją Šv. Kazimiero kolegiją Romoje, o Tėvynei jaunimo, norinčio pasišvėsti kunigo tarnybai. Išveivija nebuvo turtinga pašaukimais. Tačiau išveivija didžiuojasi išmintingais šeiminkais, sukūrusiais pokario laikotarpiu įstaigas Tėvynės rytojui, kuris dabar, nors ir audringai, bet tikrai aušta. Viena iš svarbesnių išveivijos sukurtų įstaigų yra lietuviškoji Kunigų seminarija Romoje, pačiame katalikybės centre. Tėvynei yra turtinga pašaukimais, bet nėra pasiruošusi deramai ir pakankamai juos puoselėti ir ugdyti.

Nūdien Šv. Kazimiero kolegija Romoje yra milžiniškos svarbos centras mūsų Tautos ateičiai. Tautinis Sąjūdis yra Apvaizdos šaukimas mokytis kaip išlikti savita tauta tarp pasaulio tautų Europos tautų šeimoje. Tačiau tautinio Sąjūdžio mums nepakanka — mums reikia ir sąjūdžio, kurio ištaka ir jėga yra Kristus. Lietuva, būdama milžino kaimyno pašonėje, patyrė ir patiria, kad tautos ateitis priklauso ne nuo tankų, bet nuo dvasinių vertybių.

(Nukelta į 3 psl.)

Šiame numeryje:

Reikia susirūpinti šv. Kazimiero kolegija Romoje • Romas Sakadolskis kalbasi su Lietuvos Respublikos ministere pirmininke Kazimiera Prunskiene • Tarp tautinio PEN klubo kongresas Madeiroje • Lietuvių dailės muziejaus Lemonte atidarymas ir Vytauto Igno paroda • Kazio Bradūno eilėraščiai • Jeronimo Kačinsko kūrybinių koncertų Bostone • Vilniaus Jaunimo teatras jau vyksta į Chicago • A. a. rašytojui Jonui Minelgai prisiminti • Liūnės Sutemos ir Henriko Nagio poezijos popietė

Mūsų išeities taškas deryboms — Nepriklausomybės aktas

Sekmadienį, birželio 3 dieną, „Amerikos balsas“ telefonu susisieks su Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pirmininku Vytautu Landsbergiu ir Lietuvos ministere pirmininke Kazimiera Prunskiene, kurie sutiko atsakyti į jiems pateiktus klausimus ryšium su „viršūnių“ konferencija, tą savaitę vykusia Washingtone ir jos galimą poveikį Lietuvos nepriklausomybės reikalui. Praėjusią savaitę spausdinome pasikalbėjimą su Vytautu Landsbergiu, o dabar spausdiname pasikalbėjimą su Kazimiera Prunskiene. Su ja kalbėjosi Romas Sakadolskis.

Nors pokalbis įvyko prieš beveik tris savaites, atsižvelgiant į dabartinį metų Lietuvoje vykstančias diskusijas dėl Michailo Gorbačiovo sąlygų Lietuvai pradėti derybas su Sovietų Sąjunga ir taip pat į JAV viešosios opinijos spaudimą Vilniui sutikti su Maskvos reikalaujamu moratoriumu dėl Lietuvos nepriklausomybės atstatymo akto (žr. *The New York Times* birželio 19 dienos ir *Chicago Tribune* birželio 20 dienos vedamuosius), manome, kad pokalbis tebėra itin aktualus mūsų skaitytojams, norintiems orientuotis Lietuvos vyriausybės laikydamiesi šiuo be galo opiu mūsų valstybėje klausimu.

— Kalbuosi su Lietuvos Respublikos ministere pirmininke Kazimiera Prunskiene. Poniu Prunskiene, atrodo, kad Sovietų Sąjungos vadovas ne per krislį nėra pakeitęs savo nusistatymo Lietuvos atžvilgiu?

— Iš to, ką aš tik ką girdėjau, atrodo, kad pokyčio iš esmės nėra, tik, deja, pačios sąlygos, aplinkybės, kuriomis tai sakoma, gerokai keičiasi. Nes Lietuva tuo tarpu, nepaisant ekonominės blokados, tvirtai laikosi savo pozicijos, o demokratine Rusija, kuri kaskart vis labiau demokratiškesnė, atrodo, neturi pretenzijų kaip didžioji kaimynė, kurios vardu buvo tai daroma (turiu minty okupaciją ir laikymą Tarybų Sąjungoje), atrodo, linkusi mes laikyti savo partnerne, lygiateisiais pagrindais su mumis bendrauti ir atsakyti pretenzijai į Lietuvą kaip į pavaldžią Rusijai arba Sovietų Sąjungai respubliką.

— Ar teisybė, kad Boris Jeltsin'as atsiuntė ir Lietuvai ekonominę komisiją? Ir jeigu taip, kokios iš to išvados, kokie rezultatai?

— Tai nebūtų galima vadinti ekonomine komisija, tai yra demokratinių judėjimų atstovai, bet jie liečia ir ekonominius klausimus. Manau, kad rimtesni ekonominiai sandėriai prasidės tada, kada Boris Jeltsin'as suformuos savo vyriausybę. Savo pasveikinime jam aš kaip tikta užsiminiau, kad kai tik bus suformuota jų vy-

Lietuvos Respublikos ministere pirmininke Kazimiera Prunskienė savo vizito Baltuosiose rūmose, Washingtone, šiu metų gegužės 3 dieną metu: kaireje — jai padedantis pokalbyje vertėjas Viktoras Nakas, Lietuvos informacijos centro Washingtono skyriaus vedėjas, dešinėje — JAV prezidentas George Bush.

riausybė, mes iš savo pusės pasiūlysim pradėti sandėrius dėl ekonominio bendradarbiavimo.

— Anksčiau Vytautas Landsbergis, o dabar ir Jūs, atrodo, esate ganėtinai optimistiški dėl tam tikrų galimybių apeiti blokadą, sudarant tiesioginius ryšius su Rusijos respublika, su kuria, deja, Lietuva neturi bendros sienos.

— Taip, tai yra labai svarbus dalykas, kuo mes galime pasikliauti. Bet man atrodo, kad Michailas Gorbačiovas, sugrįžęs į Kremliu, greičiausiai praktiškose savo veiksmuose pakoreguos savo griežtą politiką, todėl, kad nematau prasmės toliau laikyti tiek ekonominę blokadą, kuri gali daug nemalonumų padaryti ir pačiai Kremliaus valdžiai, tiek ir nepradėti dialogo, kuris tikrame praktiškame gyvenime yra branginamas kasdien. Aš turiu mintyti visą eilę neoficialių konsultacijų ir mūsų praktiškų veiksmų, randant kompromisinius sprendimus, kurie, beje, palengva gali pradėti funkcionuoti netgi iki derybų. Taigi manau, kad vienas dalykas yra griežtai kalbėti Amerikos tribūnose, tuo būdu parodyti tvirtą Sovietų Sąjungos poziciją ir paties Gorbačiovo tvirtą valią, tvirtas nuostatas, o iš kitos pusės reikalas suprasti (ir aš manau, kad prezidentas Gorbačiovas turėjo progos suprasti), kad JAV Kongresas ir kad situacija Sovietų Sąjungoje yra nepalanki jam šia prasme, kad jis laikytųsi savo tokios nelankios pozicijos.

— Jūs sakėt: pakoreguos savo griežtą politiką. Kokia prasme jis pakoreguos? Juk iš tikrųjų vienintelis pagrindinis klausimas dabar yra Sovietų Sąjungos konstitucijos ir jos įstatymų galiojimas Lietuvoje, be kurio Maskva nenori kalbėti su Vilniumi. Tiesa?

— Aš manau, kad jeigu pradėti nuosekliai, tai eina kalba apie dialogo pradžią. Tai dialogo pradžia, pagal prezidento Gorbačiovo poziciją, kliudo mūsų veiksmams, nepaisant Sovietų Sąjungos konstitucijos. Tačiau — į derybas anoji pusė gali ateiti, remdamasi savo konstitucinėmis nuostatom.

kada prieš Lietuvą, tol Vilnius negali sėsti prie derybų stalo? Taigi turėtų būti pajudėta gana nemažai, kol derybos iš tikrųjų prasidėtų.

— Aš manau, kad tai supranta ir ana pusė. Kokios derybos, jeigu viena pusė prievartauja ekonominiu būdu kitą pusę? Bet nutraukti ekonominę blokadą Maskvai nėra sunku jau vien dėlto, kad jina nepripažįsta, kad tokia blokada vyksta. Kai aš bendravau su prezidentu Gorbačiovu ir premjeru Ryžkovu, ir po to ne kartą anoji pusė yra išsiskiusi, kad yra sankcijos, sakykim, embargo, tiekimo apribojimai, bet ne ekonominė blokada. Nors tas sankcijų mastas yra toks gresmingas, kad tai yra labai agresyvi ekonominė blokada. Taigi, pagal jų interpretaciją, būtų visai nesunku rasti motyvų, ypatinai dabartiniu metu, kai mes iš savo pusės padarėme visą eilę išsiskyrimų, sprendimų, rodydami mūsų pasirėngimą daryti kompromisus, eiti į derybas, todėl kita pusė galėtų padaryti dabar sekantį žingsnį, jeigu iš tikrųjų supranta, kad derybos neišvengiamos.

— Praėjusį penktadienį (birželio 1 dieną) buvo pasirašyta JAV — TSRS prekybos sutartis. Koks tai signalas Maskvai Lietuvos atžvilgiu, ir koks tai ženklas pačiai Lietuvai?

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios tarybos pirmininkas Vytautas Landsbergis, apsuptas Vakarų fotografų ir žurnalistų. M. Baranausko nuotrauka

— Žinoma, Lietuva galėjo tikėtis, jog šios sutarties sąlyga būtų būti Lietuvos klausimo pozityvus sprendimas iš Maskvos pusės. Tačiau, kiek mes žinome, Jungtinių Amerikos Valstybių vadovybė nekėlė tiesiogiai tos sąlygos, tačiau visada derybose ir pokalbiuose, kaip mes supranta, me, iš jos pusės apie Lietuvą ejo kalba. Aš manau, kad mes negalime laikyti, jog pati sutartis jau galės pradėti funkcionuoti: laukia dargi dar labai rimtas išbandymas — ratifikavimas Kongrese. Na, o, kaip jum žinoma, prezidento Gorbačiovo susitikimas su kongresmenais, su senatoriais nebuvo jam itin palankus, ta prasme, kad jis, kaip atrodo, nepatraukė į savo pusę, nesužadino ypatingo palankumo kongresmeniui ir senatorių tarpe. Taigi, ar jie ratifikuos šią sutartį, dar yra didelis klausimas. O jeigu tas klausimas dar egzistuoja, Maskva negali būti tiek tikra dėl tos sutarties funkcionavimo, neišspręsti Lietuvos klausimo.

— Taigi, Jūsų nuomone, prekybos sutarties pasirašymas tai dar nėra būtina Lietuvai pralaimėjimas?

— Mano supratimu — ne. Iš kitos pusės, žinodama, kaip vyksta diplomatiniai pokalbiai (turėjau labai rimtą praktiką, apvažiudama didžiulį ratą nuo Kanados per Washingtoną, per Vakarų Europą ir Maskvą, ir paskui dar kartą vieną išvykimą į Vakarų Europą, į Berlyną), galiu dabar įsivaizduoti, kaip visa tai vyksta, ir galiu suprasti, kad vieši išsiskyrimai, kad ir preskonferencijose, išsiskyrimai visuomenėje yra vienas dalykas, ypatinai, kai reikalingas tarp stambiųjų valstybių, palaikančių tam tikrą prasme viena kitą kaip stambūs politiniai partneriai, nors ir besikonturuojantys kita prasme. O iš kitos pusės — ką reikšia tiesioginiai, labai uždari pasitarimai, kuriuose tos sąlygos gali būti žymiai griežtesnės. Ir aš esu tikra, kad ir Lietuvos klausimas galėjo skambėti šiek tiek su kitais niuansais. Taigi pretenduodama būti irgi politike ir diplomate, nenoriu plačiai komentuoti, ką aš turiu mintyti, ir kokias viltis aš dedu į tuos pokalbius, kurie vyko be visuomenės akių, ir kokias pasekmes jie galės turėti paties prezidento Gorbačiovo veiksmams, grįžus į Kremliu.

— Kazimierai Prunskienei, Lietuvos Respublikos ministerei pirmininkei labai ačiū už pokalbį.

ANTROJI DALIS

Lietuvos
Nacionalinė
M. Mažvydas
Biblioteka

D R A U G A S

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1990 m. birželio mėn. 30 d. / June 30, 1990

Nr. 127(26)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Czeslaw Milosz apie totalitarizmo žlugimą

Praėjusiems metams baigiantis, Londone leidžiamas kultūrinis žurnalas *Granta* kreipėsi į penkiolika Europos rašytojų su klausimu: kaip jūs interpretuojate žaibišku greičiu besirutuliojančius įvykius Vidurio bei Rytų Europoje. Dabar, padėčiai vis tebesikeičiant, jų atsakymai pasirodė šių metų *Granta* 30-ame numeryje.

Anot žurnalo redaktorių, praėjusieji „stebuklingieji“ metai, „annus mirabilis“, yra svarbiausieji metai Europoje po Antrojo pasaulinio karo pabaigos. Po 1989-ųjų metų Europa nebegalės būti pati. Ypatingajame *Granta* numeryje mėginama nupiešti jos būsima pavidala.

Pagrindinė tema penkiolikos autorių atsakymuose yra totalitarizmo žlugimas. Dauguma autorių džiaugiasi jo laidotuvėmis, nors keletas apgailestauja socializmo vizijos išblėsimu. Būdingą Rytų Europos rašytojų nuomonę išreiškia dabar Kanaidoje gyvenantis čekų rašytojas Josef Skvorecky, kuris rašo:

„Totalitarinis 'kelias' į socializmą yra grįstas kaukolėmis... Visa tai atrodo gigantiškas juodas istorijos pokštas, kurio auka buvo žmonija. Totalitarizmo dienos istorijoje yra suskaičiuotos, bet kai kur jo dvasia tebegyva. Vakarų universitetuose profesoriai tebe pamokslauja apie teoriją, kuri padėjo pagrindus vienam, ilgiau užtrukusiam, iš dviejų mirtinų visuomeninių eksperimentų mūsų šimtmetyje. Tačiau Marksas buvo teisus vienu atžvilgiu: vienintelis būdas nustatyti, ar teorija galioja, yra praktikos egzaminas.“

Penkiolikos Europos rašytojų tarpe nėra Baltijos tautų atstovų – *Granta* redaktoriai dar neatrado Vilniaus, Rygos ir Talino. Tera pora užuominų apie Baltijos respublikų atsakymą klausyti Maskvos, Artimiausias Lietuvai yra Czeslaw Milosz'o balsas, kuris klausia: kas bus dabar? Ar daugpartinės sistemos pergalė Vidurio ir Rytų Europoje reiškia, kad ji jau nebebus atitolusi nuo Vakarų? Ar, padalydami valdžią į įstatymų leidybos, vykdomuosius ir teisminius organus, jie pripažins Vakarų vertybių pranašumą? Ar totalitarizmo era, kančių metai gali būti ištrinti, ir ar žmonės gali pradėti iš naujo? Ar filosofai, poetai ir menininkai turėtų susi-

taikyti su mintimi, kad dabar, kaip jų kolegos Vakaruose, jie bus nustumti į visuomenės pakraštį?

Milosz'o nuomone, tie klausimai yra svarbūs, nes jie siejasi su 20-ojo šimtmečio gilesne prasme. Daugelį dešimtmečių Rytų ir Vakarų blokai ėjo skirtingais kultūriniais keliais. Milosz'as tvirtina, kad Vakarų idėjos ir menas išpildė Friedrich'o Nietzsche's pranašystę apie „Europos nihilizmą“ – mes, Rytuose, iš jų negavome daug maisto. Dauguma Vakarų rašytojų atrodė lengvabūdiški ir neatsakingi, abejingi kokybės ir skonio hierarchijai. Mus šokiravo daugumos Vakarų filmo ir televizijos gamintojų primityvumas ir abejingumas (gilesniems) žmogaus vaizduotės poreikiams.

Mes neįtaigėme pagarbos vadovaujantiems angli, prancūzų ir amerikiečių intelektualams, kurie liupsino bjaurią totalitarinę tikrovę, – toliau rašo Milosz'as. Mes Rytuose gerai žinome žodžius Oswiecim ar Bergen-Belsen, bet Vakarai niekad neįmoko žodžių Kolyma, Vorkuta, Katynas.

Marks'o vizijos sužlugimas nereikia, kad mes turėtumėme atimesti visas vizijas – tvirtina Milosz'as. Dabar reikia naujos vizijos. „Aš nekaltu apie 'socializmą žmogišku veidu', nes jis priklauso praeičiai. Aš kalbu apie rūpestingumą, atidumą visuomenei, civilizacijai, žmonijai šiuo metu, kai pažangos idėja užgeso ir jai giminą komunistinės revoliucijos idėja sužlugė. Pasilikite atsakingumo idėja, kuri banginio pilve gyvenančiam individui padeda nugalėti vienišumą ir abejingumą. Tas tikėjimas asmeniui atsakingumu drauge su istorine atmintimi padėjo sukurti Solidarumo sąjungą Lenkijoje, tautinius frontus Baltijos valstybėse ir Pilietinį forumą Čekoslovakijoje.“

Poetas tebesitiki, kad Rytų ir Vidurio Europos tautų nepaprasti išgyvenimai paliks pastovią žymę jų istorijoje. „Aš tikiuosi“, rašo jis, „kad gaivališki neramumai tose šalyse nebuvo vien tik tai laikina fazė, tik perėjimas į eilinę uždabruotojų ir vartotojų visuomenę, bet kad dabar gimsta nauja žmogiško bendravimo forma, neutopinis stilius ir vizija.“

Kodėl Oskaras V. Milašius pasirinko Lietuvą

POVILAS GAUČYS

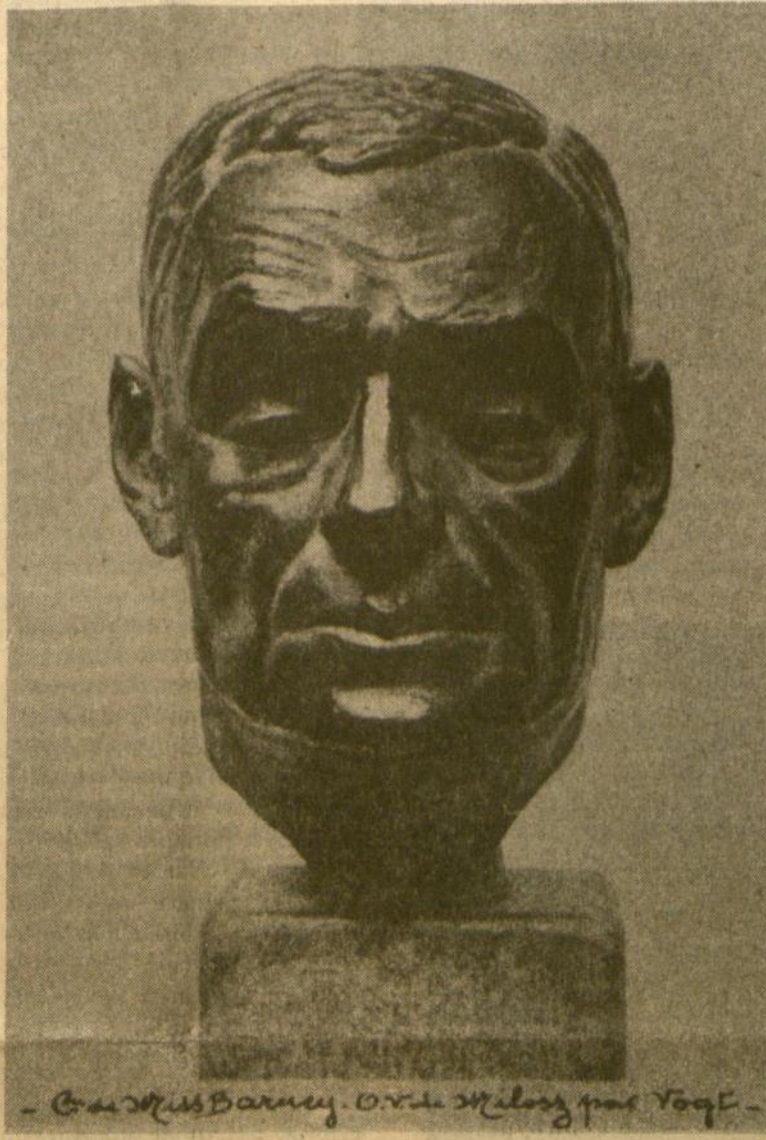
Juliusz Bardach. O DAWNEJ I NEDAWNEJ LITWIE. Poznan: Uniwersitet Adama Mickiewicza, 1988. 442 puslapiai.

Profesoriaus Juliusz Bardach'o stambiame veikle „Apie senąją ir nesenąją Lietuvą“, kuriame daugiausia dėmesio skiriama nagrinėjimui visų trijų Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos statutų, taip pat yra ir labai įdomi studija apie prancūziškai rašiusį poetą Oskarą V. Milašius („Opcja litewska O. W. Milosza“). Kadangi joje iškeliami daug nežinomų faktų iš Oskaro V. Milašiaus gyvenimo ir veiklos, susijusios su jo kova dėl Lietuvos pripažinimo de jure 1920 metais, tariuos, būsiant pravartu ir mūsų visuomenei su jais susipažinti.

Bardach pažymi, kad dabartinės lietuvių tautos atgimimas, vykęs 19 amžiaus pabaigoje ir 20 amžiaus pradžioje, nūdien yra gerai žinomas. Tuo tarpu atskirų rinktinių asmenybių kitos tautos pasirinkimas mažai kam žinomas. Toks sąmoningas pasirinkimas yra gan retas. Tokie asmenys, skatinami ar bendros kilmės, ar solidarumo jausmo tautybei, kurios artumoje gyveno, sužavėti jos atbudimo procesu bei jos tautinės sąmonės formavimu, prisijungė prie tos tautos *in statu crescendi*, reikšdami jai visišką solidarumą. Tarp retų, bet kultūrinio bei politinio atžvilgiu svarbių perėjimų į lietuvių tautą, Bardach laiko ypač reikšmingu žymaus prancūzų poeto Oskaro Vladislovo Milašiaus atvejį. Bardach'o nuomone, šis atvejis vertas išskirtinio dėmesio, ne tik atsižvelgiant į poeto asmenybę, bet taip pat ir į jo įtaką, kokią jis padarė savo tolimam pusbrolui, lenkų poetui Czeslaw Milosz.

Norint suprasti Oskaro V. Milašiaus perėjimą į Lietuvos pusę motyvus, reikia pažinti pagrindinius jo gyvenimo faktus ir volucijos idėja sužlugė. Pasilikite atsakingumo idėja, kuri banginio pilve gyvenančiam individui padeda nugalėti vienišumą ir abejingumą. Tas tikėjimas asmeniui atsakingumu drauge su istorine atmintimi padėjo sukurti Solidarumo sąjungą Lenkijoje, tautinius frontus Baltijos valstybėse ir Pilietinį forumą Čekoslovakijoje.“

Markso vizijos sužlugimas nereikia, kad mes turėtumėme atimesti visas vizijas – tvirtina Milosz'as. Dabar reikia naujos vizijos. „Aš nekaltu apie 'socializmą žmogišku veidu', nes jis priklauso praeičiai. Aš kalbu apie rūpestingumą, atidumą visuomenei, civilizacijai, žmonijai šiuo metu, kai pažangos idėja užgeso ir jai giminą komunistinės revoliucijos idėja sužlugė. Pasilikite atsakingumo idėja, kuri banginio pilve gyvenančiam individui padeda nugalėti vienišumą ir abejingumą. Tas tikėjimas asmeniui atsakingumu drauge su istorine atmintimi padėjo sukurti Solidarumo sąjungą Lenkijoje, tautinius frontus Baltijos valstybėse ir Pilietinį forumą Čekoslovakijoje.“

Skulptūra – O. V. de L. Milosz par Vogt de Miss Barney.

voje susipažino su gražia žydaite Rozalija Rozenthal. Iš tos pažinties ir nelegalaus ryšio 1877 metais gimė Oskaras.

Po devynerių metų jis buvo pakrikštytas kataliku bažnyčioje, o praėjus dar dvejiems metams, jo motina Rozalija priėmė katalikų tikėjimą ir Paryžiuje oficialiai susituokė su Vladislavu. Oskaras augo nereliginėje šeimoje, tolimas nuo jo luomo papročių ir tradicijų. Savo vienatvišką vaikystę jis praleido Čerėjos dvare. Vienatviškas šeimos gyvenimas neigiamai veikė jo tėvą. Jis susirgo psichine liga. Artimiausi giminės juos smerkė ir jų vengė. Taip pat ir apylinkių bajorija smerkė italės dainininkės sūnų, paniekė senas tradicijas, smerkė jo meilutes, vėliau žmoną žydę ir niekino jos sūnų Oskarą.

Tokioje atmosferoje augo jaunas Oskaras. Motina visą savo meilę atkreipė į sūnų, tačiau šis slėpdavosi nuo jos erdvėje dvaro parke. Tokia niūri ir kupina ilgesio jaunuolio būtis vėliau ryškiai atsispindėjo jo kūryboje. Pavainikiui, nors vėliau tėvo pripažintam sūniui, toks gyvenimas sudarė daug nemalonumų ir kartelių. Profesoriaus Bardach'o manymu, tokia būklė pastūmėjo tėvą leisti sūnų mokyti Prancūzijoje. Dvylikmetis Oskaras tapo Jansono licėjaus Paryžiuje mokiniumi. Baigęs licėjų, įstojo į Louvre'o mokyklą, kur trejus metus studijavo asirų, fenikiečių epigrafiją, o taip pat ir Rytų institute rytines kalbas. Ypač jam domėjosi hebrajų kalba, kuri vėliau jam labai pasitarnavo, studijuojant Šventraščio tekstus.

Czeslaw Milosz'o teigimu, Oskaras labai nemėgo lenkų. Vaikystės metais jis kalbėjo tik lenkiškai. Jo aplinkoje vyravo antisemitizmas. Bajoro santuoka su žyde buvo laikoma didele negarbe ir įsako sulaužymu. Vėliau

savo giminaičiui Czeslaw'ui Oskaras yra taip pasakęs: „Atsimink, Europoje nėra nieko kvalesnio, nieko žiauresnio savo smulkiomis neapykantomis kaip lenkų šlektą (bajoriją)“. Paskutinio ir vienintelio Milašiaus giminės Čerėjos šakos palikuonio nepripažino Drujos šakos pusbroliai. Jų priešiškus dar labiau pagyvėjo, kai Milašienė pradėjo rūpintis, kad teismas jos vyrą pripažintų nepilnapročiu. Visa tai Oskaras jautriai išgyveno. Jis rašo: „Tėvo pamišimas ir jo vedybos su mano motina apnuodijo didesnę mano jaunystės dalį“.

1902 metais mirus jo tėvui, būdamas 29 metų amžiaus, Oskaras kartu su savo motina pardavė Čerėjos dvarą rusų pirkliai. Tačiau iš tikro ryšiai su lenkybe dar buvo išlikę, nes jis rašė poeziją lenkų ir prancūzų kalbomis. 1904 metais jis pasiuntė į Varšuvą vienam leidėjui eilėraščių rinkinį, parašytą lenkų kalba. 1905 metais įvykusi revoliucija sukliudė jo išleidimą. 1911 metais Paryžiuje buvo įsteigta lenkų rašytojų draugija. Tarp jos 62 steigėjų figūravo ir Milašius. Bet, to nepaisant, jame brendo lėta nutolimo nuo lenkybės evoliucija. Jis pradėjo domėtis Lietuvos ir Gudijos istorija. Jo tėvas savo giminę laikė kilusia 16 amžiaus Didžiojoje Lietuvos kunigaikštijoje. Milašiaus giminė turėjo dvarus ne tik Gudijoje, bet ir pačioje Lietuvoje, visai netoli nuo Kauno. Todėl Oskaras Milašius ir norėjo pabrėžti savo ryšį su tikrąja Lietuva (Lituania propria).

Iš kur, klausia profesorius Bardach, pas Oskarą Milašius atsirado prisirišimas prie Lietuvos, žinant, kad jis gimė ir visą savo

vaikystę praleido Gudijoje, o jaunystę ir visą tolimesnį gyvenimą išbuvo Prancūzijoje? Iš kur toji meilė kraštui, kurio kalbą mokėsi jau suaugęs iš žodžių? Ir meilė tautai, kurios tarpe niekad negyveno? Ir kurios kultūrą pažino tik iš knygų? Pagrindą tokiam jo nusiteikimui, paties Oskaro Milašiaus liudijimu 1928 metais, davė jo nenormalus tėvas. Svetimas tėvo giminei, atmetas kaimyninės bajorijos, savo nusiavilimą ir kartelį reikė, kritiškai vertindamas lenkus. Sekdamas tėvu, tapatino tautą su bajorija, kuri Gudijoje buvo lenkų tautybės. Jis ilgėjosi ir ieškojo realios tėvynės, kuri jam suteiktų pilnutinę vertę ir savigarbą. Pagaliau ją rado Lietuvoje. Dvigubai vienatviškas, nes niekad nesukūrė šeimos, Oskaras Milašius, kaip rašo Bardach, apdovanojo savo protėvių tėvynę Lietuvą visais savo jautrios širdies jausmais. Lietuvos pilietybę priėmė vėlai, eidamas 40-uosius savo amžiaus metus.

Per Pirmąjį pasaulinį karą jis 1916 metais buvo mobilizuotas kaip Rusijos pilietis ir paskirtas į Prancūzijos Užsienio reikalų ministerijos diplomatinį tyrimų biurą, kur dirbo spaudos centre. Ten sužinojo apie tautinio lietuvių judėjimo veiklą. Tai atgavino jo senus jausmus ir paskatino susidomėti Lietuvos valstybės atkūrimu. Jo straisniai prancūzų spaudoje atkreipė dėmesį lietuvių delegacijos, 1918 metais atvykusios į Paryžių ginti Lietuvos reikalą. Jos nariai susipažino su juo ir jį pakvietė talkininkauti delegacijai. 1919 metų pradžioje jis pradėjo eiti lietuvių delegacijos diplomatinio sekretoriaus pareigas. Profesorius Bardach pažymi, kad lietuvių orientavėsi Vokietijos link ir turėję silpnus ryšius su aliantais.

(Nukelta į 2 psl.)

Oskaras V. Milašius – aštuoniolikmetis

Šiame numeryje:

Rašytojai apie totalitarizmo žlugimą • Oskaras V. Milašius ir Lietuva • Rašytojai už Lietuvos Nepriklausomybę • Diskusijos apie tautos vienybę • Raimondo Kašausko „Vakarės vėjas“ • Alfonso Tyruolio eilėraščiai • „Eglutei“ keturiasdešimt metų